

Masteroppgave

Yrkespedagogikk 2012

Unge voksne-
utdanning, gjennomføring og karriere

Bente Thøgersen og Arild Baardseth

Institutt for yrkesfaglærerutdanning

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier

Forord

Vårt samarbeid kom til ved en tilfeldighet for tre år siden. Med vår for så vidt ulike fagbakgrunn har vi sammen funnet mange ulikheter men aller flest fellestrekk.

Igjennom arbeidet med dette prosjektet har vi diskutert mye vår egen bakgrunn og oppvekst som vi etter hvert har sett veldig mange klare likhetstrekk ved. Dette er kanskje en forklaring på vårt gode og lange samarbeid. Samarbeidet har foregått på ulike arenaer og i veldig forskjellig kontekst, fra trange grupperom på Kjeller, via Botanisk hage og helt til Danmarks hvite strender.

*Skolen er ikke livet, og livet innretter seg ikke etter skolen;
det er skolen som skal innrette seg etter livet.*

Karen Blixen

Vi vil rette en stor takk til våre to veiledere gjennom masterprosjektet. Mette Høie for din helt spesielle evne til å sette i gang langtidsvirkende, gode tankeprosesser og din oppriktige omsorg og tilgjengelighet for oss studenter. Hedvig Johannesen som kom inn som veileder siste året med friskt engasjement, godt humør og klare tilbakemeldinger. Tusen takk! Vi ønsker også og rette en takk til våre samarbeidspartnere i læringsgruppen. I forbindelse med gjennomføringen av prosjektet ønsker vi å rette en helt spesiell takk til våre respondenter. Uten dere hadde det ikke blitt noen resultater.

Tilslutt en takk for tålmodigheten fra familie, venner og kollegaer som har kommet i andre rekke, spesielt i de siste to årene.

Bente Thøgersen

Arild Baardseth

Kjeller 15.05.2012

Sammendrag

Rapporten ”Unge voksne – utdanning, gjennomføring og karriere” er bygget på undersøkelser gjort på elever som startet ved en videregående skole høsten 2006, samme år som innføringen av Kunnskapsløftet.

Undersøkelsen er gjort i juni 2011, fem år etter at elevene startet på VG1, og omfatter fem ulike studieprogram som var tilbudt på den aktuelle skolen. Den kvantitative undersøkelsen ble gjennomført ved bruk av www.surveymonkey.com. Respondentene ble sporet med utgangspunkt i klasselister fra skoleåret 2006-2007 og sporet opp via www.facebook.com. Spørsmålene i undersøkelsen er blant annet bygget på bakgrunnsteorier fra Edgar Schein om karriereforankring og karriereutvikling. Videre har vi benyttet Eriksons psykososiale stadier knyttet til utviklingen fra barn til voksen. Som bakgrunn for analyse står Bourdieu og hans teorier om kapital, habitus og felt, sentralt. Vi kommer også inn på ungdommenes liv i den turbulente fasen fra 15-20 år, som er preget av løsrivelse, identitetsbygging og for den unge viktige valg og beslutninger som skal gjøres.

Funnene er delt inn i tre hoveddeler, om å velge utdanning, hva gjør de i dag og opplevelser og erfaringer. Om å velge utdanning dreier seg om hva som påvirker valg, når de bestemte seg og bakenforliggende årsaker. Hva de gjør i dag omhandler hvor de er i forhold til karriereutviklingen, hva som ligger til grunn for karriereforankringen og hva de faktisk gjør ved undersøkelsestidspunktet, fem år etter de startet i den videregående skolen. Opplevelser og erfaringer er en kvalitativ del av undersøkelsen hvor betydningen av den enkeltes opplevelser og erfaringer knyttet til valg og gjennomføring.

Resultatene viser at elevenes oppvekstvilkår og bakgrunn har stor innflytelse på valg og gjennomføring av utdanning. I selve valgprosessen er det mange faktorer som spiller inn, men hvordan de har latt seg påvirke har ofte en sammenheng med bakgrunn og oppvekst. Våre funn viser at de fleste er i arbeid eller studier av ulik art.

English summary

The report "Young adults - education, performance and career" is based on surveys on students who started upper secondary school in 2006, the first year of the reform "Knowledge Promotion".

The survey was done in June 2011, five years after the students started VG1, and includes students from the five different programs that were offered at the school. The quantitative survey was conducted using www.surveymonkey.com. Respondents were tracked first based on the class lists from the school year 2006-2007 and then tracked via www.facebook.com. The survey questions are based on the theory of Edgar Schein career foundation and career development. We have also used Erikson's psychosocial stages related to the development from child to adult. As background for the analysis Bourdieu and his theories of capital, habitus and field, are essential. We are also looking at the lives of young people in the turbulent phase from 15-20 years. This phase is characterized by independence, construction of identity and the important choices and decisions to be made concerning future careers.

The results are divided into three main parts, the choice of education, what are they doing 5 years later and their career experiences. The choice of education concerns what influenced the choice. At the time of the survey 5 years after they started upper secondary school they inform us about what they do today and reflect on where they are in relation to career development. Experiences are a qualitative part of the study showing the importance of the individual's experiences related to the selection and implementation.

The results show that the student's upbringing and social background have a considerable influence on the choice and implementation of education. In the election process, there are many factors that come into play, but how they have been influenced often have a relationship with background and upbringing. Our findings show that most people are in work or in higher education programs of various kinds.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Sammendrag	2
English summary	3
Figurliste	5
Tabelloversikt	6
Innledning	7
Kunnskapsløftet og skoleutvikling	8
Bakgrunn for problemstilling	12
Problemstilling	13
Bakgrunn for analyse	14
Kapitalbegrepet	15
Habitus	15
Agenter, felt og praksis	17
Fra barn til voksen	21
Barn og unges oppvekstsvilkår	22
Ungdomsfasen.....	24
Gjennomføring	26
Elevenes valg og veilederens rolle.....	30
Unge voksne og arbeidsliv	31
Karrierebegrepet	34
Karriereutvikling	34
Karriereforankringer	38
Design og gjennomføring	40
Forundersøkelsen	40
Funn fra forundersøkelsen	42
Spørreundersøkelsen	45
Utvelgning av respondenter	46
Spørsmålenes utforming og rekkefølge	51
Spørsmålstyper.....	52
Piloter	56
Sosiale medier – Facebook	56
Svarprosent	58
Analyse og drøfting	61
Svarprosent	61
Om å velge utdanning	62
Bakgrunn til foreldre	62
Når begynte du å tenke på ditt fremtidige yrke?	63
Påstander om skolevalg.....	64
Hva gjør de i dag?	70
Hvor er de i forhold til karriereutviklingen,.....	70
Karriereforankring – betydning,	72
Hva gjør de i dag?	75
Opplevelser og erfaringer	79
Konklusjon	86
Litteraturliste	88

Figurliste

Figur 1: Hovedstadier i karrieren	36
Figur 2: Selvopfatning	39
Figur 3: Når begynte du å tenke på ditt fremtidige yrke.....	63
Figur 4: Påstander om skolevalg I	64
Figur 5: Påstander om skolevalg II	65
Figur 6: Påstander om betydning da du skulle velge utdanning	73
Figur 7: Påstander av betydning når du skal velge utdanning eller yrke nå.	73
Figur 8: Økning – nedgang i påstander ved valg av utdanning eller yrke før og nå....	74
Figur 9: Hva gjør de i dag	76

Tabelloversikt

Tabell 1 Påstander til Schein`s karriereforankring:	54
Tabell 2 Påstander til Schein`s karriereutvikling:.....	55
Tabell 3 Svarprosent:	61
Tabell 4 Fordelingen svarprosent på utdanningsprogrammene:	61
Tabell 5 Påstander til stadier i karriereutvikling for de som studerer:.....	70
Tabell 6 Påstander til stadier i karriereutvikling for de som er i jobb:	71
Tabell 7 Svarkategorier om opplevelser og erfaringer:	81
Tabell 8 Førstevalg – feilvalg og fornøydhets:.....	82

Innledning

Utgangspunktet for denne masteroppgaven var mangel på rekruttering av yrkesutøvere i egne og andre håndverksyrker, nedgang i søkertallet til yrkesfag og stort frafall fra yrkesfaglige linjer. Samtidig oppsto spørsmålet om hvor de respektive elevene havner i forhold til utdanning og jobb. All ungdom i Norge har rett til videregående opplæring og kan velge mellom en studieforbereidende eller yrkesfaglig studieretning. Vi vet at de aller fleste søker seg til videregående etter tiende klasse, men mange av disse gjennomfører ikke på et tilfredsstillende nivå eller ønsker ikke å benytte den utdannelsen de har gjennomført. Det er et stort fokus på frafall i dagens skole, men hvor blir det av de som faller fra? Finnes det en mulighet for at flere av disse er i jobb og at de trives med tilværelsen? Samtidig ble interessen fattet også for de som søkte seg til allmennfaglig studieretninger. Er det slik at flertallet av disse fortsetter på høyere utdanning, eller velger mange av disse å gå ut i jobb etter tre år i den videregående skolen? Det vi med sikkerhet vet om de som faller ut av et organisert og målbart system, og det som i mange undersøkelser i dag blir betegnet som frafall, er at disse har falt ut av skolesystemet og ikke fullført utdannelsen innen en femårsperiode. Utover dette har vi lite kunnskap om hva de gjør eller hvor de befinner seg i forhold til jobb og utdanning.

Barn og unges utvikling og deres vei inn i yrkes- og samfunnslivet er en mangfoldig og sammensatt prosess. For alle som skal bidra i denne prosessen, vil det være av stor betydning å få en større innsikt i hva som er med og påvirker barn og unge på deres vei inn i yrkeslivet. Det er et hovedmål for utdanningspolitikken at så mange som mulig gjennom tilgang på utdanning får brukt sine evner og talenter og får muligheten for personlig vekst og utvikling. Utdanning er viktigere i dag enn noen gang tidligere og arbeidsmarkedet stiller i økende grad krav til formell kompetanse. Å satse på utdanning vil være en investering i hver enkeltes velferd og fremtidige jobbmuligheter, og en forutsetning for vår demokratiske samfunnsform og for vår velferd (Kunnskapsdepartementet, 2000-2001). En stadig større del av våre liv går med til valg av utdanning og skolegang, og suksess i utdanningssystemet ser ut til å ha blitt en forutsetning for å få adgang til arbeidsmarkedet. For å lykkes i denne

prosessen kan faktorer som personlig særpreg, oppvekstmiljø, økonomisk, sosial og kulturell kapital ha en betydning.

Kunnskapsløftet og skoleutvikling

Ved inngangen til det 20. århundre var utdanningen de fleste fikk kortere enn i dag. Det store flertallet valgte ikke hvilket yrke de gikk inn i. Det var foreldrenes sosiale stilling, deres tradisjon og yrker som langt på vei bestemte hvilken plass man fikk i arbeidslivet. På den måten opprettholdt man samfunnets behov for arbeidskraft og de forskjellige yrkenes eksistens. Det var også i arbeidslivet selve opplæringen i et yrke foregikk. Å gå i lære hos en mester har i århundrer vært den vanlige måten unge har fått innføring i de kunnskaper, ferdigheter og verdier som knytter seg til et håndverk og et yrke. I det 20. århundret er mesterlære på mange områder blitt erstattet av formell undervisning i skolen. Denne undervisningen har opp gjennom tidene vært i stor forandring, og nye reformer skal være bidrag til utvikling og er bygget på politiske forankringer med ønske om en mer allmenndannende, strømlinjeformet struktur. I 60- og 70 årene var det vanlig å tilby praksis i arbeidslivet som yrkesorientering, og utplassering i bedrift som alternativ for mange (Telhaug, 1979). På 80-tallet hadde ungdomsskolene et tilbud om opplæring i bedrift for mange elever, frem til det ble opphevet ved grunnskolereformen i 1997. Nå skulle man lære om et yrke gjennom metodiske opplegg i skolen (Kokkersvold & Mjelde, 1982). I 2012 diskuteres det om skolepolitikken har sviktet, og at for mye teori og for lite praksis øker frafallet i skolen. Selv om en utdanningsreform er politisk vedtatt, trenger den ikke å være hensiktsmessig for hverken skolen, elevene eller det pedagogiske arbeidet. Dagens unge går lengre på skole i dag enn tidligere, og det er i tillegg mer vanlig å ta høyere utdanning. Ser vi tilbake til 1950, hadde kun 16 prosent av befolkningen over 16 år mer enn grunnskoleutdanning. I dag starter nesten alle (97 %) direkte i videregående opplæring etter ungdomsskolen (Hernes, 2010).

Et viktig mål med reform-94 som ble videreført i Kunnskapsløftet, er at yrkesutdanning på videregående opplæringsnivå hovedsakelig skal gjennomføres i alderen 16-19 år, og at alle elever har rett til tre år videregående opplæring. Det betyr ikke at de kommer inn på førstevalget sitt, men at alle har rett til videregående utdanning ved et av de eksisterende grunnkursene. At elevene i størst mulig grad også

skulle få innfridd førstevalget sitt ble sett på som det viktigste suksesskriteriet for fylkeskommunene etter reformen, men førte til problemer ved at antall elever i ulike fag ofte ikke var tilpasset de fagene som hadde behov lærlinger. Begrepet mismatch oppsto for å beskrive situasjonen. For å sikre at elevenes rett til tre års videregående opplæring ble det derfor opprettet Videregående kurs II- i skolen som skulle kompensere for to års opplæring i bedrift for de som ikke fikk lærelass (NOU2003:16).

De største strukturelle grepene i Kunnskapsløftet ble gjennomført i den yrkesfaglige utdanningen. Dette skjedde ved at det som i dag heter Vg2-nivået, tidligere VKI, ble rasjonalisert ved at antall kurs ble redusert fra 86 til 56. Det er i den yrkesfaglige opplæring en har hatt de største utfordringene når det gjelder dimensjonering (Høst, 2010). Det har blitt færre og bredere kurs og introduksjon av det nye faget ”prosjekt til fordypning”. En hovedbegrunnelse for disse tiltakene har vært å styrke forbindelsen mellom utdanningssystemet og arbeidslivet i Norge.

Med Reform 94, og videreført i Kunnskapsløftet, har den videregående opplæringen fått en struktur med brede tilbud på Vg1, det første året, noe smalere kurs på Vg2 og en endelig spesialisering på Vg3. De fleste yrkesfaglige tilbudene på Vg3 gis som opplæring i bedrift hvor læretiden strekker seg over to år. Denne norske modellen blir gjerne kalt 2 + 2-modellen, altså to år i skole etterfulgt av to år i bedrift. Det første året i bedriften kalles opplæringsår og det andre året kalles verdiskapningsår. Utdannelsen avsluttes med at eleven går opp til en fagprøve/svenneprøve og får et fagbrev/svennebrev. Årsakene til at en slik modell er valgt, er flere. Oppbygningen med brede kurs på videregående trinn 1 gjør gjennomføring enklere ved at tilbud i større grad kan gis der ungdommen bor, og på den måten gjør det mulig for fylkeskommunene å innfri ungdommens rett til utdanning. I tillegg gir brede kurs på Vg1 en bredere kompetanse ved at man får innsikt i flere fag, noe som igjen kan øke omstillingsevnen hos elevene. En annen fordel ved et bredere, felles grunnkurs for flere yrker er fleksibiliteten ved at det ble lettere å skifte linje (Høst, 2010).

Reform 94 hadde også som mål å heve kunnskapsnivået til yrkesfagene (Østberg, 1999). Det som imidlertid har skjedd etter innføringen av Reform 94, er at

yrkesfaglige linjer har blitt alternative utdanningsveier mot høyere utdanning. Elever i alle de yrkesfaglige utdanningsprogrammene kan etter to år på yrkesfag velge Vg3 påbygging til generell studiekompetanse, og på den måten få studiekompetanse i stedet for en yrkesutdanning. Det er spesielt mange på “Salg og service” som velger dette alternativet (Østberg, 1999). En av tre yrkesfagelever velger Vg3 påbygging til generell studiekompetanse, men kun 3 av fem fullfører med bestått. De elevene som består, har ofte svake karakterer og stiller bakerst i køen når det gjelder attraktive studieplasser til høyere utdanning (Hovdehaugen & Vibe, 2011).

I dag ser man tendensen til at studieforberevende blir rangert høyest ved at ungdommen velger studieforberevende fremfor yrkesfag (Høst, 2010). Motivene for valg av påbygning til generell studiekompetanse kan også være en tendens til akademisering. Valget av påbygging kan ha vært planlagt helt fra starten, eleven kan ha endret interesser underveis, eller kan ha et ønske om å oppnå en høyere kompetanse innenfor det samme fagområdet. Ønske om å bli russ etter det tredje året er også nevnt som en mulig årsak (Nifustep, 2011). En annen tanke kan være at studiekompetanse gir flere valgmuligheter (Illeris, Katznelson, Nielsen, Simonsen, & Sørensen, 2009), samtidig som man utsetter valg av yrke ytterligere 3 år. Når det gjelder elever i den yrkesfaglig videregående opplæring, har de i dag ingen garanti for at de skal få fullført utdanningstiden sin i en lærebedrift, og alt for få ungdommer får dermed fullført det utdannelsesløpet de startet på. Undersøkelser viser at det å få læreplass har stor betydning for gjennomføringen av videregående opplæring for mange av elevene (Hernes, 2010).

Dagens skoler jobber stort med markedsføring for å få elever til å søke egen skole. Det benyttes reklamefilmer både på kino og Youtube, og flere skoler i Oslo bruker inntil 200 000 kroner på å tiltrekke seg nye elever for kommende skoleår. Og annonsere i aviser i forkant av “Åpen dag”, kan koste opp mot 40 000 – 50 000 kroner. Enkelte skoler hyrer inn kommunikasjonsekspertter for å kapre nye søkere, mens andre satser på at skolens gode resultater og rykte vil lokke de beste elevene til seg. Noen legger vekt på å vise studiemuligheter i utlandet eller skolens revy med terningkast i Aftenposten Aften, mens andre prøver å friste med nytt auditorium og ny kantine (Sahl, 2012). Det arrangeres besøksordning og hospitering for ungdomsskoleelever, skolene deltar på felles messer, det arrangeres “Åpen dag” og

det legges ned tusenvis av kroner i lekre brosjyrer og annet reklamemateriell. Med andre ord, kampen er stor for å kapre elevene, og da helst de aller beste.

Videregående opplæring har tradisjon for å være styrt av ungdommenes skolevalg både når det gjelder å opprette flere elevplasser ved økt søking eller og legge ned tilbud når søkertallet er synkende. Når det gjelder tilbud på Vg2-nivå, endres og styres disse av ungdommens søkemønster samtidig som endringer av tilbud igjen vil påvirke søkingen (Hovdhaugen, Frøseth, & Aamodt, 2010). I dag er det slik at det ikke utdannes mange nok fagpersoner med yrkesfaglig bakgrunn. Arbeidslivets behov for personer som bare har grunnskoleutdannelse har allerede sunket betydelig, og de neste 15 år vil den antageligvis bli ytterligere halvert. Realiteten er at vårt samfunn har behov for at mer enn halvparten av ungdomskullene tar en yrkesutdannelse (Stortinget, 2009 - 2010). Interessen for matte, kjemi og fysikk har også vært synkende, og det er i dag et stort behov for at flere velger å studere ingeniør- og realfag (Berggrav, 2012). Det har de siste tiår vært store endringer i arbeidslivet, og stadig flere yrker krever opplæring før man trer inn i dem. Teknologien som benyttes endres raskt, det er blitt mangel på fagfolk, og mange bedrifter har derfor under de senere års oppsving manglet kvalifisert arbeidskraft. Dette burde gjøre det lettere for yrkesfagelever å skaffe seg læreplass og videre en karriere som faglært arbeidstaker. I stedet har norsk næringsliv i økende grad importert arbeidskraft for å møte mangelen og dekke behovet på arbeidsmarkedet (Hernes, 2010).

Bakgrunn for problemstilling

I arbeidet mot en egnet problemstilling startet vi med en forundersøkelse hvor vi henvendte oss til unge voksne faglærte i henholdsvis blomsterdekoratør- og kokkefaget, som hadde arbeidet i yrket fra 1 til 5 år. Forundersøkelsen avdekket noen fellestrekk hos respondentene. Fellestrekene var blant annet at respondentene hadde en oppvekst som var preget av naturopplevelser og at de likte å bruke hendene i arbeidet sitt. På tross av dette fant vi en varierende grad av tilfeldigheter for at de hadde havnet akkurat i dette yrket, som en ekstrajobb ved siden av skolen eller at mor synes det å være elektriker var et "gutteyrke". Både messer og brosjyrer ble nevnt som hjelpemiddel for å komme frem til yrkesvalget. Når det gjaldt hvem som hadde påvirket i forhold til valg, var dette utenforstående, venner og foreldre spesielt. Undersøkelsen viste også at overgangen fra skole til bedrift opplevdes som ganske stor. Når det gjaldt personer som hadde påvirket positivt i forhold til utdannelsen og yrket, var dette ofte personer respondentene stiftet bekjentskap med under læretiden. For de som ønsket å fortsette i yrket ble dette begrunnet med ble trivsel i faget og gode kolleger. Dårlig lønn og "kjipe sjefer" ble nevnt som begrunnelse for å avslutte nåværende arbeidsforhold og starte på høyere utdanning.

På bakgrunn av funnene fra forundersøkelsen kom vi frem til følgende forskningsspørsmål og problemstilling:

- Hvilke faktorer har betydning for valg av utdanning?
- Hvor bevisste er de unge på fremtidig karriere på det tidspunktet de skal velge retning i den videregående skole, og hvordan har dette påvirket karriereutviklingen?
- Er det personer eller opplevelser som har påvirket valget underveis i opplæringen?

Problemstilling

Den endelige problemstillingen for prosjektet er:

Hvordan opplever unge voksne sine valg og gjennomføring av utdanning i forhold til hittil oppnådd karriere?

På bakgrunn av problemstilling og forskningsspørsmål har vi gjort en spørreundersøkelse vi presenterer i kapitlet “ Design og gjennomføring”, hvor vi også gir en mer fullstendig beskrivelse av forundersøkelsen. Funnene har vi hovedsakelig valgt å presentere i lys av Bourdieu´s habitus og kapitalbegrep, Schein´s utviklingsteori om karriere, og unge voksnes utvikling i dagens samfunn.

Bakgrunn for analyse

I vår undersøkelse har vi valgt å sette fokus på utdanning, gjennomføring og karriere. Disse tre begrepene velger vi å presentere med bakgrunn i ulike teoretiske perspektiver som vi presenterer i dette kapittelet.

Våre foreldres karriere har større innflytelse på vår egen karriere enn vi kanskje liker å tro (Gimmestad, 2011). Det viser tall fra Sverige, hentet ut fra svensk offisiell statistikk av tidsskriftet “Du och Jobbet”, som skriver at godt og vel 10 prosent av alle svensker jobber med det samme som mor eller far. Det er ikke bare de kongelige og skuespillere som allerede fra barnsben av preges av hva mor og far gjør på jobben. Hver tiende svenske har samme jobb som en av sine foreldre viser “Du&jobbets” og SCB’s undersøkelse. At man velger foreldrenes yrkesbane har sin opprinnelse i at man preges av foreldrenes interesser, tar del i deres nettverk, at man har arvet penger eller at yrket helt enkelt er kjent, sier sosiologiprofessor Jan O. Jonsson. Professor (Gimmestad, 2011).

Marianne Nordli Hansen, Institutt for sosiologi ved Universitetet i Oslo, forteller at det er samme tendens i norsk arbeidsliv. Hun sier videre at det ikke er først og fremst våre evner som avgjør hvilke yrker vi velger. Undersøkelser blant skoleelever viser at av en gruppe på 10 prosent med best karakterer havner disse i helt ulike profesjoner avhengig av foreldrenes karriere og status. Eksempelvis ender barn av akademikere ofte opp i akademiske yrker. Hun påpeker også at besteforeldrenes bakgrunn også har stor betydning for hva barnebarna velger og hvilke posisjoner de oppnår. De som tjener mest for også barn som havner på inntektstoppen, og det er sjelden barn av foreldre med toppjobber ender i jobber med lavere sosial status enn foreldrene. Men endringer i samfunnet har ført til at mange unge også velger annerledes enn sitt opphav (Gimmestad, 2011).

Kapitalbegrepet.

Pierre Bourdieu (1931-2002) blir regnet som en av verdens betydeligste sosiologer. Som sønn av en postfunksjonær og med en slekt som besto av jordbrukere, lå det ikke i kortene at han skulle gjøre en slik karriere. Som postfunksjonær med "rene hender", eller med andre ord mangel på fysisk arbeid, var hans far en outsider i forhold til områdets bønder (Prieur, Sestoft, Esmark, & Rosenlund, 2006). Bourdieu utviklet gradvis kapitalbegrepet, og mot slutten av sekstitallet fremsto det som et sentralt teoretisk redskap i hans tenkning. (Broady 1990:185 i Prieur, et al., 2006:88)

Bourdieu opererer med tre grunnleggende kapitalformer: Økonomisk kapital, kulturell kapital og sosial kapital.

I et forsøk på å karakterisere de øvre sosiale klassers særlige fortrinn i skolen, deres kulturelle arv, brukte Bourdieu og hans medarbeidere begrepet "Kulturell kapital". Deres undersøkelser viste nemlig at kulturell dannelse og sosiologisk sett fungerte på samme måte som "virkelig kapital" gjør i pengeøkonomien. Samfunnet reproducerer sosiale forskjeller og avstander i det sosiale hierarki. Det sosiale liv er strukturert av alt som er skjedd tidligere, en arv og historie, og preges derfor av stillstand og gjentakelser av mønstre. Det vil si at mennesker har forskjellige forutsetninger, alt etter hvilken sosial og familiemessig historie vi bærer på.

Sosial kapital

Sosial kapital omfatter kontakter og forbindelser, familie, venner, kolleger, medstudenter og andre mer eller mindre formaliserte og varige forbindelser. Det omfatter også f.eks. mors og fars yrker. For mange har den sosiale kapitalen stor betydning for hva slags utdanning man velger. Sosial kapital har å gjøre med det sosiale nettverket mennesker befinner seg i. Den har sin forankring i menneskelige relasjoner og i personer. Sosial kapital kan til en viss grad arves i form av et familienavn, men kan også oppnås gjennom ekteskap eller innmeldelse i en forening.

Habitus

Habitus betegner en tilegnet disposisjon og beskriver den varige pregningen som sosiale strukturer gir oss mennesker. Pierre Bourdieu var ikke er den første som benyttet dette begrepet. Både ordbruk og betydning går helt tilbake til Antikkens

Hellas, hvor Aristoteles benyttet ordet "hexis" for å betegne en varig og tilegnet, dvs. *ikke medfødt* egenskap. Habitus er det som preger mennesket, et sammensatt system av tanker og handlinger. Det er de vanene aktøren har med seg og beskriver hvordan en bestemt praksis kan reproduseres og videreføres gjennom handling. Habitus er måter å reagere på, tankemessige- og følelsesmessige vaner. Det utgjør hele menneskets integritet som det har med seg av kulturell kapital fra det miljøet det er vokst opp i. Bourdieus' poeng er at all sosialisering fungerer som en innlæring av sosiale strukturer som individet siden bærer med seg. Denne pregning er ikke bevisst, men fungerer nærmest som en slags automatikk som kodes i kroppen. Det vil si at en svært stor del av det folk gjør, gjør de uten å tenke over det. En lang rekke handlinger er basert på en kunnskap som er internalisert i kroppen som en slags vane.

Eksempler på tillærte handlingsmønstre som utføres av kroppen uten refleksjon, er det å sykle eller skrive med hånden. Vår håndskrift utføres som oftest på samme måte av vår kropp /hånd gjennom hele livet, uten at det på noen måte er et resultat av vilje eller bevissthet. Men Habitus er ikke uforanderlig selv om den er varig. Den kan forandres ved senere sammenhenger (håndskriften kan f.eks. skoles, hvis man utdannes til arkitekt eller designer). Habitus er avgjørende for hvordan mennesket handler, tenker, vurderer og oppfatter omgivelsene innenfor gitte sammenhenger. Habitus fungerer alltid i forhold til en sosial sammenheng, og den sosiale sammenheng vil derfor gi anledning til vidt forskjellige handlinger og synspunkter.

I et moderne samfunn er de to hovedkilder til habitusdannelse; familiens og utdannelsessystemets sosialisering. Begge gir anledning til en lang rekke forskjellige og sosialt differensierende habituser. Innlæringen av de sosiale strukturene i samfunnet skjer gjennom den umerkelige pregningen av familiens posisjon i den sosiale strukturen, dvs. som en pregende erfaring av forskjeller. Det kan være erfaringen av å vokse opp i en familie som er rikere eller fattigere enn de fleste. Det samme gjelder familiens forhold til utdanning og kultur og de forskjellige erfaringer av å vokse opp på landet eller i byen, i et fint eller et stigmatisert eller gjennomsnittlig område, samt habitusen av kjønn. Utdannelsen, dens lengde og art gir ytterligere habitusforskjeller, som kommer i tillegg til habitus fra den primære sosialisering i familien.

Hvis en habitus kommer til å virke under de samme sosiale strukturer som den er produkt av, har den tendens til å være reproduserende. Habitusbegrepet kan derfor også brukes til at forstå langsiktige endringer i samfunnet. Men Bourdieu hevder også at habitusbegrepet har et moment av irreversibilitet i seg. Dvs. at det som har skjedd tidlig i livet setter større spor enn det som skjer senere. Den tidlige barndom legger et grunnlag for hvordan vi senere i livet kan tilegne oss andre former for habitus. Dermed sier han at mennesket kan endre sin habitus og sin praksis ut fra indre eller ytre påvirkninger (Prieur, et al., 2006).

Agenter, felt og praksis

Agenter er menneskene som er deltagere i feltet. Deltakerne har en historie og en bakgrunn, og er disponert til å oppføre seg og handle på bestemte måter i gitte praksissammenhenger. De har med seg sin habitus. Disse agentene kan påvirke andre agenter i feltet gjennom samspill med disse. Noen agenter har mer makt enn andre, og mer/ulik kapital gir større/ulik innflytelse. Mens habitusbegrepet beskriver bakgrunnen og rammene for agentens praksis, beskriver feltbegrepet arenaene som praksis utspiller seg innenfor. Felt kan være for eksempel det politiske felt, det religiøse felt, det kunstneriske felt eller annet (Wilken, 2006). Kriteriet for å definere felt er at man kan påvise at det står noe på spill som agenter finner det verdt å kjempe om eller for. Felt kan beskrives som arenaer der det foregår sosiale kamper.

Den sosiale verden og den enkelte aktør lar seg ikke atskille. De tre begrepene kapital, habitus og felt danner en helhet: Praksis. Det innebærer at det er i de mange ulike praksisene teorien om verden blir skapt. Den som klarer å reflektere over sin egen praksis kan bli i stand til å se hvilke handlingsalternativer som finnes. Det er i denne synliggjøringen at man kan finne et samlende perspektiv på hvordan praksisteorien former seg. Praksisen man deltar i må oppleves som meningsfull og godtas av den enkelte deltaker (Danielsen & Hansen, 1999). En må både å forstå teorien og å gjøre denne teoretiske forståelsen anvendelig i praksis.

Ulike sjanser og kulturell arv

Bourdieu's interesse for utdannelse sosiologi ble vakt i en periode hvor utdannelsessystemet i Frankrike og mange andre vestlige land var under merkbar forandring, først og fremst fordi langt flere unge en tidligere ble opptatt på universiteter og høyskoler. Blant universitetslærerne snakket man bekymret om det synkende nivået blant studentene, samtidig som det hersket en optimistisk tro på at skolesystemet ville bidra til utjevning av ulikheter i samfunnet nå som utdanning ikke bare var forbeholdt overklassens barn. Samtidig var det fremdeles langt større sannsynlighet for å få en høyere utdanning hvis man hadde velstående og/eller velutdannede foreldre (Prieur, et al., 2006).

Kvinner hadde mindre sannsynlighet for å komme inn på universitetene enn det menn hadde. Blant de rike og velutdannede var sjansene noenlunde like på tvers av kjønn, men i de lavere sosiale lag var kvinnene i stor grad underrepresentert. Og mens studentene fra de øvre klasser fordelte seg på alle slags studier som farmasi, medisin, jura, humaniora/sosialvitenskap og naturvitenskap, var studentene fra lavere klasser begrenset til humaniora/sosialvitenskap og naturvitenskap. Dette var tilsynelatende prisen de måtte betale for å komme inn på universiteter og gjaldt spesielt kvinner fra lavere klasser. Disse endte alle opp innenfor humaniora/sosialvitenskap, som dermed fikk status som oppsamlingssted for dem som ikke maktet de mer prestisjetunge fagene. Så man på studieforløpet over tid, var det oftest studenter fra lavere klasser som utsatte/brukte lengre tid på studiene.

Disse ulikhetene hadde bakgrunn først og fremst i kulturelle faktorer. I dannede borgerfamilie lærer barn seg som en naturlig del av oppveksten en habitus, en viten om å prate og oppføre seg på en måte som helt klart gir dem mange fordeler i klasserommet. Ikke fordi denne måten å prate og oppføre seg på nødvendigvis inngår i skolen pensum, men fordi den i større grad harmonerer med de kulturelle normer og idealer som hersker i skolen. For disse barna vil utdannelsesforløpet oppleves som en bekreftelse og en videreutdanning av det de allerede kjenner fra sin familiebakgrunn. Omvendt blir det for eleven fra middelklasse- og særlig arbeider- og bondefamilier som opplever skolens kultur som fremmed. De kjenner ikke kodene, og skolen oppleves nærmest som en omskolering. Bourdieus data viste var at den avgjørende

seleksjonen setter inn ganske tidlig, allerede i de første skoleårene (Prieur, et al., 2006)

Når det gjelder studenter med borgerlig bakgrunn, bor de ofte hjemme. De har støtte fra familien og har ikke behov for å jobbe ved siden av studiene. Studentene med borgerlig bakgrunn har fra barndommen av møtt slektninger og venner med akademisk grad og/eller jobb som krever høyere utdanning og har fra tidlig alder blitt inspirert til å ha universitet som et naturlig og realistisk mål for egen fremtid. Utenlandsreiser, galleri- og museumsbesøk og spirituelle samtaler ved middagsbordet har lært dem språkkunnskaper, dannelse og viten om kunst, musikk, teater og litteratur. Studentene fra høyrere sosiale lag føler seg derfor naturlig hjemme i den akademiske verden hvor de ferdes avslappet og naturlig og studiene for disse studentene er en direkte forlengelse av deres fritidsinteresser og kulturelle sysler. De leser gjerne bøker som ligger utenom pensum og velger ubekymret eksotiske fag og kurs.

I kontrast til disse finner vi at studentene med bakgrunn i arbeidermiljøer, som er sluppet igjennom til universitetet, ofte bor borte. De har ingen støtte hjemmefra og arbeider som regel ved siden av studiene for å få endene til å møtes. I oppveksten har disse hatt begrenset tilgang til bøker, museer, reiser osv. De har sjeldent har slektninger eller bekjente med erfaring fra universitetsverdenen, og stiller helt uten deres privilegert medstudenters kulturelle arv og har måttet møte skolens utfordringer på bar bakke. For dem er utdanningen en hard kamp og en dyrebar mulighet for å stige i det sosiale hierarki, og skolen er ikke en lek, men alvor. De kvinnelige studentene var i tillegg generelt mer beskjedene og tilbakeholdene, viste mer omsorg og var mere oppmerksomme på å lære seg studieteknikker enn deres mannlige medstudenter.

Bourdieu tillegger den kulturelle arven stor betydning og det kan nesten virke som den biologiske arven ikke er tillagt betydning. Slik er det ikke, men som sosiolog var det vanskelig å være tilfreds med teorier som bygger på henvisninger til den "naturlige" begavelsens ujevne fordeling. Hvorfor skulle det være slik at de genetiske tilfeldigheter følger skillelinjene mellom de sosiale klassene? Sosiologen må derfor avdekke de sosialt bestemte kulturelle ulikheter og ikke falle tilbake på biologiske

forklaringer før han/hun har “utforsket alle de veier og hvordan de sosiale ulikhetsfaktorer virker” (Prieur, et al., 2006).

Skolens symbolske vold

Bourdieu opererte også med begrepet ”symbolsk vold”. Med symbolsk vold tenker han at det er strukturer og mennesker som har gjort sine tanker gjeldende, og som igjen påvirker andres tanker og holdninger, som er en slags føring for hva man skal tenke og tro. Symbolsk vold uttrykker "herskende" styrkeforhold i samfunnet, som f.eks. i politikken, den ideologien som er dominerende innenfor religiøse trosretninger og innenfor utdanningssystemet. Bourdieu mener at utdanningssystemet velger de allerede utvalgte og får de fravalgte til å bebreide seg selv for sitt fravalg. Skolen er en institusjon som i kraft av sin allment anerkjente og pedagogiske autoritet, har myndighet til å påføre alle elever en bestemt kultur. Den kulturen som påføres i skolen er de dominerende klassers kultur. Skolen avspeiler også samfunnets maktforhold hvor f.eks. direktøren og universitetsprofessoren inntar dominerende posisjoner i forhold til f.eks. sykepleieren og fabrikkarbeideren. Den kulturen skolen påfører, representerer derfor ikke universelle, “naturlige” prinsipper.

Da Bourdieu analyserte fransk universitetskultur, fant han at en belønnet en bestemt klasse fremfor individuelle prestasjoner og ferdigheter. Han hevdet derfor at bedømmelser av studentarbeid i høyere grad er uttrykk for en sosial bedømmelse av de enkelte studenters klassebakgrunn, enn det er uttrykk for en bedømmelse av deres prestasjoner. Bourdieu oppfattet utdanningssystemet som en maktinstitusjon som medvirket til å reprodusere sosiale ulikheter (Wilken & Andreassen, 2008).

Fra barn til voksen

Erikson's psykososiale stadier (Erikson, 2000), beskriver fasene i livet fra nyfødt til aldrende. Han deler stadiene inn i åtte påfølgende faser som hver representerer en utviklingskrise eller en fase som gir nye muligheter. Vi vil her se på de seks første fasene fra spedbarnet og frem til ung voksen.

Spedbarnet (0-1½ år) er avhengig av å få dekket omsorgsbehovene fra voksne for å utvikle en grunnleggende tillit til andre mennesker. Barn som ikke har slike opplever kan få vansker med tillit til medmennesker senere i livet. Videre i tidlig barndom (1½-3 år) er det selvstendighet som skal bygge opp. Det er viktig at barnet får prøvd viljen sin og får oppgaver det mestrer, positive tilbakemeldinger for å utvikle trygghet knyttet til selvstendighet for ikke bli tvilende til seg selv. Når barnet er i alderen 3-6 år, er det initiativet og vitebegjæret som står i fokus. Barnet blir mer bevisst på seg selv som individ, og dersom barnet skal få tro på seg selv og vise initiativ, er det viktig å få prøvd ut flere sider av seg selv. Her kommer også mestringsfølelsen inn og skaper selvtillit, også ved aktiv grensesetting for å lære riktig og galt med hjelp av de voksne. Ved stadig irrettesettelse og påpekning av det barnet gjør galt kan det ende opp med å få skyldfølelse og bli passivt.

I skolealder (6-12 år) er det arbeidsevne eller mindreverdighet som står i fokus. Venner blir viktige for barnet, og det vil sammenligne seg og sine prestasjoner med andre barn. Barnet trenger anerkjennelse og positive tilbakemeldinger for å få tro på sine egne prestasjoner og det er viktig med oppgaver som barnet mestrer. Omgivelsenes reaksjoner er avgjørende for om barnet føler seg kompetent eller mindreverdig. Det er viktig å styrke oppgavene som barnet mestrer og fokusere på de sterke sidene.

Ungdomstiden (12-18 år) er en fase med store endringer og utfordringer for det enkelte individet. Fasen er preget av identitetsbygging og/eller rolleforvirring. Den unge må finne ut av hvem den er, hva den står for, og kunne akseptere dette for å skape seg en trygghet i denne fasen. Fasen er starten på en løsrivelse fra foreldrene og de får gradvis et større ansvar for sitt eget liv. Det er viktig med tilbakemeldinger og ros for en positiv identitetsutvikling. Hvis det stilles for store krav og forventninger

som er i uoverensstemmelse med det generelle utviklingsnivået, kan det føre til rolleforvirring og identitetsforvirring.

Den unge voksne (18+) er opptatt av å utvikle relasjoner og skape intimitet i denne fasen. Hvordan man møter utfordringer i denne perioden har en klar sammenheng med hvordan man har hatt det tidligere i livet, det være seg trygghet, tillitsforhold, selvfølelse eller mestring. Dette kan vise seg gjeldende på mange felt og enten føre til videre utvikling eller skape isolasjon og psykiske problemer.

Barn og unges oppvekstvilkår

I den dagligdagse tale forbinder mange ungdom som ett positivt ladet ord som utløser forestillinger som frihet og lykke, håp og drømmer. En delvis uforpliktende livsfase fra barn til voksen hvor en kan realisere seg selv og sine muligheter. Men slike forestillinger dekker bare en liten del av sannheten. Det å være ungdom kan også innebære usikkerhet, skuffelser, problemer av forskjellige slag, vanskelige eller smertefulle valg, konflikter, utilpasshet, angst, konfrontasjoner og i noen tilfeller alvorligere reaksjoner som spiseforstyrrelser, misbruk og kriminalitet (Illeris, et al., 2009).

Fra etterkrigstiden var barns verden preget av lek og samvær med andre barn i nærmiljøet, hvor de i stor grad klarte seg selv. De aller fleste hadde en mor som var hjemmearbeidende, i motsetning til i dag hvor de aller fleste har en mor som er yrkesaktiv utenfor hjemmet. Foreldre av i dag lever sitt eget liv utenfor hjemmet med individuelle karriere- og yrkesroller, og barnehage, skole og skolefritidsordning har derfor blitt en stor del barn og unges liv. Dette har medført endringer i barns hverdag ved at lek og aktiviteter knyttes til fritidsordningene, og da oftest i skolen og dens nærområde (Evans, et al., 1994). Barnehagene er både en tilsynsinstans og en del av utdanningssystemet, og har bidratt til å endre barns sosiale og kulturelle oppvekst. Også fritiden har i større grad blitt dominert av organiserte aktiviteter.

Familiemønsteret har endret seg og stadig flere barn opplever at foreldrene flytter fra hverandre. Økonomisk sett er barn av enslige foreldre de som er verst stilt.

Steforeldre, halvsøsken og stesøsken er blitt en realitet for mange. De unge voksne i dag har vokst opp i et helt annet sosialt og kulturelt samfunn enn sine foreldre, også i

forhold til skole og utdanning, og det er mange andre personer enn foreldrene som kan påvirke barn og unge gjennom oppveksten.

Forskning (NOU2003:16) viser til gode oppvekstsvilkår for barn og unge i Norge. De fleste lever under gode materielle kår, de trives godt på skolen og de opplever få alvorlige konflikter. Men samtidig skjer det også negative forandringer i samfunnet, som for eksempel enkelte ungdomsgrupper som er preget av kjedsomhet og adferdsproblemer. Ungdom utsettes for et økende pedagogisk og kommersielt press, samtidig må de forholde seg til krav om skolegang og forventninger om å finne sin plass i et framtidig arbeids- og samfunnsliv. Valgene er mange, og flere er usikre på yrkesvalget og hva som vil passe for dem. Skolen effektiviseres og idealet er at alle skal gjennom utdannelsessystemet raskest mulig. Vi vet at det er mange som ikke maktet det pedagogiske karrierejaget og et stort antall unge klarer rett og slett ikke å komme gjennom ungdomstiden uten og blir påført personlige og sosiale belastninger. Med det økende kravet til kompetanse og utdanning, kommer mange unge til kort på arbeidsmarkedet i forhold til tidligere.

Genetisk forståelse og ny forskning om spebarn, småbarn og oppvekst har åpnet for nye perspektiver rundt sosialisering (Frønes, 2006). De siste 10 år med forskning om spebarn og tvillingundersøkelser viser at familiens betydning for mennesker utvikling er svekket. Sosialisering blant barn som gruppesosialisering er mer betydningsfull enn det barna opplever i hjemmet (Frønes, 2006). Foreldrene bidrar mest med sine gener og det avvises på bakgrunn av tvillingstudier at vi som foreldre kan "skape" våre barn slik vi liker å tro. I utviklingen av barnas evner og personlighet er foreldrenes betydning overvurdert. Barna skapes i liten grad av foreldrenes innsats, men oppdragelse i betydning av oppførsel og læring av normer og verdier har betydning. Det betyr ikke at foreldre og familie er ikke blitt mindre viktig enn før. Dagens samfunn krever aktive foreldre, så foreldrenes kontakt med barna er på ingen måte uvesentlig. Men observasjoner i det moderne norske samfunn sier noe om at barn er mye sammen med andre barn. De er sammen i barnehage, i skolen og i fritiden. Dette gjør at svært mye av det som barn lærer i det moderne samfunn, lærer de av hverandre (Frønes, 2006).

Ungdomsfasen

Mel Levine (Levine, 2006) beskriver tiden mellom 11 og 20 år som et mylder av historier om forsøk og feil. En periode hvor ungdommene må forme og omforme sin tenkemåte og sitt handlingsmønster ut fra både kropp og sinn. De ser og vurderer hele tiden samspill og relasjoner med andre, foreldre, søsken, venner og lærere, og livet er i stadig forandring. Hvordan kan man i denne for mange turbulente tiden, ta seg tid til å se fremover og forberede seg til livet etter tenårene og på livet som voksen, og hvordan kan de unge selv merke at de er på rett vei?

For mange ungdommer i dag er mulighetene på en måte ubegrensede, noe som for enkelte også kan oppleves som en byrde. Man skal velge utdanning, arbeidsliv og sin framtid som voksen. Man skal også finne seg en partner, eller velge å være alene, finne sin seksualitet, sin omgangskrets, ett bosted, velge hvordan man vil ha det, bli klar over egne interesser, politiske og religiøse standpunkter og forme sin egen livsstil og identitet og hvem man vil være. Gjør man valg og ikke klarer og leve opp til forventningene, opplever de unge i dag at de selv har ansvaret, siden de selv har tatt valgene. Tidligere var man langt mer fastlåst i forhold til valg, og det ble forventet at man fulgte i sine foreldres fotspor. Malen var allerede lagt, og kun ganske få klarte å bryte mønsteret og skifte spor. Samtidig som arven ga både binding og begrensning, ga den også en form for trygghet og stabilitet. Men tross utvikling, forandring og muligheter, viser alle statistikker også i dag at sosial plassering og livsmønstre i stor utstrekning videreføres fra foreldre til barn (Illeris, et al., 2009).

Tidligere gikk man direkte fra å være barn til å være voksen. I dag regner man at ungdomsfasen starter i puberteten i 11-13års alderen, og formelt får man de voksnes rettigheter og plikter i samfunnet når man fyller 18 år. Men det er svært individuelt når den enkelte har etablert en voksentilværelse med eget arbeid, økonomi, bolig og kanskje familie. De unge i dag har et økt utdanningsnivå og lever et helt annet liv en unge gjorde for 30-40 år siden. De stifter familie senere, og helt frem til 30-årsalderen vil mange fremdeles være studenter, være single og reise verden rundt hvis de ønsker det. Man kan si at ungdomstiden har blitt forlenget, og bakgrunnen for dette er lengre utdannelse og at man kommer mye senere inn på arbeidsmarkedet.

De unge av i dag er en av de første generasjonene som vokser opp i et viten- og utdannelsessamfunn og har en helt annen bakgrunn enn industrisamfunnets generasjoner (Frønes & Brusdal, 2000 i Illeris, et al., 2009). Det har blitt naturlig at alle tar en utdanning, selv om mange i utgangspunktet ikke ønsker videre skolegang og egentlig vil raskest mulig ut i arbeidslivet. Utdanning er i dag ikke bare et tilbud og en fordel for den enkelte, men i stor grad også en forutsetning for at en skal komme inn på arbeidsmarkedet. Underveis er det vurderinger, evalueringer, tester, karakterer og attester som for noen oppleves som en seier og for andre et nederlag. Dette påvirker ikke bare den enkeltes muligheter, men setter også spor i av den unges danning identitet og selvforståelse. Gjennom et stadig større fokus på de unges utdannelsesvalg, har det dukket opp forskjellige aktører på markedet som tilbyr sin kompetanse for å hjelpe den enkelte til å finne frem til et tenkelig utdannelses- og yrkesvalg. De får veiledning gjennom rådgivere, private og mentorer, med den konsekvensen er at de unge opplever at valg av utdanning er avgjørende for resten av deres liv (Illeris, et al., 2009).

Den enkelte i dag opplever i større grad enn tidligere selv og være ansvarlig for å velge sitt liv og selv være ansvarlig for de valg som blir tatt. Men det er likevel ikke slik at alle har den samme muligheten til å velge fritt på øverste hylle. Det er mange forhold man selv ikke har kontroll over og som spiller en vesentlig rolle i valgprosessen. Dagens unge blir møtt med forventninger og krav om å begrunne egne valg. De må ta stilling til hva de har lyst til og er interessert i, hvilke planer de har for fremtiden, hva de selv synes de er gode til og begrunne hvorfor de velger det ene fremfor det andre. De må hele tiden være målrettet og prioriterende til sin egen situasjon. Mange unge opplever dette som veldig vanskelig og det krever en modenhet som mange unge ikke er i besittelse av (Illeris, et al., 2009).

Gjennomføring

Skolens virksomhet har blitt gjenstand for en vedvarende offentlig interesse der skolens opplæringskvalitet stadig er i søkelyset. I løpet av de siste tiår har antallet som utdanner seg vært sterkt økende. Utdanningen vi tar er lengre, og typiske industriarbeidsplasser har forsvunnet. Skolen effektiviseres og idealet er at alle skal oppnå studie- eller yrkeskompetanse innenfor ett gitt tidsperspektiv. Dette tidsperspektivet synes å variere i ulike land:

”I Norge telles det når de unge er 21 år, fem år etter overgangen mellom grunnskolen og videregående. På Island telles det ved 24 års alder. I Danmark telles 25 år etter at de unge gikk ut av grunnskolen, dvs. når personene er 40 eller 41 år. Norge skiller seg fra Danmark og Island med en mer nyansert inndeling. I den norske offisielle statistikken skilles det blant dem som ikke har fullført og bestått, mellom de som har gjennomført hele utdanningen uten å bestå, og de som har sluttet før de var ferdige. Bare de som faktisk har avbrutt utdanningen, regnes inn i frafallskategorien”
(Markussen, 2011)

Frafallet i videregående opplæring er blitt en stor samfunnsmessig utfordring. Når nesten hver tredje ungdom i Norge ikke har fullført videregående opplæring fem år etter at de avsluttet grunnskole og nesten halvparten av dem som startet på en yrkesfaglig studieretning, ikke fullfører i løpet av fem år, ser vi at statistikken fort blir høy sett i sammenheng med tidsperspektivet nevnt ovenfor. Når det gjelder de som gjennomfører, har nesten hver tredje av disse skiftet til en studieforbereidende retning. Frafallet blant dem som avslutter yrkesutdanningen og tar påbygging til generell studiekompetanse, er på 50 prosent (NOU 2008:18), (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). Frafallet i videregående opplæring utgjør et problem på flere nivåer, men først og fremst for den unge selv som ikke får utviklet sine evner og talenter (Stortinget, 2009 - 2010). Frafallet fra videregående skole har vært ett dilemma over lengre tid. På 80-tallet skrev Kokkersvold og Mjelde (Kokkersvold & Mjelde, 1982), at frafallet allerede da var så stort at det burde si noe om alvorligheten av dette dilemmaet.

I Nova`s rapport 12/10, trekker forfatteren Sabine Wollscheid forbindelser mellom kunnskaps- og ferdighetsnivået ved avslutningen av grunnskolen, som svært avgjørende for utfallet av videregående både nasjonalt og internasjonalt. Internasjonal forskning viser at kunnskaps- og ferdighetsnivået ved avslutningen av grunnskolen også er påvirket av sosial bakgrunn (Lamb, Sandberg, & Markussen, 2011), (Wollscheid, 2010). Den internasjonale litteraturen viser i tillegg at engasjement og identifikasjon påvirkes av sosial bakgrunn. Barn og unge vokser opp i ulike kontekster og nivået av kunnskaper og ferdigheter er etablert gjennom familie, barnehage, barne- og ungdomsskole, vennekretsen, lokalmiljøet frem til overgangen mellom grunnskolen og videregående skole. Gjennom oppvekst og bakgrunn tilegner de unge seg også ulik forståelse av hva utdanning er ved at familier fra ulike sosiale lag formidler ulike verdier til barna (Wollscheid, 2010). Med dette ser vi at hvor den unge voksne befinner seg i dag, er et resultat av en lang prosess som har startet langt tidligere enn i den videregående skole.

Når det gjelder gjennomføringen i videregående opplæring, er den betydelig høyere i studieforberevende utdanningsprogrammer enn i yrkesfaglige (Wollscheid, 2010). Mens omtrent 75 prosent av elever i studieforberevende programmer gjennomfører etter fem år, gjelder dette kun 40 prosent av yrkesfagelever (Hernes 2010 i Wollscheid 2010). Årsakene til disse forskjellene kan til dels søkes i egenskaper ved de elevene som søker seg spesielt til de ulike utdanningsprogrammene, og dels i måten den yrkesfaglige utdanningen er organisert på. Ungdom som søker seg til yrkesfagene har i gjennomsnitt svakere karakterer fra grunnskolen og dårligere grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og regning. I tillegg har yrkesfagelever oftere enn elever med studieforberevende utdanningsprogrammer, lavt utdannede foreldre. Det er også store forskjeller i gjennomføring mellom ulike yrkesfaglige programmer (Byrhagen, Falch, & Strøm, 2006, Helland & Støren, 2004, Markussen, Sandberg, Lødding, & Frøsteh, 2008 i Wollscheid 2010).

Det å slutte ved overgangene innenfor det videregående opplæringssystemet er mer utbredt enn det å slutte i løpet av skoleåret. Vanligst er det å slutte mellom andre og tredje skoleår. Halvparten av de som slutter i denne overgangen er de som ikke får læreplass. I løpet av det første året er den vanligste årsaken til å slutte at elevene har valgt feil studieretning (Markussen & Sandberg, 2004 i Wollscheid 2010). Feilvalg henger igjen sammen med svake grunnskolekarakterer, som også påvirker tilgang til

læreplass og hvorvidt en kommer innpå det utdanningsprogrammet en hadde som førsteønske. Det konkluderes i rapporten (Wollscheid, 2010), med at frafall blant yrkesfagelever i hovedsak kan forstås ut fra at denne gruppen generelt har forholdsvis svake skoleprestasjoner. Dette henger igjen sammen med at foreldre har kortere utdanning.

Årsaker til frafall

Frafall er en konsekvens av en lengre prosess. Årsakene er ofte sammensatte og kan ligge i forskjellige livsfaser, fra førskolealder og frem til tidlig voksenalder. Den viktigste direkte årsaken til frafall er svake skoleprestasjoner i ungdomsskolen, som ofte faller sammen med lav motivasjon og manglende engasjement for læring. Dette kan igjen ha bakgrunn i tidlig sosialisering. Familiebakgrunn, særlig foreldres utdanning, har stor betydning for hvordan barn lykkes i utdanningssystemet helt fra førskolealder og frem til videregående opplæring. Foreldres utdanningsnivå har også betydning for hvilke holdninger barna har til utdanning og hvilke valg ungene tar etter avsluttet grunnopplæring. Forskning viser at barn med høyt utdannede foreldre ofte har en fordel når det gjelder læring, allerede før skolestart, som kan forplante seg og forsterke seg utover i opplæringsløpet. Fordi årsakene til frafall ofte ligger i tidlige oppvekstfaser og problemene der ofte er enklere å få tak i enn i senere faser, er det viktig med tidlig innsats i opplæringen.

I førskolealderen er det språkferdigheter, spesielt vokabular, som har vist seg å påvirke senere leseferdigheter i grunnskolen. Forskning viser at språkferdigheter allerede i førskolealder har betydning for senere skolekarakterer. På barnetrinnet er det viktig at elevene opparbeider seg gode leseferdigheter som blir regnet for en av de sentrale forutsetningene for å lykkes i hele utdanningsløpet. Når det gjelder ungdomstrinnet viser forskning at motivasjonen for læring avtar i overgangen fra barne- til ungdomstrinn. Svak skolemotivasjon og såkalt skoletrøtthet er typiske fenomener som oppstår i ungdomsskoleårene. Likevel finnes det lite forskning i Norge om tiltak i ungdomsskolen som direkte motvirker frafall senere (Wollscheid, 2010).

Rådgivningstjenester og karriereveiledning har vært et av tiltakene for å motvirke frafall. Her etterspørres kompetanseheving for veiledere og rådgivere, spesielt i

ungdomsskolen. Også Faget “Utdanningsvalg” har vært et tiltak for å styrke motivasjon og læringslyst hos elevene, ved at det skapes en forbindelse mellom skole og framtid. I videregående skole er svake grunnferdigheter og skoleprestasjoner ved slutten av grunnskolen de viktigste direkte faktorene for frafall i videregående skole, selv om det ofte er sammensatte årsaker som ligger bak.

Det er altså mangfold av tiltak og kombinasjoner av ulike tiltak som er utslagsgivende i arbeidet mot frafall. Evalueringen av ”Satsing mot frafall” vektlegger forebygging, oppfølging av elever i fare, styrking av rådgivingstjenester og særlig bevissthet rundt overgangsfasene. Når det gjelder yrkesfagelever med lave skoleprestasjoner, er det spesielt alternative opplæringsløp med mer praksis (f.eks. Forsøk med Praksisbrev) som ser ut til å ha en positiv effekt. Flere av disse tiltakene er fortsatt under evaluering (Wollscheid, 2010).

Elevenes valg og veilederens rolle

I løpet av siste år i ungdomskolen skal ungdom velge retning for sin videregående opplæring. Elever i offentlige grunnskoler og videregående skole har krav på nødvendig rådgiving om utdanning, yrkestilbud og yrkesvalg og sosiale spørsmål. Rådgivingen skal blant annet bidra til å utjevne sosiale forskjeller og hindre frafall. (Utdanningsdirektoratet, 2009). Det har vært en økende innsats rundt forskjellige veilednings- og støtteordninger, innenfor utdannelsessystemet. Men det er ennå et delvis åpent spørsmål hvordan de unge egentlig oppfatter de forskjellige tilbudene og hva de får ut av det.

Når elevene skal vurder framtidige utdannings- og yrkesvalg er det foreldrene som der de viktigste diskusjonspartnerne (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). Andre viktige personer i planleggingen av utdanning er lærere og venner (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). Når det gjelder hva som er avgjørende for deres valg av utdanningssted svarer 31 prosent av 15–25-åringene sier at anbefalinger fra venner som teller mest. 35 prosent av norske unge mellom 15 og 25 år sier de har mer tillit til informasjon fra venner og bekjente enn på informasjonen fra skolene (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009). Men også foreldrenes bakgrunn er med å påvirke valget. Hvis en har foreldre med høyere utdanning, vil det bli sett på som nødvendig og ta høyere utdanning for å unngå sosial degradering. Elever fra lavere sosiale klasser løper ikke samme risiko ved tilsvarende valg (Hansen, 2005). Stabile og sterke resultater innenfor sosiologien viser at det er en vesentlig sammenheng mellom sosial bakgrunn og hva man oppnår av utdanning. Selv blant elever med like prestasjoner vil flere med høyere klassebakgrunn velge allmennfaglig studieretning i videregående skole, eller fortsette til universitetet etter fullført videregående skole. Er det fortsatt slik i dag som Kokkersvold og Mjelde skrev i starten på 80-tallet (Kokkersvold & Mjelde, 1982):

”At hele grunnskolens verdssystem er gjennomsyret av den tankegang at hvis du klarer deg bra, skal du inn i de allmennfaglige studieretningene. Hvis du klarer deg dårlig, er yrkesskolen plassen og redningen for deg”.

Unge voksne og arbeidsliv

Arbeidslivet er primært et felt for voksenlivet men spiller også en stor rolle i mange unges liv. Gjennom f.eks. deltidsjobber og sommerjobb får de unge en introduksjon til, og en forsmak på arbeidslivet. Men arbeid dreier seg ikke bare om å sikre et økonomisk livsgrunnlag. De unges ønsker om et fremtidig yrke dreier seg kun i mindre grad om muligheten til penger, trygghet i ansettelsen eller generelle materielle vilkår. De unge har i større grad et ønske at arbeidet skal være interessant, engasjerende og utfordrende. I en undersøkelse gjort i Danmark, (Illeris, et al., 2009), ble et bredt utsnitt av unge i 16-årsalderen bl.a. stilt overfor følgende spørsmål: "Hva har betydning, når du skal velge det yrke som du skal ha som voksen?". Andelen av unge som svarte "meget viktig" eller "viktig" innenfor de forskjellige områder fordelte seg som følger:

- At jeg kan utvikle meg og få nye utfordringer: 94 %
- At det er et godt sammenhold blant kollegene: 91 %
- At jeg kan gjøre noe for andre: 79 %
- At arbeidet er godt betalt 77 %
- At arbeidet ikke er for stressende 71 %
- At det er liten risiko for å bli arbeidsledig 58 %
- At jeg får mye fritid 45 %
- At arbeidet gir høy prestisje 36 %

(Illeris, et al., 2009). *Fritt oversatt fra dansk til norsk.*

Undersøkelsen viser tydelig at det er personlige og sosiale forhold som har størst betydning, mens mer konkrete forhold vektles lavere. Hovedtendensene stemmer godt overens med andre resultater fra både kvantitative og kvalitative undersøkelser, men det må tas i betraktning at de unge er i en alder hvor det fremdeles er en stund til de skal ut i arbeidslivet. Deres forestillinger om yrkeslivet kan derfor være relativt uklare. Men. Arbeidslivet oppfattes som et område hvor man kan realisere seg selv, sine potensialer og sine drømmer om et godt og betydningsfullt liv, samtidig som man trives godt sosialt på jobb og gjør noe for andre. Samtidig tar man som en selvfølge at lønnen og de øvrige vilkår er på plass, noe som kan ses i forbindelse med at de unge i

dag er vokst opp med økonomisk vekst og fremgang og tar dette mer eller mindre som en selvfølge, selv om dette ikke er like realistisk for alle. (Illeris, et al., 2009).

Den grunnleggende forståelse blant de unge er at arbeid dreier seg om selvtutfoldelse og om å få noe ut av tilværelsen, ha det gøy med andre og inngå i en sammenheng. Arbeidet er derfor en sentral faktor i de unges forventninger og identitetsprosesser (Illeris, et al., 2009:143). Ved at de unge stiller store krav til sitt arbeid, gjør de dette også indirekte til seg selv. De vil ha et arbeid hvor de kan utvikle seg faglig og personlig, og hvor de føler seg verdsatt samtidig som de føler seg hjemme. Bakgrunnen for å binde seg til en bedrift over en lengre tid er kun hvis det oppfyller deres ønsker om et godt arbeidsliv.

Det er vesentlig for de unge at arbeidet skal være variert, interessant og utfordrende og det er viktig med muligheter for selvstendighet og ansvar og individuell frihet i jobben. Dagens unge vil bli møtt med tillit og viser liten aksept for gammeldagse, autoritære ledelsesformer. De ønsker å bli møtt med inspirasjon, forståelse, støtte og vennlighet (Illeris, et al., 2009:144). Samhold og sosial trivsel blir sett på som veldig viktig på arbeidsplassen, og fellesskap og teamsamarbeid vektet høyt. Det blir sett på som viktig at de kan utveksle kunnskaper og erfaringer med hverandre. Når det gjelder det "å kunne gjøre noe for andre", kan dette være på et alminnelig mellommenneskelig plan som f.eks. i den sosiale sektor eller på et sunnhetsområde (Illeris, et al., 2009:145).

Både faglig- og personlig kompetanse spiller en stadig større rolle for de unge. De vil arbeide med noe de kan identifisere seg med og som virker meningsfullt for å få et godt liv. Når det gjelder innsats og kompetanse er de unge tilhengere av at skal telle mer enn ansienniteten når det kommer til lønn og de vil ha muligheten til individuelle lønnstillegg. I noen tilfeller synes det med lønn å være fullstendig underordnet, men $\frac{3}{4}$ av respondentene la vekt på et godt betalt arbeid. og er en vesentlig årsak til at de fleste ønsker jobb i den private sektor fremfor i den offentlige sektor (Illeris, et al., 2009:147). Det er likevel arbeidets personlige og sosiale kvaliteter som er høyest prioritert blant de unge, selv om lønnen anses for viktig. Betydningen av lønn øker med alderen.

De unge legger stor vekt på:

- At det blir lagt merke til dem
- At de får respons på sin person og hvordan de ivaretar sitt arbeid
- Og at de føler seg menneskelig respektert og likestilt på arbeidsplassen

Hvis ikke disse punktene blir innfridd, kan arbeidet føles som noe som tar i stedet for å gi identitet, som igjen kan føre til at den unge raskt skifter jobb eller lærlingeplass (Illeris, et al., 2009:148).

Når det gjelder arbeidsplassen, forventer de som oftest en viss ydmykhet og innordning av en ny medarbeider. Mange har kanskje hverken innsikt i eller erfaring med forventningene de unge i dag har til sin kommende arbeidsplass. Desto viktigere er det at arbeidsplassen har klare og realistiske avtaler om gjensidige forventninger ved ansettelse av unge, og unge bør ha et reelt inntrykk av arbeidsplassens miljø og karakter i forkant. Det anbefales å utarbeide en god plan for den unges kompetanseutvikling slik at den unge selv har en oversikt over hva som skal til for å utvikle seg og evt. stige i gradene. De unge har klare forventninger til å bli veiledet og vurdert i de oppgavene de har fått ansvaret for, og det er viktig at arbeidsplassen følger nøye opp (Illeris, et al., 2009).

Karrierebegrepet

Begrepet karriere, blir brukt av de fleste mennesker men med ulike betydning og kontekst. Mange tenker på begrepet ensbetydende med vellykkethet, som personer med et yrke eller velstrukturert liv i jevn fremgang. Andre vil tenke på det som veien til det yrkesaktive livet. Vi velger å følge Edgar Schein's bruk av begrepet, som *hele* utviklingen i en persons arbeidsliv, og også hvordan denne utviklingen oppfattes av personen selv. Han skiller mellom den interne og den eksterne karrieren på den måten at den eksterne referer til de ytre betingelsene for utøvelsen av ett yrke, slik som formell utdanning og karriereveier i ulike organisasjoner som kan innbefatte spesielle eksterne krav. Den eksterne karrieren velger vi å bruke som måleenhet når vi vil se på hvor den enkelte befinner seg i forhold *karriereutviklingens* ti hovedstadier. Den interne karrieren er den som foregår i *forankringen av karrieren*, som omhandler det selvbilde og selvoppfatning den enkelte bygger seg opp omkring sin egen karriere, som blir til hjelp eller hinder når faktiske karrierevalg skal tas (Schein, 1980).

Karriereutvikling

Schein's 10 stadier i karriereutviklingen. Hentet fra Donald Supers tidligere undersøkelser og Schein's egne undersøkelser (Schein, 1992).

Stadium 1: Vekst, fantasi og utforskning

Blir vanligvis forbundet med barndom og ungdom, og yrke er bare ett ord eller en tanke, og karriere betyr lite utover yrkesstereotyper og et grenseløst ønske om suksess. Man forbereder seg på å ta fatt på den nødvendige utdannings- og opplæringsprosessen for den yrkesretningen man så smått tenker på.

Stadium 2: Utdanning og opplæring

Avhengig av karrierevalget, kan dette være en lang eller kort periode. Det kan dreie seg om alt fra ett par måneder og til mer enn tjue år. Det tas mange valg i denne perioden etter hvert som målsettingene blir klarere eller endrer seg.

Stadium 3: Den første tid i arbeidslivet

Man møter arbeidslivets realiteter og skal takle egne reaksjoner på den nye rollen, store forandringer og tilpasninger, uansett i hvilken grad man er forberedt. Det hører til sjeldenhetene at selve utdanningsprosessen forbereder den enkelte på

organisasjonslivet, eller at mye av arbeidet ikke bare omfatter logikk og fornuft, men også det og samhandle med kollegaer og takle deres følelser og oppfatninger. En viktig del av selvopplæringen starter på dette stadiet, og kan knyttes til yrket etter hvert som man prøver ut talenter, motiver, målsetninger og verdier i det faktiske arbeidsliv.

Stadium 4: Grunnleggende opplæring og sosialisering

Denne perioden varierer både i lengde og intensitet, avhengig av yrke, organisasjon, arbeidets vanskelighetsgrad, organisasjonens holdninger til betydning av opplæring av nyansatte, og det ansvaret omgivelsene tilskriver yrket eller stillingen. Jo mer ansvar jobben innebærer, desto lengre blir sosialiseringsperioden. Stadiet er en stor kilde til selvopplæring, fordi organisasjonen begynner å stille krav til arbeidstakeren. Den enkelte blir stilt ovenfor reelle valg om å bli i yrket, stillingen eller organisasjonen, avhengig av hvordan man takler sosialiseringsprosessen.

Stadium 5: "Velkommen på laget"(ny, men fullt medlem)

På dette tidspunktet merker den enkelte gjennom formelle ritualer eller etter hvilke type arbeidsoppgaver man får, at tiden som "læregutt" i organisasjonen er tilbakelagt, og at man blir akseptert som en fullverdig arbeidstaker. Man begynner å danne seg ett meningsfullt selvilde med tilhørighet i yrket eller organisasjonen. Målsetninger og verdier blir begynner å bli klarere ettersom man observerer sine egne reaksjoner på utfordrende situasjoner og valgene man tar på bakgrunn av disse situasjonene. Man får en følelse av egne talenter, styrke og svakheter ligger.

Stadium 6: Fullt medlemskap i organisasjonen

I løpet av de første årene i en karriere, vil de fleste organisasjoner ta stilling til spørsmålet om videre ansettelse, og gi signaler om en langsiktig framtid i organisasjonen. Stadiet uttrykkes gjennom ansiennitet, forfremmelse eller oppsigelse.

Stadium 7: Krise i midtkarrieren og revurdering.

Kjennetegnes ved at de fleste gjennomgår en form for nyvurdering eller revurdering av seg selv når de er ett godt stykke inn i karrieren. Man stiller seg spørsmål ved sine første avgjørende valg, hvor langt man har nådd, hva man ønsker fremover, bør noe forandres. Stadiet kan være en traumatisk prosess, men for de fleste er den normal og

relativ smertefri. Forandringen man gjør kan ofte oppfattes slik ”Endelig får jeg gjøre mer av det jeg ønsker å bruke livet mitt til.”

Stadium 8: *Holde på, gjenvinne eller redusere framdriften*

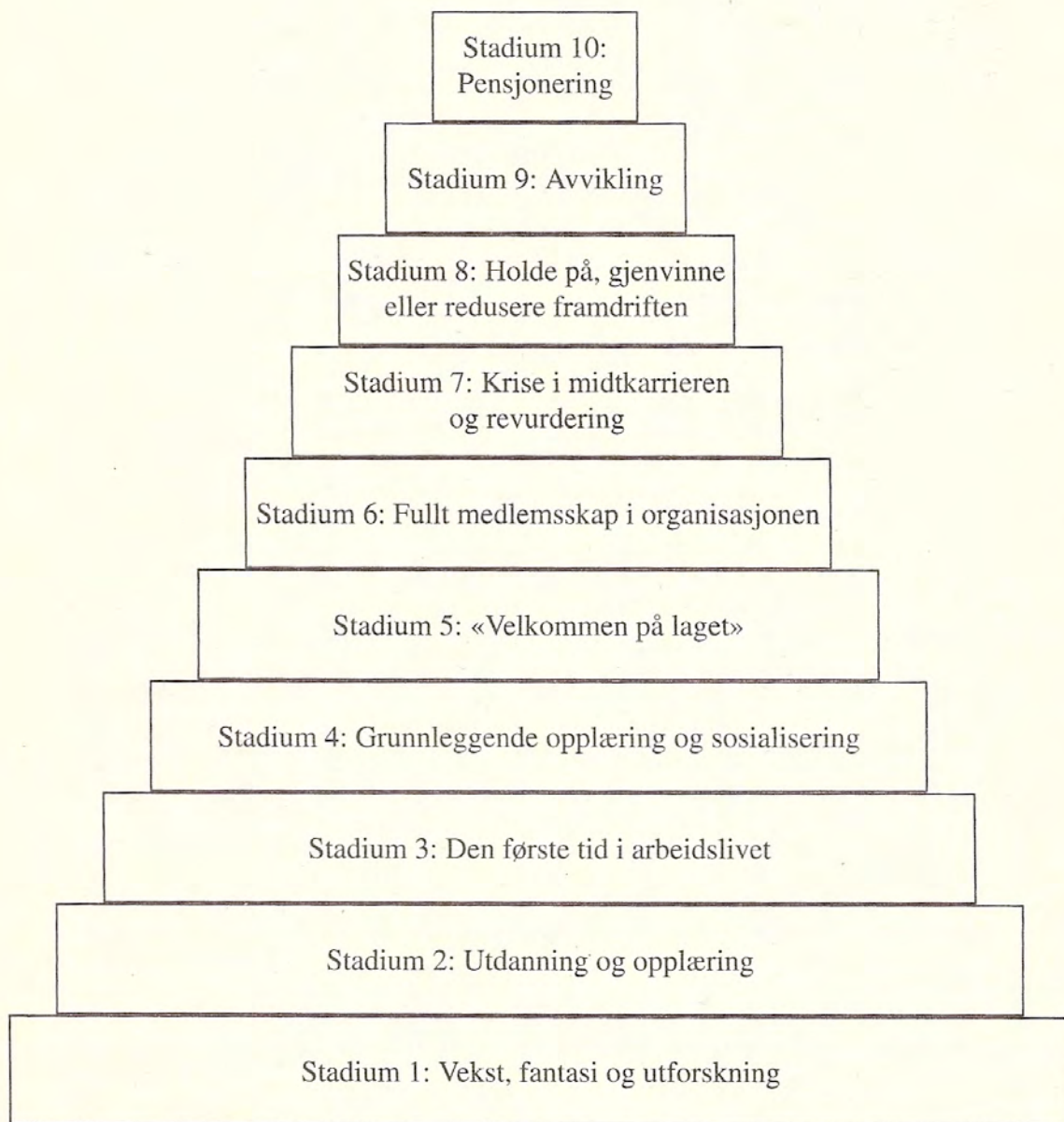
Den innsikten man får ved å revurdere karrieren, kan føre til beslutninger om hvordan det skal gå med resten av karrieren. Man utvikler sin egen personlige løsning som vil styre de videre valgene. Det kan bety videre klatring på karrierestigen, klarhet i hvilke arbeidsområder man ønsker, eller en avveining mellom arbeid og privatliv. Man kan bli stilt ovenfor en vanskelig psykologisk omstilling, hvis man ikke innser at ens evner, mål og verdier tilsier at man ikke behøver å sikte høyere.

Stadium 9: *Tilbaketrekking*

Man setter ned tempoet og roer seg ned i forhold til karriere, kan miste noe engasjement og begynner å forberede seg på pensjonering. Mange kan aggressivt benekte den realitet at de snart skal pensjoneres ved å fortsette som før og aktivt avviser andres forsøk med og hjelpe dem i gang med prosessen.

Stadium 10: *Avgang for pensjonsalder*

Uansett om man er forberedt eller ikke kommer dette stadiet og man må tilpasse seg det. Hva som skjer med det yrkesmessige selvbilde varierer fra person til person.

Figur 1. Hovedstadier i karrieren

Figur 1: Hovedstadier i karrieren

Karriereforankringer

Man går inn i arbeidslivet eller videre studier med mange ambisjoner, forventninger, ønsker, engstelser og illusjoner, men med forholdsvis lite selvinnsikt, spesielt når det gjelder ferdigheter og talenter. Gjennom tester og rådgivning, kan den unge danne seg en forestilling eller ett bilde av interesser, motiver, målsetninger og verdier, og også ett bilde av intellektuelle evner og motoriske ferdigheter. Men man kan likevel ikke vite hvor godt man vil lykkes på ett arbeidsområde eller yrke før man faktisk har prøvd det ut, eller utført det i en gitt periode. Den første tiden er en veldig avgjørende læringsperiode hvor en lærer mye om seg selv i forhold til de krav som stilles i arbeidslivet. Denne tiden er ofte smertefull og byr på stadige overraskelser i forhold til det bilde den enkelte hadde skapt seg på forhånd. Praksissjokk eller virkelighetssjokk er begreper man kjenner til i denne sammenheng. Sosiologer har innen nesten alle yrker funnet det man kan kalle et "virkelighetssjokk": oppdagelsen av at det virkelige arbeidet ikke er slik man trodde mens man var under utdanning og opplæring. Den ansatte kan også finne ut at hans/hennes preferanser, begrensninger, ferdigheter og behov og verdier, er forskjellige fra det vedkommende i utgangspunktet trodde (Schein, 1992).

Etter en gitt periode kan man bli nødt til å foreta nye, ofte vanskelige valg. Da vil den enkeltes dominerende motiver, ferdigheter man ønsker å utøve, eller behov eller verdier som dominerer den enkeltes livsorientering, komme til syne. Viktigheten av de ulike elementene talent, interesse, motiver, mål, verdier, intellektuelle evner og motoriske ferdigheter, kan da komme til syne i den enkeltes selvoppfatning eller selvbylde og videre valg av hva som har betydning i den enkeltes videre karriere (Schein, 1992). Etter hvert som folk tilegner seg forskjellig arbeidserfaring, får et mer realistisk bilde av seg selv og oppdager hva som virkelig er viktig for dem, blir selvbylde klarere og mer nyansert. Prestasjoner, intellektuelle evner, motoriske ferdigheter, motivasjon talent og interesse har betydning for den enkeltes selvoppfatning eller selvbylde. Selvoppfatning som begrep innbefatter ofte de ideer, følelser og holdninger en person har til seg selv. Det kan være ett resultat av og forklare oss selv til oss selv, som kan variere fra forskjellige situasjoner og livsfaser.

Hvis selvoppfatning kan tenkes som ett hierarki kan det se slik ut;

Nivå				
1	Den generelle selvoppfatningen, Samlede tanker vi har om oss selv			
2	Faglig selvoppfatning (skolefaglig)		Ikke faglig selvoppfatning (ikke-skolefaglig)	
3	Faglig selvoppfatning knyttet til et bestemt fag	Faglig selvoppfatning knyttet til en bestemt aktivitet	Evne til å få venner	Utseende

(Egen fremstilling fritt etter Shavelson, Hubner og Stanton 1976.) (Wormnes & Manger, 2005).

Figur 2: Selvoppfatning

Denne hierarkiske modellen innebærer at gjentatte endringer på lavere nivå etter hvert får konsekvenser for selvoppfatningen på høyere og mer generelt nivå. Den kan brukes til å stimulere de unges voksnes selvoppfatning på det faglige planet ved og bygge opp selvoppfatning ved og hjelpe de til og mestre små deler i fag og aktiviteter (Wormnes & Manger, 2005). Karriereforankringen i Schein's definisjon, utgjør den delen av ett menneskes selvilde eller selvoppfatning han eller hun ikke vil gi slipp på, selv i møte med vanskelige valg. Folk får vanligvis dekket ett bredt spekter av behov innenfor en hvilken som helst karriere, men de enkelte behovene er ikke alltid like betydningsfulle. Hvis alle behovene ikke kan imøtekommes, er det viktig å bevisstgjøres hvilke som prioriteres høyest.

Den unge voksne som er i en tidlig fase i karrieren vil bli stilt ovenfor prioriteringer når det gjelder arbeid, familie eller personlige prioriteringer. Noen kan legge mer eller mindre vekt på disse, som til eksempel det å arbeide, som sees på som kun ett middel for å skaffe seg inntekt for å ivareta familie eller personlige prioriteringer. Her snakker vi da ikke om karriereforankring men livsforankring. Schein har utarbeidet åtte hovedtyper karriereforankringer, med ulike kjennetegn som danner bakgrunn for spørsmål i undersøkelsen (tabell 1).

Design og gjennomføring

I dette kapittelet vil vi forklare valg av forskningsmetode for dette masterarbeidet og begrunne valgene som er gjort underveis. Vi vil reflektere rundt og gjøre rede for hvilke mulige svakheter som er knyttet til arbeidet med- og resultatet av undersøkelsene. Vi har gjort to undersøkelser som beskrives hver for seg som *forundersøkelsen* og *spørreundersøkelsen*.

I arbeidet mot en egnet problemstilling valgte å foreta en eksplorerende undersøkelse for å komme frem til en mer presis problemstilling som kunne undersøkes i neste fase av prosjektet. For å nærme oss et tema for undersøkelsen, startet vi med å lage et tankekart og reflekterte oss på denne måten frem til noe som virket lystbetont for oss begge. Når man skal jobbe over to år med samme tema, var det enighet om at dette måtte være ett tema begge var nysgjerrige på. Siden det har vært mye fokus spesielt rundt frafall på yrkesfag, kom vi frem til at vi ønsket å starte med å se om vi kunne finne noen fellestrekk hos de som hadde fullført en yrkesutdanning og som var utøvende i faget. Kunne vi finne noen fellestrekk hos disse på hvorfor de hadde lyktes? Vi valgte å innhente informasjon fra fagpersoner i egne fag, blomsterdekoratør og kokk, for å få deres syn på hvorfor de er der de er i dag, og hvordan veien dit hadde fortonet seg. Det ble naturlig å velge allerede faglærte personer som ville ta et tilbakeblikk på veien frem til fagbrevet, da det ikke ville vært tid for oss å følge en elev flere år fremover i tid. Vi ønsket respondenter som hadde gått et tilnærmet ordinært løp, tatt fagbrev/svennebrev, og som hadde vært aktivt utøvende i yrket i mellom 1 til 5 år.

Forundersøkelsen

Denne første delen beskriver innledende intervjuer og spørreundersøkelser med funn for videre arbeid mot en mer konkret problemstilling. For å finne egnede respondenter tok vi kontakt med egne fags' respektive opplæringskontor, Lærlingekompaniet (www.oppla.no), og Blomsterdekoratørens opplæringskontor, (www.blok.no). Vi fikk oversendt lister over aktuelle respondenter. Vi startet på listene og kontaktet respondentene pr. telefon, hvor det ble avtalt tid og sted for intervju. Det falt seg naturlig at vi reiste dit respondentene befant seg, og valg av tid og sted ble gjort etter

hva som passet best for informanten. Vi fant i første omgang to som var villig til å stille til et intervju, en fra hvert fagområde.

I en intervjusituasjon er det viktig å skape en trygg og god atmosfære (Jacobsen, 2005). Vi diskuterte derfor om vi begge skulle delta i intervjuet, eller om det skulle være kun én intervjuer til stede når vi snakket med respondentene. I det første intervjuet valgte vi å være to til stede da en av oss hadde noe kjennskap til respondenten fra før av, og for å være to til å kvalitetssikre gjennomføringen av det første intervjuet. I kvalitative undersøkelser er det ikke bare hva mennesker sier som er av interesse, men også i hvilken kontekst det blir sagt (Bryman, 2004). Intervjuet ble derfor foretatt på en Kafé i nærheten av respondentens arbeidsplass. Vi opplevde at vi umiddelbart fikk en god tone med respondenten, og det var en avslappet stemning. Respondenten på sin side virket som hun i stor grad konsentrerte seg om å gi en mest mulig realistisk tilbakemelding. Det andre intervjuet ble foretatt med bare en av oss til stede på bakgrunn av praktiske årsaker og tidsaspektet. Intervjuet ble foretatt i lokalene til det aktuelle opplæringskontoret og der ble det en litt mer rolig situasjon, noe som også kunne oppfattes som en mer formell ramme.

Ustrukturert intervju er som en samtale der forskeren styrer samtalen så lite som mulig og lar informanten føre ordet (Halvorsen, 2008). Vi valgte derfor å starte med å gi respondenten et forberedende spørsmål på et ark, om hvorfor og hvordan vedkommende hadde blitt henholdsvis blomsterdekoratør/kokk. Spørsmålet var som følger:

«Kan du notere deg noen punkter om hva som har hatt betydning for deg i ditt yrkesvalg, og frem til der du er i dag?»

Respondenten fikk ark og penn og muligheten til å tenke over og gjøre seg noen notater rundt spørsmålet, før vi startet selve samtalen. Vi hadde klargjort veiledende spørsmål vi ønsket at samtalen skulle omhandle (vedlegg 2).

Det var enighet om ikke å legge for mange føringer for samtalen, da hensikten med intervjuet er at det skal være tilnærmet lik en vanlig samtale. Intervjuene ble tatt opp på diktafon for å sikre at vi fikk med alt i intervjuet og at samtalen fikk muligheten til

å flyte godt mellom intervjuer og respondent. Det ble i tillegg tatt notater underveis. Det kan være en fordel med notater hvis det i ettertid viser seg at de er noe feil med utstyret. I etterkant ble intervjuene transkribert. Transkribering gjør at intervjusamtalen blir bedre egnet for analyse, og det blir enklere og foreta en analyse (Kvale, 1997). Det åpner i tillegg for kontroll av rådata om andre måtte ønske å se om tolkningen forskeren foretar, er gode nok (Jacobsen, 2005).

Underveis i arbeidet med å få tak i respondenter til flere intervju, fikk vi en forespørsel om det var mulig å svare på spørsmålene pr. e-post i stedet for å møte til et intervju. Det ble derfor på bakgrunn av intervjuguiden og funn i intervjuene laget en spørreundersøkelse som ble sendt på e-post til tre respondenter som i forkant pr. telefon hadde sagt seg positive til å svare på undersøkelsen (vedlegg 2).

Intervjuer og spørreundersøkelser ble i etterkant transkribert, systematisert og kategorisert for å få en oversikt funnene.

Funn fra forundersøkelsen

Et fellestrekk vi satt igjen med etter forundersøkelsen, begge intervjuene og e-postundersøkelsen, var at de fleste respondentene var påvirket av oppvekst og kultur i forhold til yrkesvalget de hadde gjort. Det var flere som hadde hatt gode naturopplevelser eller matopplevelser i forhold til råvarer direkte fra naturen, men valgene var også preget av tilfeldigheter.

- *”Natur og fiske og håndverk. Minner fra barndommen: Jeg vokste opp i en bitteliten bygd også så, så det husker jeg. Så sånn sett, så husker de minnene å sitte å fiske fersk sild og hive de på bålet å spise de med fingra og litt sånn, når jeg var liten, så jeg begynte å like mat å allerede da”*
- *”Glad i naturen. Jeg har vært mye ute i skogen, skog og mark da jeg var liten, og jeg tror kanskje det kan ha vært en liten start på det”*

Hva har påvirket valget?

Den ene respondenten som var utdannet kokk ønsket i utgangspunktet å starte på Vg1 elektrofag. Mor mente dette var ett ”gutteyrke”, så hun så seg nødt til å velge noe annet. En annen respondent arbeidet som ufaglært en periode før han etter hvert gikk opp til fagprøve, noe han fortalte var av mer økonomiske årsaker. Av blomsterdekoratørene var det en som kom inn i faget via en ekstrajobb på “Mester grønn”, mens en annen hadde interessen fra foreldre og deres interesse for natur og blomster. En brosjyre fra Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører hadde vært avgjørende for valget for en av blomsterdekoratørene. En av respondentene hadde tatt studiekompetanse før hun begynte på yrkesutdannelsen fordi det var fornuftig.

Overgang skole/bedrift og fra bedrift til faglært

Videre fortalte de om overgangene mellom skole og læretid og fra læretid til faglært. De som opplevde dette som en stor overgang sa noe om uoverensstemmelser mellom skole og arbeidsliv i forhold til læring og arbeidsmetoder, og det ble nevnt at en lærer mye fortere ute i bedrift enn det en gjør i skolen.

- *De første månedene er det sikkert mange som har lyst til å sette seg på dassen å gråte. På en litt verre restaurant. Det er disiplin, rang og hierarki på et kjøkken.*

De andre som opplevde overgangen skole/bedrift som smidig, fortalte om kjennskap til bedrift og arbeidsliv i forkant, enten via arbeidstrening eller ekstrajobb, eller at de var så sikre på faget de hadde valgt at det følte trygt og starte i læretid og fortsette i yrket som faglært.

- *Når jeg begynte som lærling, hadde jeg allerede jobbet der et år som ekstrahjelp. Jeg opplevde derfor overgangen som veldig grei.*

Episoder, personer, betydning for læretid

Flere opplevde også faglig sterke personer som de støttet seg til under utdanningsperioden. Disse personene ble forbilder og hadde stor betydning når det

gjaldt utvikling og trygghet innen faget. Her ble det nevnt personer ved fagets opplæringskontor og sjefen i en bedrift som fungerte som et forbilde for lærlingen. Andre betydningsfulle personer var andre lærlinger i samme bedrift og den fagansvarlige i bedriften. Også arbeidsmiljøet og humor på arbeidsplassen ble nevnt som betydningsfullt.

Motivasjon for å bli i yrket

Respondentene fortalte også om hvilken framtid de så for seg innen faget. Her var det hovedsakelig to retninger: Noen trivdes med faget de hadde valgt, arbeidet og kollegaene sine. Andre var noe mer tilbakeholdende og begrunnet dette med arbeidsforhold, eierforhold, ledelse og lønn, og at tanken om videre studier hadde dukket opp.

Spørreundersøkelsen

I denne delen vil vi beskrive hvordan selve innhenting av data ble gjort. Med utgangspunkt i problemstillingen og forundersøkelsen ble det tatt ett valg om å gjøre en større spørreundersøkelse av ett kull elever som startet på en videregående skole høsten 2006. Begrunnelsen for utvalget av respondenter er at dette kullet er det første som startet på VG1 ved innføringen av kunnskapsløftet, og ved undersøkelsens tidspunkt var det fem år siden elevene startet på videregående skole, noe som er grensen for når frafall regnes i Norge.

Når det gjelder valg av selvutfyllingsskjemaet, er det en fordel at respondenten kan fylle ut skjemaet i ro og fred uten at andre er til stede. Dette var et valg tatt i betraktning av gruppens unge alder, tilgjengelighet og sporing. Et problem i forbindelse med selvutfyllingsskjema er at man som regel må sende ut purringer. Dette måtte kunne gjøres på en til dels effektiv måte i forhold til mengden respondenter som var i utvalget.

Til å gjennomføre slike spørreundersøkelser finnes det mange leverandører og det eksisterer ulike funksjoner og avtaler å gå inn i. Det ble gjort noen søk og vi endte opp med å innhente tilbud fra var "Questback" og "SurveyMonkey". Med bakgrunn i utvalget av respondenter, både SSP og yrkesfagelever, anså vi ett behov for å benytte routing eller forgreningsspørsmål, slik at spørsmålene fikk færre alternativer og det ville bli lettere og behandle dataene i etterkant. Vi ville også åpne for ulike analysemetoder som var innebygd i verktøyet vi valgte. Pris, tilgang og brukervennlighet var også ett viktig element inn i denne avgjørelsen, og valget falt på en betalingsversjon av SurveyMonkey.

Undersøkelsen ble gjennomført i tidsrommet mai - juni 2011. Respondentene ble sporet via Facebook med utgangspunkt i klasselister fra det aktuelle årskullet. Prosjektet ble meldt inn til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, i forhold til dataopplysninger og personvern (vedlegg 4).

Vi vil videre beskrive de enkelte delene av undersøkelsen i forhold til utvalg av respondenter, utforming av spørsmål i spørreundersøkelsen, Facebook og sosiale medier til bruk i dette arbeidet, vår bruk av piloter og spørreundersøkelsens svarprosent.

Utvelging av respondenter

I etterkant av forundersøkelsen fikk problemstillingen en mer presis formulering og det var klart for en grundigere og mer systematisk studie. Vi valgte å gjøre en større undersøkelse rettet mot *alle* elever ved en skole, det vil si både yrkesfag og allmenne fag, som startet på Vg1 høsten 2006. Vi ønsket å kartlegge hvor hele dette kullet befant seg i forhold til utdanning og karriere. Hva gjorde de elevene som hadde søkt allmenne fag, og hvor mange av disse hadde fortsatt på videre studier? Hvor mange av yrkesfagelevne hadde valgt påbygning til generell studiekompetanse og hvor mange hadde tatt fagbrev? Var det noen som ikke gjorde noe? Siden vi valgte et kull som allerede hadde fullført videregående utdanning, tok vi utgangspunktet i de VG1 elevene som startet ved én videregående skole det året kunnskapsløftet inntrådte. Det virket naturlig for oss å ta utgangspunkt i elever fra den sist innførte reformen.

De fem utdanningsprogrammene som har deltatt i hovedundersøkelsen er som følger: Bygg- og anleggsteknikk, Service og samferdsel, Design og håndverk, Restaurant- og matfag og studieforbereende program. Vi har sett på forandring i søkningen til de respektive utdanningsprogrammene fra kunnskapsløftet ble innført, og frem til i dag.

Utdanningsprogram for Bygg- og anleggsteknikk (BA)

Bygg- og anleggsteknikk utdanner til ulike jobber innen bygg og anlegg. Det kan for eksempel være husbygging, bygging av veier og tunneler, flyplasser, vann- og avløpsanlegg, anlegg for energiproduksjon og bygging av oljeinstallasjoner i betong. Utdanningen avsluttes vanligvis med fag-/svenneprøve. Det er mulig med et påbyggingsår for å kunne studere ved høgskole eller universitet. Mange hevder at den praktiske erfaringen du får er svært verdifull dersom du ønsker å studere videre til for eksempel ingeniør eller arkitekt (Vilbli.no).

Utdanningen har felles VG1 tilbud, 5 tilbud på VG2 og mulighet for fagbrev innen 18 yrker. BA har hatt en økning fra kunnskapsløftet ble innført til skoleåret 2009-2010.

Etter dette året sank elevtallet med 15 % på landsbasis, som ett sannsynlig utslag av finanskrisen, men var stigende igjen allerede året etter og tilbake på samme nivå som tidligere. Det er stor overvekt av gutter som går BA, med ca. 9 prosent jenter. Jenteandelen på de ulike programområdene varierer fra år til år, men tendensen er ikke stigende (Utdanningsdirektoratet, 2010).

Utdanningsprogram for Service og samferdsel (SS)

Service og samferdsel fører fram til yrker i et bredt spekter av servicebransjer, fra salg til transport. I disse bransjene står kunnskaper om lover og forskrifter og evnen til å analysere kundenes behov for å kunne foreslå tradisjonelle og nye løsninger sentralt. Programområdet har felles VG1 tilbud, fire VG2 tilbud med mulighet for fagbrev innen 8 yrker. Programmet gir også mulighet til videre studier innen økonomi, reiseliv, salg ved å ta påbygging til generell studiekompetanse (Vilbli.no).

Nesten alle programområdene innenfor Vg2 service og samferdsel har hatt en økning i antall elever fra 2007-2008 til 2010-2011. Andelen jenter på utdanningsprogram for service og samferdsel er 34 prosent. Det er store variasjoner mellom de fire programområdene når det gjelder jenteandelen. Det er klar overvekt av jenter på reiseliv. Guttene var i klart flertall på programområdene IKT-servicefag og transport og logistikk. På programområdet salg, sikkerhet og service var det en jevnere kjønnsfordeling, hvor 47 prosent av elevene var jenter. Siden innføringen av Kunnskapsløftet har jenteandelen på Vg2 service og samferdsel sunket fra 37 prosent i 2007-2008 til 34 prosent i 2010-2011 (Utdanningsdirektoratet, 2010).

Utdanningsprogram for Design og håndverk (DH)

Design- og håndverk gir videre muligheter til nærmere femti fagutdanninger. Mange med denne utdanningen arbeider i mindre bedrifter, og ofte eier de bedriften selv. En stor del av opplæringen foregår ved å arbeide praktisk med materialer, redskaper og teknikker. I mange av fagene er kundebehandling vesentlig. Utdanningen avsluttes vanligvis med fag-/svenneprøve. Programmet kan også gi grunnlag for høyere utdanning innen for eksempel design, håndverk, teknologi, kultur, kunst og pedagogikk ved å ta påbygging til generell studiekompetanse (Vilbli.no).

Etter felles VG1-tilbud er det mulighet for å velge 12 VG2-tilbud som videre kan føre til nærmere 50 forskjellige fagbrev. Antall elever på utdanningsprogram for design og håndverk har samlet sett gått ned fra innføringen av kunnskapsløftet og frem til i dag. De tre største programområdene i 2010-2011 innenfor design og håndverk målt i antall elever var frisør, interiør og utstillingsdesign og design og tekstil. Til sammen utgjør disse hele 83 prosent. Utdanningsprogram for design og håndverk har en høy jenteandel, 91 prosent av elevene er jenter, mens det innenfor noen av programområdene er store kjønnsforskjeller (Utdanningsdirektoratet, 2010).

Utdanningsprogram for Restaurant og matfag (RM)

Restaurant- og matfag utdanner til ulike yrker innen hotell- og restaurantbransjen, i bakeri/konditori, innen industriell matproduksjon, ved ferskvareavdeling i butikker, på kjøkken ved institusjoner, slakterier og pølsemakerverksted.

Utdanningsprogrammet gir grunnleggende kunnskaper om kosthold, helse og ernæring og trygge metoder for fremstilling og oppbevaring av mat og drikke.

Utdanningen avsluttes vanligvis med fag-/svenneprøve (Vilbli.no).

Etter et felles VG1 tilbud er det to valg på VG2 som igjen fører til 12 ulike fag- og svennebrev. Det legges også til rette for videre karrieremuligheter med mulighet for et påbygningsår for å kunne studere ved høgskole eller universitet, spesielt innenfor hotell- restaurant og helse og ernæring. Antall elever på Vg2 utdanningsprogram for restaurant og matfag har gått ned med ca. 22 prosent fra innføringen av Kunnskapsløftet og frem til skoleåret 2010-2011. Omlag tre av fire elever som tar utdanningsprogram Vg2 restaurant og matfag går programområdet kokk- og servitør, mens matfag som omfatter 9 fagbrev i fire bransjer, opplever en jevn nedgang etter innføringen av kunnskapsløftet. Det er relativt lik fordeling av gutter og jenter på programområdene. 53 prosent av elevene på matfag var jenter i 2010-2011 (Utdanningsdirektoratet, 2010).

Studieforberedende utdanningsprogram (SSP)

Studiespesialisering er et studieforberedende utdanningsprogram som legger mest vekt på teoretiske fag. SSP gir studiekompetanse og er et alternativ for de som planlegger å studere videre ved en høyskole eller et universitet. Studiekompetanse er nødvendig for studier på høyskole- og universitetsnivå. Vg1 er likt for alle, mens på

Vg2 må elevene velge retning og fordyping, enten realfag eller språk, samfunnsfag eller økonomi. Innenfor disse fagene må de ha to fordypinger over 2 år innen eget fagområde, f.eks. språk/samfunnsfag eller realfag (Vilbli.no).

Musikk, dans og drama og idrettsfag er studieforbereende programmer med sterkere programstruktur og færre fordypingsmuligheter. Antall elever som tar Vg2 studiespesialisering har vært stabilt de siste tre årene. Av de 23 308 elevene som var registrert på utdanningsprogram for studiespesialisering på Vg2 var det flest elever på programområde for språk, samfunnsfag og økonomi, med over 60 prosent av elevene. Formgivingsfag var det minste programområdet, men området hadde en liten økning i elevtallet fra foregående skoleår. Med tanke på videre studier etter SSP er det forskjell på førstegangsvitnemål og ordinært vitnemål. Mange av studieplassene på høyskoler og universitet er satt av til de med førstegangsvitnemål, dvs. at de som kommer rett fra VGS med riktig fagkombinasjon og best karakterer (Utdanningsdirektoratet, 2010).

Påbygging til generell studiekompetanse

Det er mulighet for å ta påbygging til generell studiekompetanse etter du har fullført og bestått VG1 og VG2 fra et yrkesfaglig studieprogram. Generell studiekompetanse kvalifiserer til videre studier på universiteter og høyskoler med unntak av studier som krever spesiell studiekompetanse (realfaglig fordyping). Strykprosenten er høy og gjennomføringsprosenten ligger på landsbasis på ca. 55% i 2010 (Utdanningsdirektoratet, 2012). Vil du søke deg inn på studier som krever spesiell studiekompetanse må du ta tilleggsfag og mister da muligheten til å konkurrere deg inn på førstegangskvoten.

Endringer for studieforbereende utdanningsprogram

Når det gjelder reduksjon av Vg2 tilbud for studieforbereende utdanningsprogram gjelder dette i størst grad for Musikk og Formgivningsfag der musikk har fått en økning i tilbudet og Formgivningsfag en relativt stod nedgang i tilbud. Fra 2007-2008 til 2010-2011 har tilbudet gått ned fra 89 skoler til bare 64 skoler som har dette tilbudet. Altså er det hele 25 færre skoler som gir dette tilbudet. Akershus fylke er et av de fylkene som hadde størst nedgang, der fire skoler hadde lagt ned tilbudet om Formgivningsfag. Man antar at den store nedgangen i tilbudet for Formgivningsfag har

sammenheng med endringene i utdanningsprogrammet som fulgte med Kunnskapsløftet, som også har påvirket søkningen sterkt i forhold til det opprinnelige tilbudet Tegning, form og farge (Vibe, Brandt, & Hovdhaugen, 2011).

Spørsmålenes utforming og rekkefølge

Når det ble utarbeidet spørsmål på bakgrunn av problemstillingen og temaet, var det mange hensyn å ta. En stor utfordring i valgt metode ligger i selve utformingen av spørsmålene (Ringdal, 2007:177), men også i oppsett av hele undersøkelsen.

Undersøkelsen er bygd opp i tre deler:

1. Felles innledning: kjønn, bakgrunn, valg av utdanning, yrke, skole, og karriereforankringer knyttet til det fremtidige yrke.
2. Hva den enkelte gjør og har gjort, med påstander knyttet til karriereutvikling.
3. Kvalitativ del om opplevelser, nåsituasjon, karriereforankringer.

Undersøkelsen ble bygd opp rundt ett tema om gangen, og i den rekkefølge vi mente ville være mest mulig naturlig for respondenten. Ved spørsmål om hendelser tilbake i tid ble disse ordnet i kronologisk rekkefølge. Underveis i utarbeidelsen brukte vi tankekart for å få en oversikt over spørsmålene og hva som skulle velges vekk og være med i undersøkelsen (vedlegg 5).

Et viktig punkt i en slik undersøkelse er at det ikke bør ta for lang tid å svare på undersøkelsen. Det må brukes lett forståelige ord og et språk tilpasset gruppen av respondenter (Hellevik, 2002). Det ble benyttet forklaringer på begreper underveis i spørreskjemaet der det var behov for dette. I en nettbasert spørreundersøkelse er det ikke mulighet for oss å definere begreper hvis respondenten er usikker på hvordan spørsmålet skal forstås. Vi har derfor jobbet mye med formuleringer av spørsmålene i forkant.

Vi valgte å åpne spørreundersøkelsen med det vi antok å være lette, nøytrale og ufarlige spørsmål for å få respondenten til å fullføre utfyllingen av skjemaet gjennom en enkel start. Følsomme, lite meningsfylte og irrelevante spørsmål kan redusere respondentens vilje til å fullføre undersøkelsen og til å delta på senere undersøkelser (Ringdal, 2007). I etterkant så vi at noe av frafallet i undersøkelsen kom allerede ved spørsmålet om foreldrenes utdanning og yrke.

Vi hadde i forkant ikke forutsett at dette spørsmålet var veldig sensitivt, men med de erfaringene vi nå sitter igjen med, ville vi valgt å plassere dette spørsmålet helt til slutt i spørreundersøkelsen. Dette kunne bidratt til høyne tallene for gjennomføring av undersøkelsen. Vi kunne også utelatt å spørre om foreldrenes utdanning og kun hatt med spørsmålet om foreldrenes nåværende arbeid. Svarene på spørsmålet tyder på at mange ikke hadde helt oversikt over hva slags type utdanning foreldrene hadde.

Spørsmålstyper

Her vil vi redegjøre for de ulike spørsmålstypene og hvordan de ble utviklet og benyttet i undersøkelsen. Spørsmålstypene som ble brukt i undersøkelsen er disse:

- Åpent spørsmål
- Flervalg med fast svar, en avkryssing
- Flervalg med fast svar, flere avkryssinger
- Rangeringsskala
- Tabell med valg
- Generell informasjon

(Hellevik, 2002)

Åpne spørsmål ble brukt i spørsmål 4, 6, (vedlegg 1), for å finne yrkene til foreldre og foresatte. Videre i spørsmål 14, 17, 22, 24, 25 og 27 for å finne ut hvilket fag, lærefag, yrke og studier eller annet, den enkelte har eller holder på med. Avslutningsvis ble det brukt åpne spørsmål i nummer 28, 29, 30 og 32 som på slutten skulle bidra til å gi kvalitative svar om opplevelser, erfaringer om valg av utdanning og yrke, og oppsummere eventuelle relevante forhold vedkommende ikke hadde fått formidlet tidligere i undersøkelsen. Disse svarene har blitt benyttet til å utdype svarene på de strukturerte spørsmålene. “En kan benytte fullstendige svar på åpne spørsmål til å utdype svar på strukturerte spørsmål” (Ringdal, 2007:97).

Flervalgsspørsmål med faste svaralternativer, med ett valg av svaralternativ ble benyttet til informative statistiske spørsmål, som kjønn, bosted, når de begynte å tenke på fremtidig yrke, spørsmål 1, 2, 7, 11 og 12. Spørsmål 11 om valg av programfag, var det første forgreningsspørsmålet hvor de ble sortert etter yrkesfag og SSP. I del to av undersøkelsen ble denne type spørsmål benyttet til ja – nei spørsmål om fagbrev,

læretid, studier, arbeid, spørsmål nummer 13, 20, 21. Til disse spørsmålene i del to var det knyttet forgreningsspørsmål til de ulike svaralternativene slik at mulige variabler skulle bli fanget opp. Eksempelvis hvis en elev startet på SSP og nå hadde ett fagbrev, eller omvendt at man startet på yrkesfag og studerer i dag. Disse forgreningsspørsmålene førte til at noen måtte hoppe litt mer rundt i undersøkelsen enn andre men vi så det som veldig viktig at alle disse variablene ble fanget opp.

Flervalgsspørsmål med faste svaralternativer, med flere valg av svaralternativ ble benyttet der vi så mulighet til at det var flere alternativer og det muligens lå en grad av usikkerhet i respondentens informasjon og viten til å besvare kun med ett alternativ. Denne typen spørsmål ble bare brukt i spørsmål 3 og 5 som omhandler utdannelsen til mor og far.

Det ble utarbeidet tre ulike former for rangeringsskalaer med utgangspunkt i Schein's teorier. Den ene med punkter for karriereforankring, og påstander brukt i undersøkelsene til Katznelson & Pless (Illeris, et al., 2009), ble det utarbeidet påstander knyttet til de åtte hovedtypene slik tabellen under viser:

Tabell 1 Påstander til Schein`s karriereforankring:

	Schein`s Karriereforankring	Stikkord	Påstander til spørreundersøkelse
A	Teknisk/ funksjonell kompetanse	Bruke talent Lønn på bakgrunn av ferdigheter Ros fra likemenn	- Bruke talentene mine
B	Generell Leder- kompetanse	Ansvar for å lede andre Høy lønn, Høy rang Muligheter for raske forfremmelser	- Være sjef/leder - Høy lønn
C	Selvstendighet/ Uavhengighet	Gjøre ting på min egen måte Prosjektbasert, målstyrt arbeid Øyeblikkelig avlønning	- Selvstendighet
D	Sikkerhet og Stabilitet	Forutsigbarhet i arbeidet Trygghet i arbeidet Jevnt økende lønn for innsats Pensjonsordninger	- Trygghet - Lønn for innsats
E	Entreprenør- skap/ Kreativitet	Behov for å skape Rastløshet, trang til å utvikle meg Skape eller eie sin egen arbeidsplass	- Skape min egen arbeidsplass - Utviklingsmuligheter
F	Tjeneste- villighet/ Plikttroskap	Ønske om å skape forandring Påvirke arbeidet av min kunnskap Frihet til selvstendig arbeid	
G	Ren utfordring	Stadig teste mine utfordringer Vanskeligere utfordringer	- Stadig nye utfordringer
H	Livsstil	Mine egne behov påvirker arbeidet mitt Familiens behov påvirker arbeidet mitt	- Ønske om å etablere familie - Tid til venner og fritidsaktiviteter
	Uplasserte påstander		- Interesse

Påstandene ble rangert fra 1 til 6, der 1 hadde ingen betydning og 6 hadde stor betydning. Det var ikke noen mulighet til å svare blankt, og heller ikke unngå å svare i det hele tatt. Tvunget svar. Disse påstandene ble bruk i spørsmål 10 og 31, for å se om det var endringer fra da de valgte utdanning til hva de vektlegger 5 år senere, ved gjennomføring av undersøkelsen.

Den andre skalaen for karriereutvikling, Schein's 10 trinn (Schein, 1980), (figur 1), der ble det utarbeidet påstander knyttet til hvert enkelt trinn i utviklingen, frem til stadium 6. Påstandene ble delt opp etter stadiene i figur 1, og det ble foretatt en utvelgelse av de påstandene vi anså som mest relevante. Påstandene er delt i to deler rettet mot de som arbeider og de som studerer. Vi valgte vekk enkelte av påstandene (de punktene i tabell 2 som er strøket ut) for å gjøre det enklere å besvare undersøkelsen. Men ser her i etterkant at det muligens ble for mange påstander å forholde seg til. Denne rangeringsskalaen ble brukt for påstandene i spørsmål nr. 16, 19, 23 for de som er i læretid, har fagbrev eller jobber, og spørsmål 26 for de som studerer.

Tabell 2 Påstander til Schein's karriereutvikling:

<p>Spørsmål: 16, 19, 23</p> <p>Jeg har ett yrke jeg trives med</p> <p>Jeg taklet overgangen fra skole til bedrift bra</p> <p>Jeg har tilpasset meg arbeidslivet godt etter skolen</p> <p>Jeg samarbeider godt med kollegaer</p> <p>Jeg kommer overens med kollegaer faglig</p> <p>Jeg blir stilt krav til i jobben min</p> <p>Jeg er usikker på egne kunnskaper i forhold til arbeidet som skal utføres</p> <p>Jeg er trygg på hvordan jeg skal utføre arbeidet mitt</p> <p>Jeg føler en tilhørighet til faget og arbeidsplassen min</p> <p>Jeg er klar over hvor mine egne styrker og svakheter i forhold til jobben min</p> <p>Jeg mestrer de utfordringer jeg blir stilt overfor</p> <p>Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre</p> <p>Jeg har ett klart mål videre innenfor yrket mitt</p>
<p>Spørsmål: 26</p> <p>Jeg studerer men er usikker på hva jeg vil bruke studiet til</p> <p>Jeg forbereder meg til ett yrke, men er ikke helt sikker på hvilket yrke jeg skal velge</p> <p>Jeg vet hva jeg vil med min utdanning</p> <p>Jeg er klar over mine mål med utdanningen</p> <p>Jeg har kjennskap til mitt fremtidige yrke</p> <p>Jeg vet hva det kreves av meg i mitt fremtidige yrke</p> <p>Jeg har en målrettet, langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre</p>

Den tredje rangeringsskalaen ble benyttet i spørsmål 8 og 9, knyttet til påstander om hva den enkelte vektla ved valg av skole og linje, bygget på teori om hva som påvirker elevenes valg (Markussen, 2003). Her valgte vi å bruke begrepet linje og ikke studieprogram som var ett helt nytt begrep for den gruppen respondenter.

Tabell med valg ble brukt to steder i spørreskjemaet, i spørsmål 15 og 18. Disse spørsmålene var knyttet til perioder for fullføring av fag- svenneprøve for de som hadde gjennomført, men også de som ved undersøkelsens tidspunkt var i læretid og skulle gjennomføre i fremtid.

Generell informasjon ble kun benyttet i det siste spørsmålet, der var det navn og e-postadresse som vi ønsket for formidling av gavekort.

Piloter

Da spørreundersøkelsen var tilnærmet ferdig, ønsket vi å kvalitetssikre den ved å sende den ut til veiledere, gruppens medlemmer og utvalgte piloter. I forkant av denne utsendelsen ble det gjort en del forandringer i spørreundersøkelsen på bakgrunn av veiledning i læringsgruppa. De utvalgte pilotene var to Vg2 klasser ved Restaurant- og matfag. Vi var til stede i klasserommet sammen med elevene og kunne ha en kommunikasjon med dem mens de svarte på spørreundersøkelsen. De spurte hvis det var noe som var uklart, vi svarte, de ga tilbakemeldinger og vi gjorde forandringer.

Vi ser i etterkant at pilotundersøkelsen kunne vært mer gjennomarbeidet. Vi kunne testet spørsmålene mot en mer relevant gruppe. Vi kunne testet problemformuleringen mot et lignende utvalg, og skaffet oss mer informasjon om gruppen vi skulle sende spørreundersøkelsen ut til, spesielt i forhold til dette med personlige eller sensitive spørsmål.

Sosiale medier – Facebook

Facebook er et digitalt og sosialt nettverk hvor hovedhensikten er å holde kontakten med gode venner og ta opp kontakten med gamle kjente, og det er brukerne som produserer innholdet på siden. I Norge var det 2,5 millioner brukere i januar 2012 (Synlighet, 2012). Facebook er et komplekst sosialt medium, og man kan anta at de fleste unge og voksne har ett forhold til mediet på en eller annen måte. For å delta på

Facebook må man opprette en profil hvor man må oppgi sitt navn, sin e-post og fødselsdag. Man velger selv hvem man vil ha som venner ved å sende ut venneforespørsler, eller ved å godta eller avvise andres forespørsler. Hvis den man sender forespørselen til aksepterer forespørselen, blir man definert som venner. Dette betyr at man har tilgang til hverandres profil, vegg, bilder, venners venner etc. Man viser en større del av sitt "private" enn man gjør til allmennheten.

Vi bestemte oss for å oppsøke elevene ved å opprette en profil på Facebook, som vi kalte "Kunnskapsløftet undersøkelse, og navnet på skolen". Det vil si at vi kunne styre hvem som fikk tilknytning til facebooksidene. Her la vi ut informasjon om oss selv og om bakgrunnen for spørreundersøkelsen, samt en link til selve undersøkelsen. Bakgrunnen for dette valget var at respondentene vi ønsket å nå ikke lenger var i skolesystemet og vi vet at mange, spesielt unge mennesker, benytter sosiale medier som Facebook ganske aktivt. Det var ca 250 personer vi ønsket å komme i kontakt med, vi så det derfor som en gylden mulighet for å nå vår forholdsvis store gruppe gjennom dette mediet. Vi fant ca 215 elever av totalt 252 elever som det ble sendt en forespørsel til. Etter to uker hadde vi 130 venner/kontakter og 55 svar på undersøkelsen. Det kan være ulike faktorer som spiller inn på hva den enkelte legger i et facebookvennskap, avhengig av relasjon og identitetsforholdet til den man legger til, i vår sammenheng en tidligere skole, som kan ha påvirket graden av venneforespørsler som ble godtatt i vår undersøkelse.

Vi delte Facebookarbeidet inn i tre deler:

1. De elevene vi ikke fant, utelukket vi for videre arbeid
2. De elevene vi fant som ikke godtok venneforespørselen, fikk én melding i tillegg til venneforespørselen.
3. De elevene vi fant og som godtok venneforespørsel, ble delt i grupper etter programfagvalg på Vg1. Her var vi mest pågående i forhold til hvordan utviklingen i svarprosenten var underveis. De som ikke responderte på undersøkelsen fikk 3 meldinger (5 juni, 15. juni og 21. juni). I tillegg postet vi statusrapport for svar på undersøkelsen og link til undersøkelsen nesten daglig.

Facebooksidene ble et tidvis forum for sosial utveksling mellom tidligere elever som igjen fikk kontakt med venner fra skoletiden. Vi på vår side kom med jevnlig

påminnelser om undersøkelsen, fristet med gavekort og skiftet profilbilde på siden for å fange deres oppmerksomhet. Det ble sendt ut gruppemeldinger til de enkelte programfagene. Vi observerte at det var størst aktivitet på søndager, og fortsatte derfor med å sende ut purringer i form av meldinger på søndager. Siste frist for å svare på undersøkelsen ble satt til 26.juni 2011, og vi hadde på det tidspunktet fått inn 90 fullstendige besvarelser på undersøkelsen. Etter denne datoen ble det publisert hvem som hadde vunnet gavekort, og vi avsluttet purringer og aktiviteter på Facebooksiden (vedlegg 3). Vi har valgt å vente med å legge ned siden til etter masteroppgaven er slutført, da denne også vil fungere som en dokumentasjon.

Svarprosent

En eller annen form for premiering eller loddtrekking blant de som svarer har tidligere visst seg å ha en positiv effekt her (Almås, 1990). Vi ønsket derfor å benytte premiering i vår undersøkelse. Vi hadde tanker om at en I-pad som førstepremie ville vekke interessen for å svare på undersøkelsen. Vi søkte derfor om økonomisk støtte i forbindelse med spørreundersøkelsen, men etter å ha fått avslag på søknadene, ble det valgt en rimeligere løsning siden dette måtte dekkes av privat budsjett. De som deltok i undersøkelsen var med i trekningen om fem gavekort pålydende pålydende 200,-. Informasjon om dette ble lagt ut sammen med linken til spørreundersøkelsen. For å være med i trekningen av gavekortene måtte respondenten nødvendigvis oppgi navn og adresse. Det var valgfritt og delta i trekningen av gavekort.

Vi tror at gavekortene i seg selv i liten grad har hatt innvirkning på svarprosenten, da beløpet å regne for lite etter dagens standard. Det var en del respondenter som hadde valgt vekk å delta på trekningen av gavekort. Vi mener årsakssammenhengen kan være et lite beløp og anonymiteten til respondenten som ble svekket ved å oppgi navn og adresse for å få tilsendt gavekortet i posten. Forskningen er også ganske usikker på dette punktet om premiering. I noen tilfeller har premiering gitt høyere svarprosent i postutsendte spørreundersøkelser (Jacobsen, 2005).

Ett problem som gjelder alle typer undersøkelser er at det alltid vil være noen respondenter som faller fra, og en tilfredsstillende svarprosent er ofte ett problem når en sender ut spørreskjema til ett stort antall personer. *“Hovedproblemet med e-post eller internett-baserte skjemaer er nettopp lav svarprosent. Noen ganger kan den være så lav som under 10 %”* (Jacobsen, 2005:262).

Mange av spørsmålene i undersøkelsen var også relativt fjernt i tid. Respondenten kan i tillegg være lite engasjert i det temaet det undersøkes om. Svarprosenten kan økes ved at spørreskjemaet er oversiktlig og med svaralternativer ordnet på en lik måte. Desto flere alternative svar, desto større er sjansene for at mange ikke svarer og faller fra undersøkelsen underveis. To av spørsmålene i undersøkelsen hadde en slik type spørsmål. I etterkant ser vi at det var her frafallet i undersøkelsen var for de respondentene som hadde påbegynt men ikke fullført undersøkelsen. Det kan være flere grunner til frafall i undersøkelsen. Vi har ikke fått tak i alle personene på utvalgslisten, mange av respondentene vi kontaktet har valgt og ikke svare på undersøkelsen, og noen få har påbegynt undersøkelsen uten å fullføre. En gruppe som kan være vanskelig å nå, er de personene som har lese- og skrivevansker. En tanke kan være er at personer med denne type problematikk vil velge vekk å svare på en slik type undersøkelse.

Når det gjelder hvor høy svarprosenten bør være skriver Jacobsen (Jacobsen, 2005) at det ikke er uvanlig å operere med følgende tommelfingerregel:

Over 50 % = Tilfredsstillende

Over 60 % = Godt

Over 70 % = Meget godt

I vår undersøkelse er svarprosenten 40,9 %, altså når den ikke opp til kategorien "tilfredsstillende". Vi har sett andre lignende undersøkelser hvor det har vært mye høyere svarprosent, men da er det gjort i ett mer organisert felleskap for respondentene. For eksempel gjennom skole, opplæringskontor etc. Hvis man gjør en undersøkelse på elever i skolen, så kan man ved å avtale tid og sted i forkant sørge for en veldig høy svarprosent.

Informantens krav til konfidensialitet ser vi på som meget viktig i et slikt prosjekt. Vi har derfor anonymisert personer og skoler som har deltatt i våre undersøkelser.

Informantene i intervjuene har samtykket til å delta i undersøkelsen. Respondentene er garantert absolutt anonymitet hvis ønskelig. I spørreundersøkelsen kunne respondenten oppgi navn og e-post hvis han/hun ønsket å være med i trekningen av et gavekort. Det var også frivillig å oppgi navn og e-post slik at vi hadde mulighet for

prosjektansvarlig å ta kontakt i etterkant, hvis nødvendig. I forkant av undersøkelsen sendte vi et informasjonsskriv til Norges samfunnsvitenskapelige datatjenesten, NSD, og fikk godkjenning for gjennomføring av undersøkelsen (Vedlegg 4). Vi søkte også rektor ved undersøkelsesskolen om å få tilgang til klasselistene.

Analyse og drøfting

I dette kapittelet presenterer vi oppsummerte funn og drøfting av disse i forhold til teori og empiri. Med utgangspunkt i problemstillingen og spørreundersøkelsen er dette kapittelet delt inn tre hoveddeler med underkategorier. Drøfting vil foregå i slutten av hvert hovedtema. De tre hoveddelene er;

1. Om å velge utdanning - tilfeldigheter
2. Hva gjør de unge voksne i dag – hittil oppnådd karriere
3. Opplevelser

Når det gjelder tolkning av data kan det stilles spørsmål om i hvilken grad våre tolkninger samsvarer med det informantene har ment. Vi har derfor tatt med en del av respondentenes svar fra de åpne spørsmålene. Vi har valgt å gjengi sitatene nøyaktig slik respondenten har skrevet dem.

Svarprosent

Totalt startet 252 elever på VG1 på utvalgte vgs, høsten 2006. Vi fikk sporet opp 215 av disse elevene på Facebook. Av disse var det 121 som startet med å besvare undersøkelsen, mens 90 av de 121 respondentene fullførte besvarelsen. Av de ufullstendige svarene ser vi at noen har vært inne to eller flere ganger.

Tabell 3 Svarprosent:

	Antall	Prosent av alle elever	Prosent av funnet elever
Antall elever i kullet totalt	252	100,0 %	
Elever funnet via Facebook	215	85,3 %	100,0 %
Elever påbegynt undersøkelse	121	48,0 %	56,3 %
Elever fullført undersøkelse	90	35,7 %	41,8 %

Tabell 4 Fordelingen svarprosent på utdanningsprogrammene:

	Antall elever i kullet totalt	Elever funnet via Facebook	Elever besvart undersøkelse
BA	75	66	15
DH	29	25	15
RM	37	36	19
SS	29	17	8
SSP	82	71	33

Når det gjelder kjønn og svarprosent er det 45 % menn og 55 % kvinner som har fullført undersøkelsen. De som har falt fra underveis i undersøkelsen er ikke medregnet.

Om å velge utdanning

Hva har elevene fra de forskjellige kommunene søkt på?

Av de elevene som har besvart undersøkelsen og som er bosatt i kommunen skolen ligger, viser undersøkelsen at det er flere som søker SSP enn yrkesfag. De som kommer fra andre nærliggende kommuner søker seg primært til yrkesfaglige linjer ved skolen.

Bakgrunn til foreldre

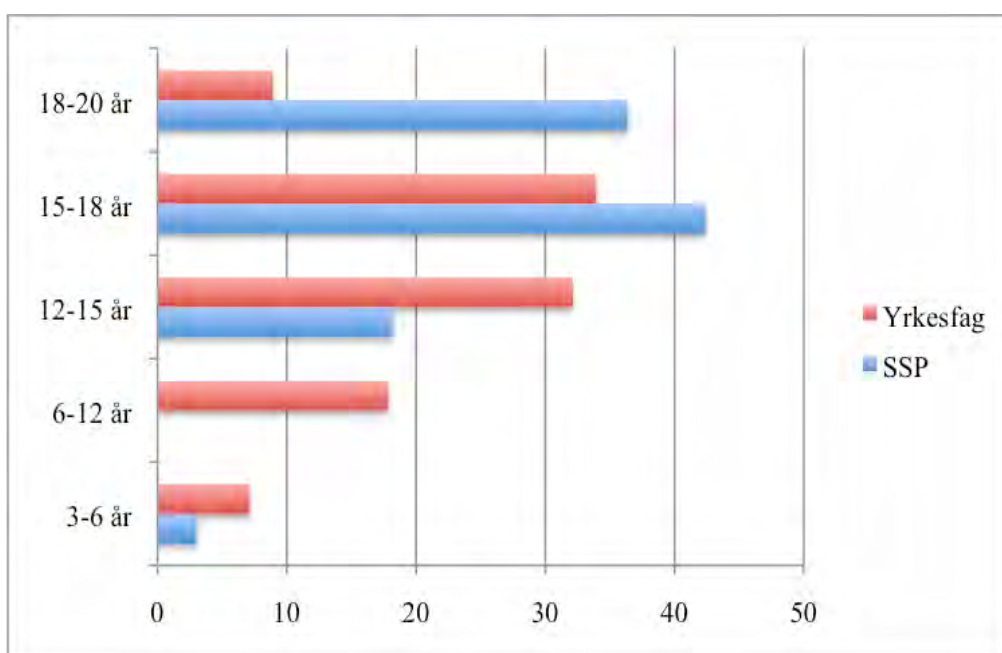
Vi ser en tendens til høyere utdannede foreldre hos elever som startet på studiespesialiserende, enn hos de som startet på yrkesfag. Andelen fagbrev hos foreldrene er helt klart høyest hos de elevene som søkte yrkesfaglig programmer, der det også er høyest andel av foreldre i håndverk- og omsorgsykker. Service og samferdsel skiller seg noe fra de andre yrkesfagene med mindre andel av foreldre med fagbrev, men desto flere som jobber innen salg og markedsføring. Vi kan derfor si med utgangspunkt i vårt materiale at ikke medfødte egenskaper, habitus, blir overført fra generasjon til generasjon (Prieur, et al., 2006).

På SSP var det en veldig liten andel av fagbrev og håndverksyrker hos både mor og far, men en stor andel av velutdannede foreldre med det vi vil definere som gode jobber. Eksempelvis sosionom, lærer, forsker, advokat, ingeniør, men også andre med selvstendige og ledende stillinger. Byggfagelevne har en høy andel av foreldre med fagbrev, mange mødre i omsorgsfag, flere fedre som arbeider i ikke ledende stillinger og ca. ¼ av fedrene var uføre. DH har en meget høy andel av fagbrev både hos mor og far hvor ca. halvparten av mødrene var i ulike omsorgsykker og ca. halvparten av fedrene innen håndverksyrker. Blant fedrene fantes også noen ingeniører. På RM har mange av foreldrene videregående skole. En mindre andel har høyskole eller universitet, og en liten andel fagbrev. Av foreldrene er nesten halvparten av mødrene i ulike omsorgsykker, men det var også noen med høyere stillinger som lege, jurist og forsker. Hos fedrene variert yrkene, men ca. halvparten hadde håndverksyrker og noen få var høyere utdannet. SS har foreldre med en liten andel fagbrev, flere fedre og

noen mødre jobber innen salg og markedsføring. Noen av disse var universitetsutdannet. Også her viser materialet en betydelig videreføring av de ikke medfødte egenskapene, habitus, og vi ser at det er ett tydelig skille mellom foreldrenes bakgrunn på SSP og yrkesfag.

Når begynte du å tenke på ditt fremtidige yrke?

Figuren viser prosentvis fordeling på når respondentene begynte å tenke på sitt fremtidige yrke. Grafene er delt i Yrkesfag og SSP.

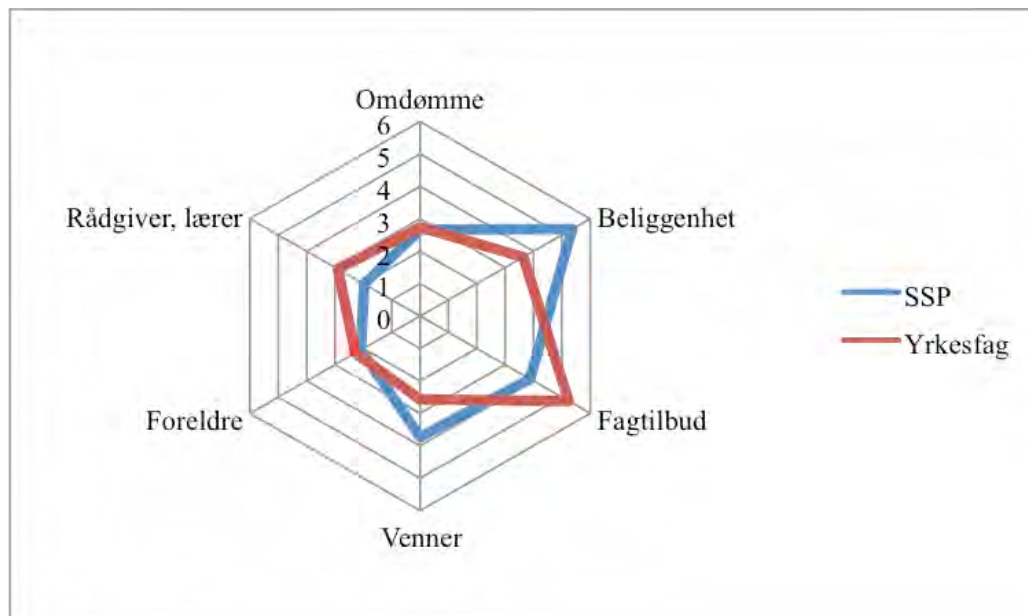

Figur 3: Når begynte du å tenke på ditt fremtidige yrke

Av de elevene som bestemte seg senest, er majoriteten elever som søkte på studiespesialiserende. Hele 4 av 5 som startet på SSP hadde ikke tenkt på sitt fremtidige yrke før de var 15 år. En årsak til å velge SSP kan være at man har muligheten til å utsette valg av yrke til det siste året på videregående, men det kan også være en årsak at de ikke har sett på andre mulige linjevalg på videregående enn nettopp SSP, med forankring i foreldrenes bakgrunn. På yrkesfag var det 3 av 5 som hadde tenkt på ett yrke før de fylte 15 år. De som har valgt yrkesfag blir tvunget til å ta ett tidligere valg. Undersøkelsen viser at det er noen flere kvinner som bestemmer seg tidligere enn menn.

Påstander om skolevalg

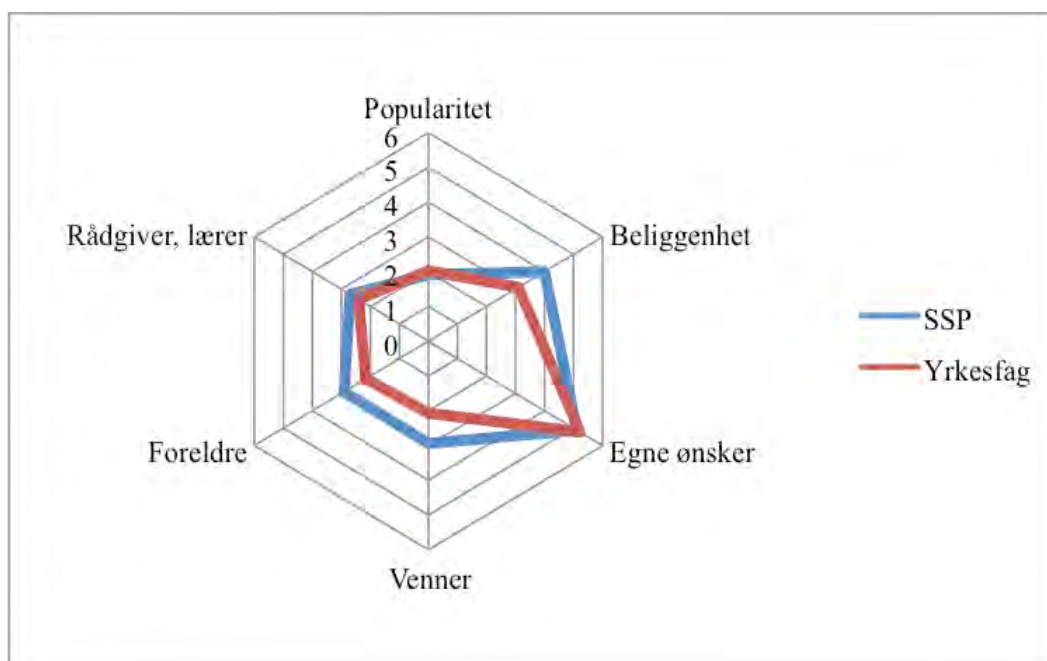
Hva la du vekt på da du valgte hvilken videregående *skole* du ønsket å starte på?

Figur 4: Påstander om skolevalg I

Beliggenhet og venner betyr mest for de som søkte SSP. Dette kan forklares med at de som søker SSP stort sett velger den skolen som ligger i nærmiljøet blant alle de som tilbyr programmet. For yrkesfagelevne er det fagtilbudet som i stor grad styrer valg av skole, men her har også rådgivere og lærere en noe større betydning i søkeprosessen enn hos de som valgte SSP. En årsak er at yrkesfagtilbudet ofte finnes bare på en eller få av regionens 7 videregående skoler. For eksempel er det bare tilbud om byggfag og restaurant- og matfag ved en av de videregående skolene i regionen, og de elevene som ønsker dette fagtilbudet må derfor søke seg til denne skolen.

Hva la du vekt på da du skulle velge *linje* på videregående?

Figur 5: Påstander om skolevalg II

Ved valg av programfag er det elevnes egne ønsker som betyr mest. Vi ser at foreldre, rådgivere/lærere og skolens popularitet er av mindre betydning.

Det er ikke lenger en selvfølge at vi utdanner oss i det yrket foreldrenes våre har slik det var tidligere. Unge i dag har mange muligheter, selv om valgmulighetene ikke er like realistiske for absolutt alle. Men for majoriteten er det slik at sosiale kapital og habitus har stor betydning for hva slags utdanning man velger ved at ulik kulturell arv gir ulike sjanser. Det er liten tvil om at det har skjedd store forandringer siden 60-tallet, men vi opplever at Bourdieu`s teorier er aktuelle også i dag (Prieur, et al., 2006). Men selv om muligheten er til stede, kan det være vanskelig å bryte gamle mønstre. Vår funn peker i en retning der habitus overføres fra foreldre til barn, og at mange barn og unge går i foreldrenes fotspor. To av respondentene beskriver dette:

”Nesten hele min familie jobber i helsesektoren, jeg har selv jobbet mye på sykehjem, alle har gjennom oppveksten min fortalt meg at jeg passer som sykepleier. Det blir litt printa inn da kan man si”

“Jeg har valgt å utdanne meg til sosionom, det er også min mamma. Jeg tror ikke jeg hadde vist hva en sosionom hadde vært om det ikke hadde vært for at mamma opplyste meg”

Som disse sitatene understreker ser vi habitus' betydning for elvens valg. Det vil si den pregede og tilegnede sosiale strukturen mennesket tilegner seg og som ikke er medfødt. Man blir gjennom oppveksten preget av foreldrenes interesser, tar del i deres nettverk og foreldrenes yrke virker bekjent. På den måten blir praksisen reproduisert og videreført gjennom det enkelte individ. Hvis det i tillegg er slik at barn av familier med høyt utdannede foreldre lettere tilpasser seg i skolesystemet på bakgrunn av at deres habitus i større grad harmonerer med skolekulturen, de dominerende klassers kultur, og dens normer og regler, vil skolen, som en maktinstitusjon, fortsette å bidra til å reproducere de sosiale ulikhetene (Wilken & Andreassen, 2008).

Utdannelsesforløpet for barn fra familier med høyt utdannede foreldre kan oppleves som en bekreftelse og en videreutdanning av det de allerede er kjent med fra sin familiebakgrunn. De kan gjennom sin habitus ha et helt annen oppfatning av betydningen av utdanning i forhold til elever som har foreldre med lavere utdanning. De foreldrene som tjener mest får ofte også barn som havner på inntektstoppen, og det er sjelden barn av foreldre med toppjobber ender i jobber med lavere sosial status enn foreldrene. Når det gjelder elever med foreldre som har yrkesfaglige bakgrunn vil ikke det ikke medføre sosial degradering om de velger yrkesfag, men kan derimot oppleves som en bonus hvis de velger høyere utdanning. Men mange unge velger annerledes enn sitt opphav. En kommentar fra en respondent:

“Mor og far hadde jobber som virket kjedelige så jeg viste at jeg ikke skulle gjøre det samme som dem...”

Når det gjelder alder, er det i vår undersøkelse er det få som har tenkt på sitt fremtidige yrke før de fylte 15 år. De som har tenkt på dette tidligere, er hovedsakelig elever som startet på yrkesfaglig utdanning. Før fylte 15 år er det fokus på arbeidsevne, egne prestasjoner anerkjennelse og positive tilbakemeldinger som bidrar til styrket tro på egne prestasjoner (Erikson, 2000). Kan det være en sammenheng

mellom dette og at yrkesfagelevne gjennom foreldre som er i håndverk- og omsorgsykker har fått deltatt i dette praksisfellesskapet, som Bourdieu mener, er det slik at habitus setter større spor tidligere i livet enn som skjer seg senere (Prieur, et al., 2006). Her et eksempel fra vår spørreundersøkelse:

”Jeg har fra jeg var 5 år hatt et stort ønske om å bli kokk, familien har vært veldig støttende og latt meg få bruke mye tid til å lage mat. jeg oppdaget interessen for mat på kjøkkenet til farmor, mens vi laget eggerøre, sommeren 95.”

Forundersøkelsen viste at respondentene som hadde lyktes i sitt fag hadde med seg positive erfaringer knyttet til kultur og opplevelser i oppveksten, noe som hadde bidratt til å styrke det fremtidige yrkesvalget. Når det gjelder de som ikke hadde tenkt på ett fremtidig yrke før fylte 15 år, kan det være en mulig sammenheng med identitetsbygging og rolleforvirring knyttet til ungdomstiden? For mange ungdommer kan denne fasen oppleves som turbulent og det kan være vanskelig og forberede seg til et mulig yrkesvalg. Kan det ha vært et enklere valg for mange og velge SSP hvor man kan utsette det endelige yrkesvalget ytterligere tre år? Her et en kommentar fra en respondent rundt dette med alder:

“Det er vanskelig for mange å skulle klare å velge riktig utdanning som 15- / 16-åring. Derfor er det lett å ta feil, noe jeg selv gjorde”

Det er mange forhold som er avgjørende i valgprosessen, som igjen vil påvirke hvilke linje og hvilken skole du kommer inn på, selv om majoriteten kommer inn på førstevalget sitt. Elevenes opplevelse av seier eller nederlag i skolen kan være knyttet til deres bakgrunn og oppvekst, spesielt i skolealder frem til tenårene er omgivelsenes reaksjoner viktig i forhold til mestringsfølelsen og mindreverdighetsfølelsen. I hvilken grad den enkelte ubevisst lar seg påvirke avhenger også av de ulike kapitalbegrepene, sosial, kulturell og økonomisk kapital. De blir ubevisst reproduisert ved at man kopierer familiemønsteret. Den unge mener kanskje selv den har bestemt sitt valg, men er selv ikke bevisst hvilken usynlig makt det ligger i de tre kapitalbegrepene. En respondent virker skråsikker i sin påstand:

”Nope, dette var mitt valg og ingen andres”

Denne respondenten svarer at dette fullt og helt er eget valg. Denne tanken kan være en form for egen identitetsbygging og en løsrivelse fra foreldrene, men valget til den enkelte vil likevel være preget av habitus, kapital og felt, altså praksis, uten at de selv vil være bevisst og anerkjenne dette. Flere undersøkelser viser til hvordan familiemønsteret reproduseres på tvers av den unges evner og ferdigheter, men innenfor rammene for habitus og kapital. Gjennom oppvekst og bakgrunn tilegner den unge seg ulik forståelse for hva utdanning er ved at familier fra ulike sosiale lag formidler ulike verdier til barna (Prieur, et al., 2006). Med dette ser vi at hvor den unge voksne befinner seg i dag, er ett resultat av lang prosess som har startet langt tidligere enn den videregående skolen.

Undersøkelser viser at i de fleste tilfeller er det foreldrene som har størst innflytelse på valg av utdanning. Men planlegging av utdanning kan også ubevisst domineres av andre faktorer som familiemedlemmer, venner, lærere og andre personer som har betydning i den unges liv, den signifikante andre (Frønes, 2006). Bourdieu omtalte disse som agenter og deltakere i feltet. Agentene har med seg sin egen historie og bakgrunn, altså habitus, og kan påvirke andre agenter i feltet i samhandling med disse (Wilken, 2006). I våre funn om valg av utdanning, skole eller linje, er det et skille mellom SSP og yrkesfag som er av interesse. Vi ser en dreining mot at venner og beliggenhet er til dels mer betydningsfulle enn foreldre og lærere/rådgivere blant elever på SSP. Kan dette forklares med identitetsbygging og en stadig større følelse av ansvar for sitt eget liv, og at dagens barn og unge tilbringer mer tid sammen med venner enn tidligere generasjoner (Frønes, 2006), som kan gå på bekostning av tid med familien? Eller kan det være slik at mange vil være sammen med vennene og planlegge en russetid i felleskap? Er det viktigste feltet de unge opererer i, vennekretsen? Og er det i dette feltet det er viktigst med anerkjennelse og hvor det utspiller seg mest makt?

For yrkesfagelever peker funnene i en retning om at fagtilbud og egne ønsker ble mest vektlagt i valgprosessen. Men også læreres omdømme kan ha betydning for valg:

*”Omdømme til lærere tror jeg hadde stor påvirkning ved mitt valg.
I dag drar elevene dit det er gode lærere”*

Vi har her sett på de ulike faktorene som kan ha betydning for valg av utdanning. Funnene i vår undersøkelse viser at det er mange faktorer som spiller inn, men størst betydning har foreldres bakgrunn og sosial plassering (Illeris, et al., 2009). Det er et klart skille mellom SSP og yrkesfag i vår undersøkelse. Dette gjelder både foreldres bakgrunn men også andre faktorer som påvirkning av venner, lærere og rådgivere og skolenes beliggenhet. De som valgte yrkesfag i vår undersøkelse var i større grad påvirket av lærere og rådgivere enn de som valgte SSP, hvor venner hadde en større betydning for deres valg. Dette kan forklares med tilgjengeligheten av skoler som tilbyr hvilke linjer, men også kunnskaper og holdninger hos lærere og rådgivere om den videregående skolen i dag (Baardseth & Thøgersen, 2010) kan bidra til å reprodusere den sosiale tilhørigheten som allerede er etablert. Venner har også en viktig betydning for den unge ved at de bidrar til identitetsbygging, og elevene vil sammenligne egne prestasjoner og få tilbakemeldinger fra venner. I fasen hvor de skal velge utdanning skal de også gjøre en rekke andre valg i forhold til egen identitetsbygging og løsrivelse fra foreldre. Også hvordan man møter utfordringene omkring det å ta ett valg har en klar sammenheng med hvordan man har hatt det tidligere i livet, spesielt når det gjelder mestring og selvfølelse (Erikson, 2000), (Wormnes & Manger, 2005). Når de begynte å tenke på ett fremtidig yrke, skiller også SSP-elever fra yrkesfagelever ved at SSP elevene var eldre før de begynte på denne tankeprosessen. Erfaringsmessig vet også at det er andre faktorer enn vi har klart å få frem her som har betydning, eksempelvis markedsføring av skolene (Sahl, 2012), skolenes omdømme og popularitet, utprøving av arbeid og yrker i tidlig alder før man velger og tilfeldighetsprinsippet, noe dette sitatet fra undersøkelsen viser:

”Ville valgt allmenn fag og juss.

Tenkte bare på hvor mye god Mat vi kunne spise.”

Hva gjør de i dag?

Hvor er de i forhold til karriereutviklingen,

For å få en forståelse av hvor de enkelte elevene befinner seg i dag med tanke på karriereutvikling, tok vi utgangspunkt i Schein`s karriereutvikling. Han deler dette opp i stadier og forankring, den inndelingen blir fulgt også her. Med tanke på de ytre betingelsene som utdanning, karriereveier og yrkesutøvelse, ble det satt opp påstander som respondentene skulle rangere fra uenig 1 til enig 6. Påstandene var laget med utgangspunkt i karriereutviklingens ti hovedstadier (Schein, 1992). Svarene er delt inn i grupper etter hva de fikk som alternativer, student, lærling, faglært og ufaglært, og hvor det ble antatt at disse var i sin utvikling. De som studerer fikk påstander fra stadium 1 til stadium 3, og også påstanden fra stadium 6 om langsiktig karriereplan (tabell 5). De som er i arbeid og læretid fikk påstander fra stadium 3 til stadium 6 i tillegg ble de spurt om trivsel (tabell 6). Høyt tall gir en indikasjon på hvor enig gruppen er i påstanden. Tallet til venstre referer til hovedstadier i karrieren.

Bakgrunnen til denne avkortingen er at vi begrenser de som studerer til fortsatt å være under utdanning og opplæring med litt innsikt i deres fremtidige yrke, mens de som er i lære, fagbrev og jobber, anser vi å være en del av arbeidslivet i varierende grad. Det er denne graden vi skal se nærmere på her.

Tabellen viser at lærlinger og de med fagbrev trives bedre enn de uten fagutdannelse, lærlingene trives aller best.

Tabell 5 Påstander til stadier i karriereutvikling for de som studerer:

Stadier i Schein's Karriere utvikling	Påstander	Studier 30 stk
1	Jeg studerer men er usikker på hva jeg vil bruke studiet til	2,67
2	Jeg vet hva jeg vil med min utdanning	4,83
3	Jeg har kjennskap til mitt fremtidige yrke	4,50
6	Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre	4,17

Blant de som studerer er det cirka 1/3 som er noe usikre på hva de skal bruke studiet til videre. Det bekrefter også den andre påstanden som er knyttet til stadium 2; jeg vet hva jeg vil med min utdanning. Der det er ca. 1/3 som ligger midt på skalaen. På stadium 3 om kjennskap til fremtidig yrke, sprer svarene seg mer enn de gjorde på de

to foregående spørsmålene, men majoriteten, ca. 2/3 ligger høyt. På det siste spørsmålet, om en langsiktig karriereplan, har svarene forskjøvet seg fra majoriteten på enig, til midt på skalaen. Det vi ser her er at det kan være en tendens blant de som studerer at det er en tredeling, der ca. 1/3 er helt klare på hva de vil med utdanningen, har kjennskap til yrket og har en langsiktig plan. Den andre 1/3 vet hva de vil, men har mindre kjennskap til yrket, og har en mindre grad av langsiktighet. Den siste 1/3 er noe mer usikre på hva de vil. Kjennskap til yrket og den langsiktige planen for utvikling er mindre til stede hos denne gruppen enn hos de andre 2/3. Dette ser vi også av de gjennomsnittlige tallene i tabell 5 og 6, som går fra 4,83 til 4,17 fra stadium 2 til 4.

Tabell 6 Påstander til stadier i karriereutvikling for de som er i jobb:

Stadier i Schein's Karriere utvikling	Påstander	Læretid 14 stk	Fagbrev 19 stk	Jobb u/ fagbrev 23 stk
	Jeg har ett yrke jeg trives med	5,29	4,53	3,87
3	Jeg taklet overgangen fra skole til bedrift bra	4,86	5,47	4,65
3	Jeg har tilpasset meg arbeidslivet godt etter skolen	5,00	5,16	4,22
4	Jeg samarbeider godt med kollegaer	5,29	5,11	5,13
5	Jeg er trygg på hvordan jeg skal utføre arbeidet mitt	5,36	5,16	4,65
5	Jeg føler en tilhørighet til faget og arbeidsplassen min	5,00	4,58	3,70
6	Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre	4,14	4,11	3,48
6	Jeg har ett klart mål videre innenfor yrket mitt	4,50	3,74	3,52

Av de respondentene som er i arbeidslivet (lærlinger, faglærte, jobb uten fagbrev) er det tydelige tendenser og klare fellestrekk mellom lærlinger og faglærte, og de som jobber uten fagbrev. Tredelingen finner vi også igjen her og den skiller seg klarere ut på stadium 5 og 6. De uten fagbrev skiller seg ut ved at de ligger ca. en tredjedel lavere gjennom alle fasene enn lærlingene og de faglærte. Det er vanskelig å finne noen helt klare fellestrekk når det gjelder de som er mer enige enn uenige i påstandene, men det er en liten tendens i noen faktorer som når de bestemte seg for yrket og til dels foreldres bakgrunn og kjønn. Dette blir på generell basis det samme som de øvrige resultatene. Bortsett fra at de som ikke hadde en langsiktig karriereplan var det 2/3 deler kvinner. De som hadde klare mål innenfor yrket sitt hadde

hovedsakelig bestemt seg for et yrkesvalg mellom 12-15 år for faglærte og lærlinger, mens for de med jobb uten fagbrev lå hovedvekten på 18-20 år.

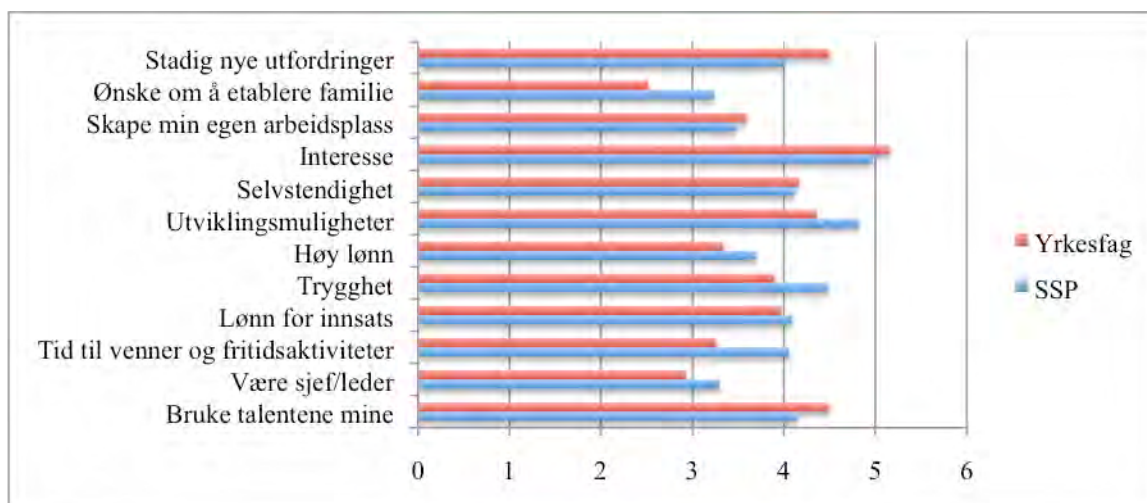
For å sammenfatte resultatene ser vi at de som er i læretid og har fagbrev er naturlig nok de som er kommet lengst i karriereutviklingen. De som jobber uten fagbrev, kommer både fra SSP (8 stk.) og yrkesfaglig program (14 stk.), er de som generelt har scorerer lavest i karriereutviklingen. Ett interessant funn er at det er ca en tredjedel (6-7 av 20 stk.) av de som studerer som fortsatt er usikre på hva de skal bruke studiene til.

Karriereforankring – betydning,

På spørsmålene knyttet til påstandene om karriereforankring (tabell 1), og betydning av disse *før* de valgte utdanning i forhold til når de skal velge seg videre utdanning eller yrke *nå*, ser vi en forandring fra fortid til nåtid. Det er en økende bevissthet rundt de aller fleste av de åtte hovedpunktene for forankring av karriere som omfatter de tolv påstandene i spørreundersøkelsen. Det vises imidlertid en forskjell mellom elevene som gikk yrkesfag og de som gikk SSP. Det er en større økning og bevisstgjøring blant elevene med yrkesfaglig bakgrunn, i forhold til de med SSP bakgrunn. En mulig tolking kan være at SSP elevene ikke har vært ute i yrkeslivet, men har fortsatt i utdanning og studier som er en videreføring av det de allerede kjenner til, utdanning i utdanningsinstitusjoner og familiebakgrunn, mens yrkesfagelevne kan ha erfart praksissjokket eller virkelighetssjokket i ulik grad etter hvilken fagkompetanse og bakgrunn de innehar (Schein, 1992). Betydningene av de enkelte påstandene kan ha en ulik betydning knyttet til den enkelte individs oppfatning og livsfase (Erikson, 2000).

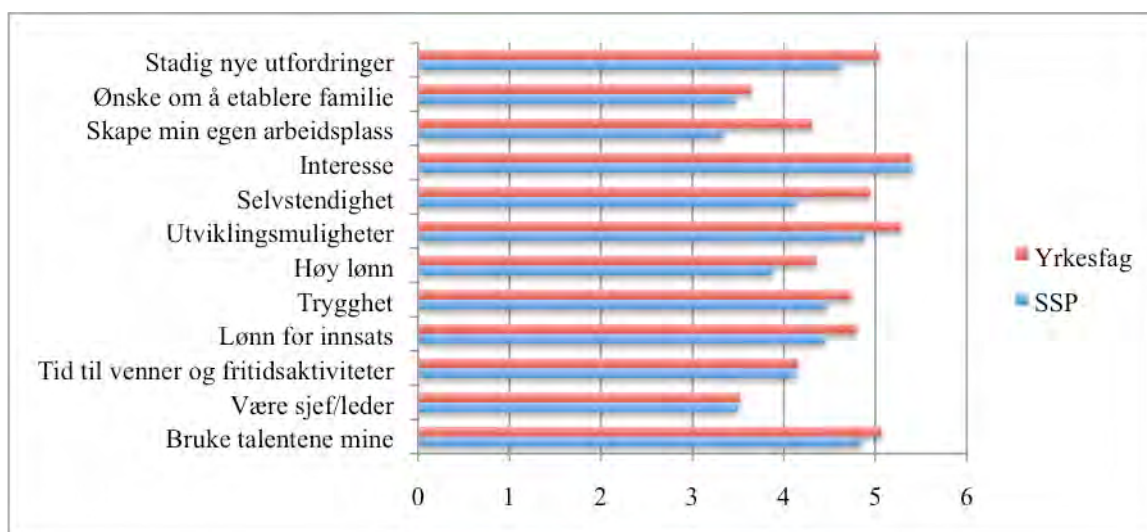
Figurene 6, 7 og 8 viser påstandene før ca 16 år, nå ca 20 år og forskjellen på betydningen av disse påstanende *før* og *nå*.

Oversikt over påstander og betydning da du skulle velge utdanning

Figur 6: Påstander om betydning da du skulle velge utdanning

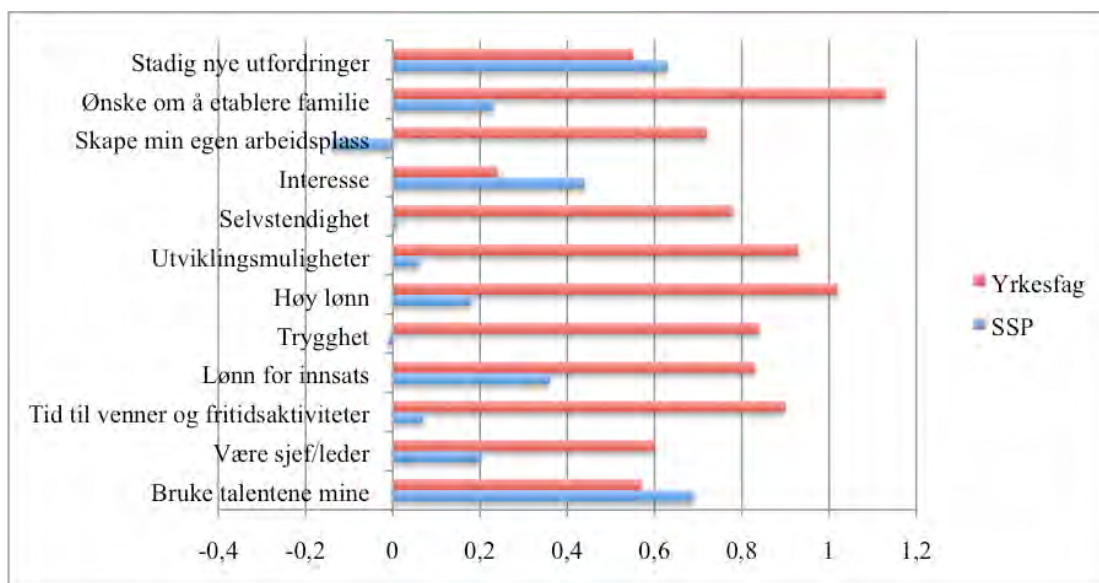
Oversikt over påstander om hvilken betydning de har for deg når du skal velge yrke eller videre utdanning NÅ.

Figur 7: Påstander av betydning når du skal velge utdanning eller yrke nå.

Interesse, utviklingsmuligheter, bruke talentene og utfordring ligger høyest i begge gruppene, og noe høyere hos yrkesfag enn hos SSP, bortsett fra utviklingsmuligheter, som var viktigere hos elevene som søkte SSP.

Økning – nedgang i påstandene fra før til nå

Figur 8: Økning – nedgang i påstander ved valg av utdanning eller yrke før og nå.

Både SSP og yrkesfag har generelt en økning i alle påstandene om karriereforankring med unntak av en påstand hos SSP elevene, som generelt også har en mindre økning enn yrkesfagelevne, men figuren viser at SSP elevene har blitt mer bevisst når det gjelder interesse, talent og til en viss grad nye utfordringer. Yrkesfagelevne har blitt generelt mer bevisst på alle punktene, men spesielt på ønske om å etablere familie, tid til venner og fritid, lønn, selvstendighet, utviklingsmuligheter og trygghet. Yrkesfag ligger noe høyere generelt. Kan dette ha noe å gjøre med utvikling og bevisstgjøring om ett yrke? Forventningene til lønn, trygghet, selvstendighet, utviklingsmuligheter og tid til venner og familie øker hos de som har gått yrkesfag, mens utfordringer, interesse og bruke talentene er det som har økt hos de som har gått SSP.

I undersøkelsen fra Danmark som ble gjort hos 16-åringer (Illeris, et al., 2009), ser man at personlige og sosiale forhold har størst betydning for valg av yrke. De unge ser på arbeidslivet som et område hvor de kan realisere seg selv, sine potensialer og sine drømmer om et godt og betydningsfullt liv, samtidig som de skal trives godt sosialt på jobben. Vi ser i vår undersøkelse en sammenheng med funnene i den danske undersøkelsen. Våre tall styrker også forestillingene de unge har, videre til ca 20 års alder (nåtid), hvor de aller fleste påstandene ytterligere forsterkes, om enn i ulik grad og med forskjeller på SSP- og yrkesfagelever, som vist figur 8.

Undersøkelsen viser at etter hvert i utdanningsperioden har elevene forandret hva de vektlegger. Dette med å etablere familie har blitt viktigere for noen, noe som faller seg naturlig etter hvert som man blir eldre (Erikson, 2000). En teori kan være at flere er etablert i et forhold, og andre kan ha blitt samboere. Identiteten er i stadig forandring og mål og verdier vil som en naturlig del av dette også være i forandring. Har man under perioden flyttet for seg selv, enten som samboer eller alene, vil det være lettere å se at lønn kan ha en betydning i forhold til hvis en bor hjemme, hvor foreldrene ofte har hovedansvaret for økonomien og oversikt over de faktiske utgifter i hverdagen.

Når elevene går på skolen og samtidig bor hjemme, vil vi anta at mange har relativt mye fritid. Dette vil selvfølgelig variere i forhold til at enkelte arbeider ved siden av skolen, og noen sikkert har flere plikter hjemme enn det andre har. De elevene som har kommet så langt at de er etablert i et yrke, kan ha fått en opplevelse av at de ikke lenger har like mye tid til venner og fritid, og har dermed i etterkant vurdert dette som enda viktigere enn de tidligere har gjort.

Hva gjør de i dag?

Her er en oppsummering hva respondentene gjør ved undersøkelsestidspunktet. Det er også illustrert med et diagram, figur 9.

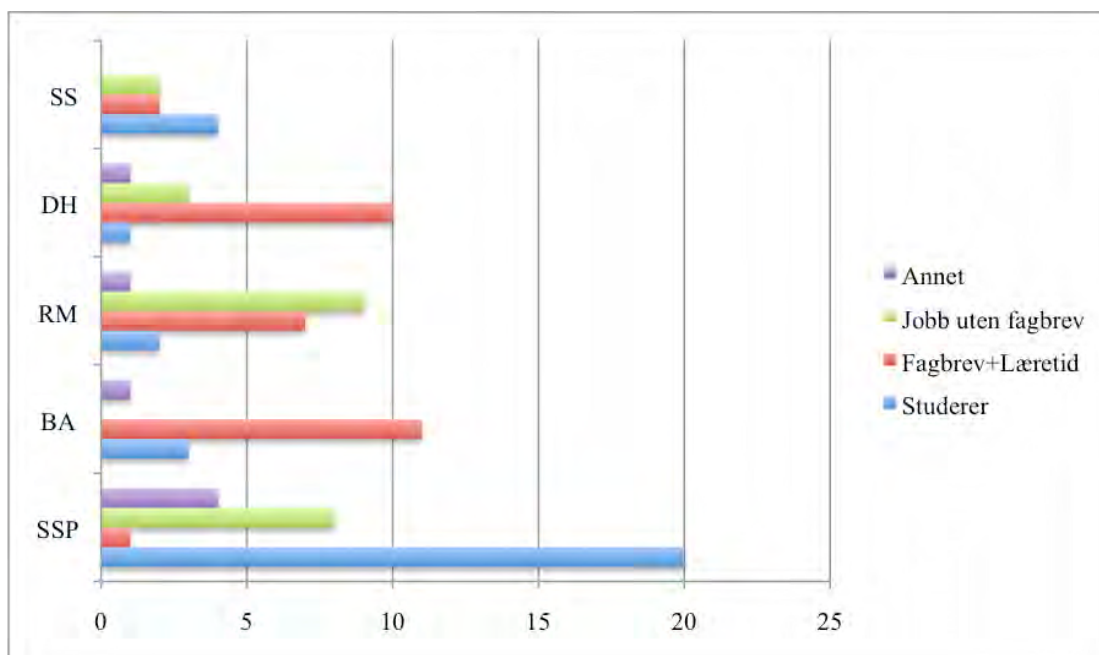
SSP – 20 studerer, 8 jobber, stort sett innen butikk eller omsorg, 1 har fagbrev, 3 er i militæret og 1 er arbeidssøkende.

BA – 5 + 2 har fagbrev, 4 går i læretid, 3 studerer, 1 av disse innen faget (teknisk fagskole), og 1 er arbeidssøkende.

RM - 6 har fagbrev, 1 går i lære, 2 studerer, 1 av disse innen fagområdet (samfunnsnæring), 9 jobber som ufaglært, 3 av disse innen fagområdet, 1 går påbygging til generell studiekompetanse.

DH – 4 har fagbrev, 6 går i læretid, 1 studerer, 3 jobber som ufaglært og 1 er arbeidssøkende.

SS – 4 studerer, to av disse innen fagretningen. 1 har fagbrev, 1 går i lære, 2 jobber som ufaglært innen butikk/reiseliv.

Figur 9: Hva gjør de i dag

Som vi ser av figur 9 og tallene, er det variasjon i hva den enkelte gjør. Vi har gjort følgende oppsummering for å beskrive det mer detaljert:

Jobb uten fagbrev: Det er totalt 23 som jobber som ufaglærte. 15 innen butikk/salg, 5 innen omsorg (barnehage/sfo), 1 på lager, 1 på kontor og 1 som vekter.

Fagbrev og læretid: 17 har fagbrev og 12 går i lære. Det vil si at 29 av 55 i løpet av våren 2013 antageligvis vil ha en fagutdannelse.

Studier: 12 av yrkesfagelevne har påbygging til generell studiekompetanse. 10 av disse og er i gang med videre studier, 4 innenfor det fagområdet de startet på ved Vg1. 3 av yrkesfagelevne med påbygg har ikke påbegynt videre studier. Av totalt 33 elever som startet på SSP, er det 20 av 33 som studerer videre på høgskole eller universitet.

Annet: 3 er i militæret og 3 er arbeidssøkende.

Hvis vi sammenligner disse tallene med Norges definisjon på frafall (Markussen, 2011), og gjør en oppsummering vil de som har startet på yrkesfag og jobber uten fagutdannelse regnes inn i frafallskategorien, mens de som vi antar har fullført SSP og gjør det samme, jobber uten fagutdannelse ikke vil regnes inn. Det samme gjelder, slik vi har oppfattet det, de som enda ikke har fullført sin læretid innen 5 år, i motsetning til de som trolig har fullført og er arbeidssøkende. De som også havner i

en uklar gruppe er de som startet på yrkesfag og valgte VG3 påbygging til generell studiekompetanse, der vi vet at det er stor strykprosent. 10 av disse 13 yrkesfagelevne er i gang med videre studier, fire innen fagområdet. Siden disse har sluttet i en yrkesutdannelse før de ble ferdig, regnes disse også muligens inn i frafallskategorien. Siden vi ikke med sikkerhet kan uttale oss om bestått, ikke bestått i vårt materiale, må vi ta ett forbehold på disse tallene. Noe vårt datagrunnlag viser er mangfoldet av muligheter som ligger i utdanningssystemet, hvis de unge vet å benytte seg av det. Til eksempel den andelen som startet på yrkesfaglig og studerer i dag og spesielt de 4 som studerer innen fagområdet.

I vår undersøkelse er det vanskelig å påpeke andre fellestrekk for frafall, hva de gjør i dag enn bakgrunn til foreldre, som vi tidligere har tatt opp, og når de bestemte seg for yrke, skole, linje. Sammenhengen mellom når de bestemte seg og hva de gjør i dag viser en tendens til at av dem som bestemte seg tidlig var det mange som søkte yrkesfag. De fleste av disse jobber som faglærte, er i læretid eller studerer. De som bestemte seg senere var hovedsaklig de som søkte SSP. Hva disse gjør i dag er fordelt i alle kategorier. Som vi tidligere har påpekt kan dette kan ha en forklarende sammenheng med at de elevene som søker SSP ikke trenger å ta noe standpunkt til videre valg av yrke/studier før de er ferdig med videregående skole. Utover dette er det ingen klare tendenser i forhold til når elevene begynte å tenke på sitt fremtidige yrke og hva de faktisk gjør i dag.

Blant yrkesfagelevne er det de som har fagbrev eller går i lære som utgjør ca halvparten av respondentene. Respondentene i den andre halvdel studerer, jobber som ufaglærte, og en liten del er arbeidssøkende. For SSP-elevne er det litt i underkant av 2/3 som studerer. Den resterende delen jobber som ufaglærte, er i militæret eller er arbeidssøkende. Vi vet ikke årsaken til at i overkant av 1/3 har valgt vekk videre studier. Det finnes muligheter for å få jobb også som ufaglært i enkelte bransjer, og de bransjene som er representert i vårt utvalg er hovedsaklig butikk, barnehage/omsorg.

Når det gjelder frafall og gjennomføring, har vi tidligere i rapporten påpekt kompleksiteten i forhold til de ulike begrepsdefinisjonene i forskjellige land (om det er fullført og bestått, fullført uten bestått eller avbrutt underveis i utdanningen). På

bakgrunn av sensitivitet har vi har ikke spurt vårt utvalg av respondenter om de har bestått/ikke bestått, da vi bare har ett målepunkt for å se hva de faktisk gjør i dag, så muligheten er ikke til stede for å se om disse regnes med i gruppen elever som har falt fra. Sett i forhold til dagens ungdom/voksne er disse “unge voksne” som vi har valgt å kalle dem, fremdeles ganske unge og det finnes muligheter for at disse innen få år begynner å studere eller utdanner seg på andre måter. At unge voksne i så tidlig alder i Norge skal ses på som frafall, i dag som vi benytter mer tid en noen gang tidligere på utdanning og stifter familie senere, blir muligens på sikt ikke helt realistisk. Muligheten kan også være til stede for at enkelte av disse trenger lengre tid på å modnes og på å finne sin livsstil og identitet. Det kan ta tid å bryte mønstre og skifte spor. De kan fremdeles være i fasen hvor tenkemåte og handlingsmønster, samspill og relasjoner til andre er i forandring.

Vi gjør oss noen tanker om hva de gjør i dag, at de aller fleste gjør noe, det er bare 3 som ikke er i arbeid eller studerer. Vi ser at de som har gått yrkesfag og har fagbrev eller er i læretid har kommet lengst i karriereutviklingen. Etter Schein`s (Schein, 1992) karriereutviklingsstadier er det kanskje naturlig når måleinstrumentet er laget i tråd med utvikling i ett arbeidsliv. Det som er verdt å sette ett spørsmål ved er de som har gått SSP og studerer men fortsatt ikke vet i en alder av ca 20 år hva de har tenkt og bruke studiet til. I livfasen knyttet til 18+ skriver Erikson (Erikson, 2000), om hvordan den enkelte møter utfordringer i livet i denne fasen, det er ofte knyttet til oppvekst og hvordan man har hatt det i forhold til trygghet, selvfølelse og mestring. Dette kan vise seg på mange felt og føre til videre utvikling eller skape isolasjon/stagnasjon. Vil disse elevene som ikke har fått delta tidlig i arbeidslivet og som fortsatt ikke har tatt standpunkt til hva de vil videre med studier eller jobb oppleve mestring og selvoppfatning knyttet til fag eller yrke på samme måte som de som har kommet tidlig inn i ett arbeidsfellesskap? Alle disse faktorene som påvirker frafall viser muligens hvor komplekst dette statistikkgrunnlaget er både i vår undersøkelse og generelt. Er det da riktig at disse tallene skal benyttes som grunnlag til å iverksette tiltak i den grad det blir gjort i dag?

Opplevelser og erfaringer

Overganger kan være kritiske. Mellom barnetrinnet og ungdomstrinnet viser forskningen at motivasjonen for læring kan avta. Mellom ungdomstrinnet og videregående er det ”riktig” utdanningsvalg som står i fokus, og i videregående skole er det frafall og gjennomføring som er stadig mer vektlagt. I videregående skole er det en sammenheng mellom frafallet og grunnferdigheter og skoleprestasjoner ved avslutning av grunnskolen. Det er iverksatt en rekke tiltak for å arbeide mot frafallet med en særlig bevissthet rundt overgangsfasene.

Tallene fra vår undersøkelse, der vi spurte om hvordan respondentene opplevde overgangen fra videregående skole til læretid, jobb eller videre studier, viser at majoriteten, ca. 75 stk opplevde denne overgangen greit selv som noen utmerker seg som enten kjempefornøyde eller at det var litt tøft i begynnelsen. 5-6 stk opplevde overgangen som veldig vanskelig. To av de som opplevde denne overgangen som vanskelig har kommet med følgende begrunnelser;

”Gikk først ut i læra, men det følte ikke riktig, så sluttet etter tre uker. Ingen morsom opplevelse.”

”syns læretiden var vanskelig, endte med å slutte og byttet yrke.”

Av de 5-6 er det jevnt fordelt hva de gjør i dag: noen studerer, noen er i jobb uten fagbrev og noen går i læra. De er også representert fra alle programområdene ved skolen. Det er 7 stk som ikke har besvart spørsmålet.

Vi ser at for de unge voksne som tidlig har vært ute i arbeidslivet, oppleves overgangen fra skole til bedrift uten større problemer. Dette kan peke i en retning om at praksis gir eleven et realistisk bilde for hva som forventes av dem når de skal ut som lærlinger i et yrke, og de blir trolig bedre forberedt på både hva yrket i realiteten innebærer. For de som “bare” har vært i skolen, kan forestillingene om hvordan arbeidslivet fungerer være relativt uklare. Elevene har allerede vært i skolesystemet i tolv år når de skal ut i lære, så skolesystemet kjenner de godt. En av respondentene mente at man lærte å jobbe mye tregere i skolen:

“vi lærte nok og jobbe mye tregere på skolen enn hva vi hadde trengt i forhold til nivået, og mere manuelt enn det er noen som gjør”

Vi ser at ikke alle taklet møte med arbeidslivets realiteter og sin nye rolle. Uansett i hvilken grad man er forberedt vil arbeidslivet by på store forandringer og tilpasninger, spesielt den første tiden (stadium 3 i karriereutvikling), (Schein, 1992). Men det kan også være slik at ikke alle har vært like heldig med valget av lære plass og ikke funnet en plass hvor de føler seg hjemme og verdsatt. Dette kan føre til at den unge voksne enten skifter retning eller finner seg en annen jobb eller lærlingeplass. Kan det finnes en mulighet for at denne lærlingen følte seg mer utnyttet enn verdsatt?

”Ekstrem tøff læretid (10- 17 timer jobb om dagen), hvor jeg fikk øderlagt ryggen fullstening”

Når den grunnleggende forståelsen blant unge er at arbeid dreier som om selvtutfoldelse og om å få noe ut av tilværelsen, ha det gøy med andre og inngå i en sammenheng, vil nok noen av og til bli skuffet uansett hvor godt forberedt de måtte være på kommende arbeidsliv. Det kan også være slik at den læringsansvarlige i bedriften har et helt annet syn på arbeidslivet en den unge selv. Hvis arbeidsplassen forventer en viss ydmykhet og innordning av en ny medarbeider men har liten innsikt eller erfaring med de unges forventninger, ser vi at dette kan være et problem. I skolen får de unge tett oppfølging og blir hele tiden vurdert og veiledet. Kan det være slik at de har en forventning til at det skal fortsette slik ute i bedrift og at de ikke får den helt samme responsen? Uansett årsak til mistrivsel bør eleven få hjelp til å prøve en ny lære plass før den går til det drastiske skrittet at de slutter i faget.

En av respondentene har delt noen tanker med oss rundt akkurat dette temaet:

”Anbefaler alle å ha mulighetene oppe! Siden man finner alltid noe man vil jobbe med! Om man er usikker på hva man vil så kan man prøve med utplasseringer på forskjellige steder, forskjellig yrke innen faget man har valgt for å finne ut hva man vil jobbe med!

Det neste spørsmålet i undersøkelsen var åpent og selvutfyllende:

Det kan ofte være spesielle opplevelser eller erfaringer knyttet til episoder, personer, familie, skole, bedrift eller lignende, som kan ha stor betydning for den enkeltes valg av skole og utdanning. Har du noen slike opplevelser eller erfaringer som har hatt betydning for ditt skole- eller yrkesvalg? Fortell:

Svarene vi fikk er kategorisert i følgende hovedkategorier:

Tabell 7 Svarkategorier om opplevelser og erfaringer:

Kategorier	Antall svar
Ingen spesielle opplevelser	38
Egen interesse for faget/yrket	17
Påvirket av familie	10
Påvirket av venner	3
Påvirket av skole/lærere	5
Påvirket gjennom arbeid	5
Annet	6
Ikke besvart	6

Svarene i de enkelte kategoriene styrker bare ytterligere funnene vi har gjort tidligere på bakgrunn av skole- linjevalg, karriereforankringer og hva de opplever som betydningsfullt i valgprosessen. Vi har benyttet et utvalg av sitatene for å belyse kategoriene underveis i denne analysen. En grunn til at halvparten har valgt å ikke svare eller har svart at de ikke har noen opplevelser og erfaringer, kan være at de har fått uttrykket dette tidligere i undersøkelsen.

På det nest siste åpne spørsmålet:

Hvis du skulle valgt skole og utdanning i dag, ville du gjort det samme valget?

Hvis ja, hvorfor? Hvis nei, hvorfor ikke? Fortell:

Hva trodde du, hva ønsket du, riktig valg, feilvalg

Tabell 8 Førstevalg – feilvalg og fornøydhet:

Førstevalg			Fornøyd / ikke fornøyd med		
Avdelingsvis:			valget sitt i etterkant		
	1. valg	Ikke 1.valg	Ja	Nei	Usikker – ikke svar
SSP	32	1	23	7	3
BA	14	1	10	3	2
RM	14	5	9	8	2
DH	15	0	4	9	2
SS	8	0	6	2	0
Sum	83	7	52	29	9
		3 fagbrev 1 jobb uten fagbrev 3 studerer	9 fagbrev 10 i lære 8 jobb uten fagbrev 20 studerer 5 ? annet	4 har fagbrev 2 går i lære 13 jobb uten fagbrev 10 studerer	

29 av respondentene som ikke er fornøyd med utdanningsvalget, er det en stor overvekt av elever fra kommunen hvor skolen ligger. Vi ser at disse respondentene har vektlagt reisevei og fagtilbudet på den aktuelle skolen når de valgte. I undersøkelsen var det kun 8 stk. som ikke kom inn på førstevalget sitt, men disse tilhører ikke gruppen som svarer at de er misfornøyd med tidligere valg. Dette er interessant i forhold til hva vi har funnet i tidligere undersøkelser som viser at det er en klar sammenheng mellom feilvalg og frafall. Et annet interessant funn er at alle respondentene som svarer de har valgt feil, har kommet inn på førstevalget sitt. Hva kan være årsaken til dette? Det at elevene i størst mulig grad skulle få innfridd førstevalget sitt var ett viktig suksesskriterium. Hvorfor har dette feilet på dette

kullet? Kan færre og bredere kurs på yrkesfag ha en betydning? For elever som er sikre på eget valg kan de brede VG1 kursen virke demotiverende? Vi har vi følgende tilbakemeldinger fra en rørlegger:

” Nei, ville ikke ha begynt på byggfag igjen. Var veldig skolelei da jeg begynte på Byggfagen, og kunnskapsløftet slo jo sammen de fleste annleggsfagene første året. Så følte jeg kastet bort mye tid på og lære andre fag enn Rørfaget som jeg ville holde på med. Sluttet da med byggfag og tok jobb i et rørfirma i stedet for og fullføre utdanningen.”

Mange av elevene som var misfornøyd med eget valg, var de som hadde valgt Vg1 Design og håndverk og VG1 Restaurant og matfag. De yrkesfaglige programområdene har opplevd store endringer i struktur i forbindelse med kunnskapsløftet. Det er forandringer som innebærer mer generelle VG1 og VG2 tilbud og ofte ikke en spesialisering før VG3, med unntak av prosjekt til fordypning. Kan innføring av kunnskapsløftet være en av årsakene til feilvalg med mye nytt å sette seg inn i for elever, rådgivere, lærere og foresatte slik at eleven ikke var helt klar over hva linjen innebar? Og at elevene ofte følte at de ikke fikk starte med det yrket de egentlig hadde tenkt seg med en gang på VG1? Flere respondenter kommenterer at informasjonen når det gjelder fag- og yrkesvalg på ungdomsskolen, men også i videregående skole, er et punkt med forbedringspotensiale. Følgende sitater kommenterer dette med rådgiving/veiledning:

”Skulle ønske vi fikk vite mer om de forskjellige linjene og fagene på ungdomsskolen. Vi skulle jobbet MYE med dette, så vi var mer klar over hva de forskjellige veien ledet til.”

”Jeg føler at man ikke får nok informasjon på videregående ihenhold til de valgene man tar der. F.eks fikk jeg ingen informasjon om at man måtte ha fysikk for å kunne studere 5-årig master innenfor ingeniørfag. Jeg vil at elever på videregående skoler får litt mer informasjon om hvilke fag de må ha ihenhold til veien videre etter videregående.”

Vår spørreundersøkelsen viser at rådgiver/lærer tillegges liten vekt når det gjelder valg av linje. På bakgrunn av undersøkelsen kan vi ikke se hvorfor disse tillagt så liten betydning i veiledningsprosessen. I faget Utdanningsvalg som ble innført i ungdomsskolen som en obligatorisk del av fag- og yrkesveiledningen, er det store variabler på hvordan dette faget blir utøvet i praksis (Baardseth & Thøgersen, 2010). Det kom frem i denne undersøkelsen at noen lærere som underviste i faget utdanningsvalg, verken hadde motivasjon eller forutsetninger for å undervise i faget og forrå gjøre en god jobb i forhold til karriereveiledning. Som tidligere nevnt ser vi også betydningen av tilfeldighetsprinsippet:

”Ville valgt allmenn fag og juss. Tenkte bare på hvor mye god Mat vi kunne spise.”

”Det bygger mye på tilfeldigheter. For min del var jeg veldig nære ved å begynne på femårig jusutdannelse på Universitetet i Oslo.

Av de 7 som ikke kom inn på førstevalget var det 6 gutter og en jente. 3 av disse har i dag fagbrev, 1 går i lære, 2 jobber som ufaglært innenfor salg, 1 studerer og arbeider ved siden av. Dette kan tyde på at de som ikke kom inn på førstevalget sitt likevel er fornøyd med valget, og flere har gjennomført utdanningen. De to som jobber som ufaglærte, vil slik vi har forstått det havne i kategorien ”frafall” etter definisjon fra Markussen (2011).

Når det gjelder de respondentene som var fornøyd med valget sitt er fordelingen høyest på SSP, med Service og samferdsel og Byggfag nest høyest. Lavest er det på Design og håndverk med Restaurant- og matfag rett over. Utover dette ser vi ingen klare tendenser på skiller i forhold til foreldrebakgrunn og når elevene bestemte seg.

På det siste spørsmålet:

Har du noen tanker, erfaringer eller opplevelser i forhold til ditt valg av utdanning som du ikke har fått sagt noe om? Fortell her:

Der var det 38 stk som ikke besvarte spørsmålet, 35 stk som svarte nei, og 17 stk som svarte. Svarene omhandler stort sett personlige betraktninger, repeteringer og

forsterkninger av tidligere spørsmål, og er derfor utelatt på grunn av manglende relevans og personvern.

Vi har lyst til å avslutte med følgende sitat:

”Kan vel avslutte med og si at kunnskapsløftet slo ikke veldig bra ann for meg. Takk for en fin undersøkelse! Hyggelig at noen følger opp tidligere elever i ettertid!”

Konklusjon

Hensikten med dette prosjektet var å få en større og dypere innsikt i noen av områdene som har betydning for valg, gjennomføring og karriere for dagens unge voksne. Vi tenkte i forkant av vårt arbeid at den videregående skolen hadde større betydning for den enkeltes videre karriere, men gjennom dette arbeidet har vi sett hvordan andre faktorer har vel så stor, eller større betydning. Man skal ikke overvurdere skolens evne til å skape fremtidige arbeidstakere, men det er vesentlig å ikke undervurdere den rollen skolen og de enkelte lærere kan ha i den unges valg og fremtidige karriere. Sett i en lærers perspektiv er det viktig å ikke ha elevens habitus som utgangspunkt, men det potensialet den enkelte elev har.

Våre funn viser at bakgrunn og oppvekst preger de unge voksnes valg av utdanning i stor grad. Selv om erkjennelsen fra de unge på dette området ikke er like bevisst, tar de ofte valg som er knyttet til deres sosiale tilhørighet. Det være seg foreldre, familie og venner. Aldersmessig ser vi ett skille på når de ulike gruppene begynte å tenke på sitt fremtidige yrke. Tendensen viser at de som tenkte på ett yrke tidlig har ett yrke eller er i et målrettet studium, mens mange av dem som bestemte seg senere studerer og er i jobb uten fagutdanning.

De unge, ca 15 år, forankrer sin karriere i interesse, benytte egne talenter, og de har ett ønske om utfordringer på arbeidsplassen. I ca 20 års alder ser vi at realitetsforståelsen har blitt forsterket, ved at personlige og sosiale forhold har blitt viktigere, i tillegg til lønn. Når vi kommer til hva de faktisk gjør, 5 år etter at de startet på videregående skole ved innføringen av kunnskapsløftet, så ser vi at av de 90 som svarte på undersøkelsen er det 30 som studerer. Disse har bakgrunn både fra yrkesfag, en tredjedel, og SSP, to tredjedeler. Det er 29 som har fagbrev eller går i læretid. 23 jobber som ufaglærte hovedsakelig innenfor butikk, salg, helse og omsorg. De siste 8 fordeler seg vet at de var i militæret, var arbeidssøkende eller gikk påbygg. Vi vet ikke hva disse 8 gjør i dag. Vi ser her at det finnes mange muligheter, og ikke bare er en rett linje fra VG1 til fullført studie- eller yrkeskompetanse. Det er mulig å bruke lengre tid, gjøre omvalg, studere videre og bytte yrke, både i ung og voksen alder.

Når det kommer til hvordan de unge har opplevd valgene sine ser vi at det er ca en tredjedel av respondentene som var misfornøyde med valget sitt. Alle disse hadde kommet inn på førsteønsket sitt, men mange av disse hadde valgt skole ut fra beliggenhet og reisevei. Av de totalt 8 som kom inn på andrevalget sitt var alle fornøyde med dette valget i etterkant. Dette viser noe av kompleksiteten rundt det å velge på bakgrunn av de erfaringene de unge har når de er 15 år, og det er derfor også knyttet en del tilfeldigheter rundt dette med valg av utdanning og yrke.

Vi vet at overganger kan være kritiske for de unge. De som tidligere hadde vært ute i arbeidslivet opplevde overgang fra skole til bedrift uten store problemer. En liten gruppe opplevde overgangen som vanskelig, mens de fleste opplevde overgangen som grei. Kan skolens praksis bidra til å gi ett noe urealistisk bilde av arbeidslivet? Både skole og arbeidsliv er i stadig utvikling, men står denne utviklingen i forhold til hverandre? Eller er det den erfaringen de unge gjør seg utenom skolen som er mest verdifull når det gjelder å forberede seg på et kommende arbeidsliv?

Når vi ser på skoleutviklingen og hvordan politiske føringer styrer hvilke tiltak som blir prioritert og satt fokus på, er det ett tankekors at gjennomføring og frafallstiltak blir gitt så stor oppmerksomhet, til eksempel i videregående skole, når vi vet hvor mange faktorer som spiller inn, som ligger langt utenfor skolens og utdanningsinstitusjonenes rekkevidde. Også når økonomisk finansiering og markedsøkonomi styrer skolene i den grad det gjør, må man ta i betraktning elevers feilvalg, omvalg, bortvalg og frafall som en effekt av nettopp dette.

Vi fødes inn i en verden av tradisjoner og betydninger og vokser opp i ulike miljøer som har ulike sosiale og kulturelle strukturer. Dette er noe vi mennesker selv ikke har herredømme over og noe vi ikke kan velge bort. I hvilken grad har skolesystemet bidratt til å utjevne sosiale forskjeller, som har vært en viktig intensjon, når vi ser den sosiale reproduksjonens betydning i våre funn? Tross utvikling, forandring og dagens hav av muligheter, viser forskning at sosial plassering og livsmønstre i stor utstrekning videreføres fra foreldre til barn. Dette sier noe om viktigheten av å bli bevisst de kvaliteter som må stilles til et akseptabelt oppvekst- og læringsmiljø gjennom alle livsstadier fra barn til unge voksne, slik at vi kan medvirke til å gi ungdommen reelle fremtidsmuligheter.

Litteraturliste

- Almås, R. (1990). *Evaluering på norsk: ei innføring i vurdering av prosjektarbeid og handlingsretta forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Askerøi, E. (2009). *Mastergradshåndboken: sammenhenger mellom: form, innhold, vurdering*. Bekkestua: Høgskolen.
- Baardseth, A., & Thøgersen, B. (2010). *Utdanningsvalg*. Unpublished Eksamensprosjekt, Høgskolen i Akershus.
- Berggrav, S. (2012). Unges yrkesvalg for impulsive. *Bergens Tidende* Retrieved 17.04, 2012, from <http://www.bt.no/jobb/--Unges-yrkesvalg-for-impulsive-2642211.html>
- Brox, O. (2012). Utdanningsnivået er for høyt. *Teknisk Ukeblad* Retrieved 24.04, 2012, from <http://www.tu.no/jobb/2010/10/28/-utdanningsnivaet-er-for-hoyt>
- Bryman, A. (2004). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Danielsen, A., & Hansen, M. N. (1999). Makt i Pierre Bourdieus sosiologi *Om makt: teori og kritikk* (pp. S. 43-78). Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Erikson, E. H. (2000). *Barndommen og samfunnet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Evans, T. D., Frønes, I., Kjølørød, L., Befring, E., Blix, K. W. S., Elster, J., et al. (1994). *Velferdssamfunnets barn*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Frønes, I. (2006). *De likeverdige: om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Gimmestad, J. (2011). I foreldrenes fotspor. *Aftenposten* Retrieved 17.04, 2012, from <http://www.aftenposten.no/jobb/article4114408.ece>
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg. ed.). Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Hansen, M. N. (2005). Utdanning og ulikhet valg, prestasjoner og sosiale settinger. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2.
- Hellevik, O. (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforl.
- Hernes, G. (2010). *Gull av gråstein: tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring*. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO.
- Hovdehaugen, E., & Vibe, N. (2011). Yrkesfagene taper. *Aftenposten*, from <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article4148580.ece>
- Hovdhaugen, E., Frøseth, M. W., & Aamodt, P. O. (2010). *Fullføring og frafall på hovedfag og mastergrad: en sammenligning av kullene som begynte i 1999 og 2003*. Oslo: NIFU STEP.
- Høst, H. (2010). *Fag- og yrkesopplæringen i Norge: noen sentrale utviklingstrekk*, 2. Oslo: NIFU STEP.
- Illeris, K., Katznelson, N., Nielsen, J. C., Simonsen, B., & Sørensen, N. U. (2009). *Ungdomsliv: mellom individualisering og standardisering*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Kokkersvold, E., & Mjelde, L. (1982). *Yrkesskolen som forsvant*. Oslo: Gyldendal.
- Kunnskapsdepartementet (2000-2001). *St. meld nr 20 (2000-2001): om korte yrkesrettede utdanninger etter videregående opplæring*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

- Kunnskapsdepartementet (2008-2009). *St.meld. nr. 44 Utdanningslinja*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju* (9. opplag 2006 ed.). Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Lamb, S., Sandberg, N., & Markussen, E. (2011). *School dropout and completion: international comparative studies in theory and policy*. Dordrecht: Springer.
- Levine, M. D. (2006). *Fra ung til voksen*. Virum: Dansk Psykologisk forlag.
- Markussen, E. (2003). *Valg og bortvalg: om valg av studieretning i og bortvalg av videregående opplæring blant 16 åringer i 2002 : første delrapport i prosjektet Bortvalg og kompetanse*. Oslo: NIFU.
- Markussen, E. (2011). Frafall i videregående opplæring – i Norge og andre land. *Bedre Skole, 1*.
- Nifustep (2011). Underveis i videregående opplæring. [Rapport].
- NOU2003:16. *NOU 2003:16 I første rekke*. Retrieved 14.04.2012. from <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20032003/016/PDFS/NOU20032003016000DDDPDFS.pdf>.
- NOU 2008:18. *Fagopplæring for framtida*. Retrieved 21.10.2008. from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/NOUer/2008/nou-2008-18.html?id=531933>.
- Prieur, A., Sestoft, C., Esmark, K., & Rosenlund, L. (2006). *Pierre Bourdieu: en introduktion*. København: Reitzel.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.
- Sahl, I. (2012). Kamp om elevene. *Aftenposten* Retrieved 17.04, 2012, from <http://eavis.aftenposten.no/aftenposten/87055/archive/demo/?page=1>
- Schein, E. H. (1980). *Mennesker i utvikling*. Oslo: Tanum-Norli.
- Schein, E. H. (1992). *Karriereforankringer : bli kjent med dine egentlige verdier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stortinget (2009 - 2010). Representantforslag fra stortingsrepresentantene Erna Solberg, Elisabeth Aspaker, Svein Harberg og Henning Warloe om nye læreplaner og mer fleksible opplæringsløp for yrkesfagene Retrieved 17.04, 2012, from <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2009-2010/dok8-200910-052/1/>
- Synlighet (2012). Facebook statistikk over brukere i verden Retrieved 14.04, 2012, from <http://www.synlighet.no/facebook/statistikk-antall-brukere/>
- Telhaug, A. O. (1979). *Vår nye videregående skole: oversikt over og kommentar til reformarbeidet*. Oslo: Didakta norsk forlag.
- Utdanningsdirektoratet (2009). Udir-2-2009 Retten til nødvendig rådgiving Retrieved 14.04, 2012, from <http://www.udir.no/Regelverk/Rundskriv/2009/Udir-2-2009-Informasjon-om-endringer-i-forskrift-til-opplæringsloven-kapittel-22-og-forskrift-til-privatskoleloven-kapittel-7--Retten-til-nodvendig-radgiving/>
- Utdanningsdirektoratet (2010). Fagvalg i videregående opplæring Retrieved 14.04, 2012, from <http://www.udir.no/Tilstand/Analyser-og-statistikk/vgo/Fagvalg-i-videregaende-opplaring/Elevs-fagvalg-i-videregaende-opplaring-skolearet-2010-2011/>
- Utdanningsdirektoratet (2012). Gjennomføringsbarometeret Retrieved 14.04, 2012, from [http://www.udir.no/Upload/Statistikk/Gjennomforing/Gjennomforingsbarometeret 2012 1 vedlegg C.pdf?epslanguage=no](http://www.udir.no/Upload/Statistikk/Gjennomforing/Gjennomforingsbarometeret%202012%201%20vedlegg%20C.pdf?epslanguage=no)

- Vibe, N., Brandt, S. S., & Hovdhaugen, E. (2011). *Underveis i videregående opplæring: evaluering av Kunnskapsløftet. Underveistrapport fra prosjektet "Struktur, gjennomføring og kompetanseoppnåelse"*. Oslo: NIFU.
- Vilbli.no. Oversikt over utdanningsprogrammer Retrieved 14.04, 2012, from http://www.vilbli.no/4daction/WA_Kursbeskrivelser?Niva=V&Return=WA_Artikkel&Bok=013152&Artikkel=014276&TP=08.05.12
- Wilken, L. (2006). *Pierre Bourdieu*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Wilken, L., & Andreassen, V. F. (2008). *Pierre Bourdieu*. Trondheim: Tapir akademisk forl.
- Wollscheid, S. (2010). *Språk, stimulans og læringslyst: tidlig innsats og tiltak mot frafall i videregående opplæring gjennom hele oppveksten : en kunnskapsoversikt*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Wormnes, B., & Manger, T. (2005). *Motivasjon og mestring : veier til effektiv bruk av egne ressurser*. Bergen: Fagbokforl.
- Østberg, T. (1999). *Utdanningsambisjoner og utferdstrang: ungdommens utdannings- og yrkesvalg sett fra verkstedindustrien i Harstad-regionen*. Oslo: Fafo.

Internettkilder:

www.blok.no
www.oppla.no
www.ssb.no

Vedleggsoversikt:

- Vedlegg 1: Sammendrag av spørreundersøkelsen
- Vedlegg 2: Intervjuguide og spørsmål til forundersøkelsen
- Vedlegg 3: Bilder av Facebook-siden
- Vedlegg 4: Prosjektvurdering fra NSD
- Vedlegg 5: Illustrasjon på utvikling av spørreundersøkelsen

Vedlegg 1

1. Kjønn

		Response Percent	Response Count
Mann		44,0%	55
Kvinne		56,0%	70
		answered question	125
		skipped question	0

2. I hvilken kommune bodde du når du startet på videregående skole?

		Response Percent	Response Count
Oppegaard		21,6%	27
Aas		4,0%	5
Vestby		52,8%	66
Nesodden		0,8%	1
Frogn		4,0%	5
Ski		14,4%	18
Enebakk		0,0%	0
Annen (hvilken?)		2,4%	3
		answered question	125
		skipped question	0

3. Hvilken utdannelse har din mor?

		Response Percent	Response Count
Grunnskole		26,4%	29
Videregående skole		35,5%	39
Fagbrev		14,5%	16
Høgskole		22,7%	25
Universitet		18,2%	20
Vet ikke		15,5%	17
		answered question	110
		skipped question	15

4. Hva jobber din mor med?

	Response Count	
	110	
	answered question	110
	skipped question	15

5. Hvilken utdanning har din far?

		Response Percent	Response Count
Grunnskole		25,5%	28
Videregående skole		32,7%	36
Fagbrev		22,7%	25
Høgskole		19,1%	21
Universitet		23,6%	26
Vet ikke		15,5%	17
		answered question	110
		skipped question	15

6. Hva jobber din far med?

	Response Count
	110
answered question	110
skipped question	15

7. Når begynte du å tenke på ditt fremtidige yrke? Når jeg var:

		Response Percent	Response Count
3 - 6 år		5,5%	6
6 - 12 år		9,2%	10
12 - 15 år		26,6%	29
15 - 18 år		34,9%	38
18 - 20 år		17,4%	19
Annet		6,4%	7
		answered question	109
		skipped question	16

8. Hva la du vekt på da du valgte hvilken Videregående SKOLE du ønsket å starte på?

	Minst vektlagt 1	2	3	4	5	Mest vektlagt 6	Rating Average	Response Count
Skolens omdømme	24,5% (24)	20,4% (20)	27,6% (27)	21,4% (21)	5,1% (5)	1,0% (1)	2,65	98
Skolens beliggenhet i forhold til bosted/reisevei	11,0% (11)	12,0% (12)	9,0% (9)	14,0% (14)	16,0% (16)	38,0% (38)	4,26	100
Skolens fagtilbud	8,0% (8)	1,0% (1)	12,0% (12)	12,0% (12)	25,0% (25)	42,0% (42)	4,71	100
Hvilke skoler venner søkte på	30,6% (30)	15,3% (15)	19,4% (19)	11,2% (11)	14,3% (14)	9,2% (9)	2,91	98
Hvilke skoler foreldre anbefalte	49,5% (49)	16,2% (16)	12,1% (12)	13,1% (13)	8,1% (8)	1,0% (1)	2,17	99
Hvilke skoler rådgivere/lærere anbefalte	44,8% (43)	18,8% (18)	16,7% (16)	12,5% (12)	6,3% (6)	1,0% (1)	2,20	96

Annet/andre som hadde påvirkning:

3

answered question

100

skipped question

25

9. Hva la du vekt på da du skulle velge LINJE på videregående?

	Minst vektlagt 1	2	3	4	5	Mest vektlagt 6	Rating Average	Response Count
Skolens popularitet	51,0% (50)	20,4% (20)	13,3% (13)	10,2% (10)	4,1% (4)	1,0% (1)	1,99	98
Skolen beliggenhet i forhold til bosted/reisevei	27,3% (27)	8,1% (8)	12,1% (12)	16,2% (16)	16,2% (16)	20,2% (20)	3,46	99
Hva venner søkte på	46,5% (46)	10,1% (10)	19,2% (19)	13,1% (13)	9,1% (9)	2,0% (2)	2,34	99
Hva foreldre anbefalte	43,9% (43)	10,2% (10)	21,4% (21)	12,2% (12)	9,2% (9)	3,1% (3)	2,42	98
Hva rådgivere anbefalte	39,8% (39)	14,3% (14)	17,3% (17)	15,3% (15)	7,1% (7)	6,1% (6)	2,54	98
Egne ønsker og interesser	4,2% (4)	1,0% (1)	4,2% (4)	12,5% (12)	20,8% (20)	57,3% (55)	5,17	96

Annet/andre som hadde påvirkning:

1

answered question

100

skipped question

25

10. Ranger påstandene etter hvilken betydning de hadde for deg da du skulle velge utdanning

	Ingen betydning 1	2	3	4	5	Stor betydning 6	Rating Average	Respons Count
Bruke talentene mine	4,3% (4)	3,2% (3)	15,1% (14)	30,1% (28)	23,7% (22)	23,7% (22)	4,37	9
Være sjef/leder	24,7% (23)	15,1% (14)	23,7% (22)	16,1% (15)	9,7% (9)	10,8% (10)	3,03	9
Høy lønn	14,0% (13)	14,0% (13)	24,7% (23)	16,1% (15)	22,6% (21)	8,6% (8)	3,45	9
Selvstendighet	6,5% (6)	1,1% (1)	20,4% (19)	26,9% (25)	32,3% (30)	12,9% (12)	4,16	9
Trygghet	8,6% (8)	3,2% (3)	20,4% (19)	23,7% (22)	28,0% (26)	16,1% (15)	4,08	9
Lønn for innsats	8,6% (8)	6,5% (6)	21,5% (20)	20,4% (19)	28,0% (26)	15,1% (14)	3,98	9
Utviklingsmuligheter	5,4% (5)	1,1% (1)	15,1% (14)	20,4% (19)	31,2% (29)	26,9% (25)	4,52	9
Skape min egen arbeidsplass	11,8% (11)	10,8% (10)	24,7% (23)	24,7% (23)	22,6% (21)	5,4% (5)	3,52	9
Stadig nye utfordringer	6,5% (6)	4,3% (4)	11,8% (11)	26,9% (25)	28,0% (26)	22,6% (21)	4,33	9
Ønske om å etablere familie	35,5% (33)	12,9% (12)	17,2% (16)	12,9% (12)	11,8% (11)	9,7% (9)	2,82	9
Tid til venner og fritidsaktiviteter	14,0% (13)	8,6% (8)	22,6% (21)	28,0% (26)	18,3% (17)	8,6% (8)	3,54	9
Interesse	1,1% (1)	4,3% (4)	4,3% (4)	11,8% (11)	30,1% (28)	48,4% (45)	5,11	9
						answered question		9
						skipped question		3

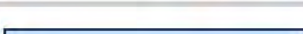

11. Da du startet på videregående, hvilken linje startet du på?

		Response Percent	Response Count
Studiespesialiserende/Almennfag		35,5%	33
Bygg og anleggsteknikk		16,1%	15
Restaurant og matfag		20,4%	19
Service og samferdsel		8,6%	8
Design og håndverk		16,1%	15
Annet (vennligst spesifiser)		3,2%	3
		answered question	93
		skipped question	32

12. Var dette førstevalget ditt?

		Response Percent	Response Count
Ja		91,4%	85
Nei		8,6%	8
		answered question	93
		skipped question	32

13. Har du fagbrev?

		Response Percent	Response Count
Ja		29,8%	17
Nei		49,1%	28
Går i lære		21,1%	12
		answered question	57
		skipped question	68

14. Hvilket fag har du læretid i?

	Response Count
	14
answered question	14
skipped question	111

15. Når skal du du opp til fag- svenneprøve?

	Vår 2011	Høst 2011	Vår 2012	Høst 2012	Vår
Velg	7,1% (1)	28,6% (4)	14,3% (2)	28,6% (4)	21,4
					answered
					skipped

16. Ranger påstandene fra enig til uenig etter Hvilken betydning de har for deg i ditt arbeid idag

	Uenig 1	2	3	4	5	Enig 6	Rating Average	Response Count
Jeg har ett yrke jeg trives med	0,0% (0)	0,0% (0)	7,1% (1)	7,1% (1)	35,7% (5)	50,0% (7)	5,29	14
Jeg taklet overgangen fra skole til bedrift bra	0,0% (0)	7,1% (1)	7,1% (1)	7,1% (1)	50,0% (7)	28,6% (4)	4,86	14
Jeg har tilpasset meg arbeidslivet godt etter skolen	0,0% (0)	0,0% (0)	14,3% (2)	21,4% (3)	14,3% (2)	50,0% (7)	5,00	14
Jeg samarbeider godt med kollegaer	0,0% (0)	7,1% (1)	0,0% (0)	0,0% (0)	42,9% (6)	50,0% (7)	5,29	14
Jeg er trygg på hvordan jeg skal utføre arbeidet mitt	0,0% (0)	0,0% (0)	0,0% (0)	7,1% (1)	50,0% (7)	42,9% (6)	5,36	14
Jeg føler en tilhørighet til faget og arbeidsplassen min	0,0% (0)	0,0% (0)	7,1% (1)	21,4% (3)	35,7% (5)	35,7% (5)	5,00	14
Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre	14,3% (2)	0,0% (0)	21,4% (3)	14,3% (2)	21,4% (3)	28,6% (4)	4,14	14
Jeg har ett klart mål videre innenfor yrket mitt	7,1% (1)	7,1% (1)	14,3% (2)	7,1% (1)	28,6% (4)	35,7% (5)	4,50	14
answered question								14
skipped question								111

17. Hvilket fag har du fagbrev/svennebrev i?

	Response Count
	19
answered question	19
skipped question	106

18. Hvilket år gikk du opp til fag- svenneprøve?

	Vår 2009	Høst 2009	Vår 2010	Høst 2010	Vår 2011
Velg	5,3% (1)	5,3% (1)	36,8% (7)	31,6% (6)	10,5% (2)
					ans
					sl

19. Ranger påstandene fra enig til uenig etter Hvilken betydning de har for deg i ditt arbeid idag

	Uenig 1	2	3	4	5	Enig 6	Rating Average	Response Count
Jeg har ett yrke jeg trives med	10,5% (2)	5,3% (1)	10,5% (2)	5,3% (1)	31,6% (6)	36,8% (7)	4,53	19
Jeg taklet overgangen fra skole til bedrift bra	0,0% (0)	0,0% (0)	0,0% (0)	15,8% (3)	21,1% (4)	63,2% (12)	5,47	19
Jeg har tilpasset meg arbeidslivet godt etter skolen	5,3% (1)	0,0% (0)	5,3% (1)	15,8% (3)	10,5% (2)	63,2% (12)	5,16	19
Jeg samarbeider godt med kollegaer	5,3% (1)	0,0% (0)	5,3% (1)	5,3% (1)	36,8% (7)	47,4% (9)	5,11	19
Jeg er trygg på hvordan jeg skal utføre arbeidet mitt	0,0% (0)	5,3% (1)	0,0% (0)	5,3% (1)	52,6% (10)	36,8% (7)	5,16	19
Jeg føler en tilhørighet til faget og arbeidsplassen min	5,3% (1)	0,0% (0)	15,8% (3)	21,1% (4)	26,3% (5)	31,6% (6)	4,58	19
Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre	5,3% (1)	21,1% (4)	10,5% (2)	15,8% (3)	15,8% (3)	31,6% (6)	4,11	19
Jeg har ett klart mål videre innenfor yrket mitt	21,1% (4)	10,5% (2)	10,5% (2)	21,1% (4)	5,3% (1)	31,6% (6)	3,74	19
answered question								19
skipped question								106

20. Hvilket alternativ passer best for deg

		Response Percent	Response Count
Har fagbrev og jobber innen faget		42,1%	8
Har fagbrev og jobber, men ikke innen faget		21,1%	4
Har fagbrev, allmenn påbygg og jobber fulltid i faget		0,0%	0
Har fagbrev, allmenn påbygg og studerer		10,5%	2
Annet (vennligst spesifiser)		26,3%	5
		answered question	19
		skipped question	106

21. Hvilket alternativ passer best for deg

		Response Percent	Response Count
Jobber fulltid		25,0%	16
Jobber deltid		6,3%	4
Går i lære		3,1%	2
Går påbygg		1,6%	1
Studerer fulltid		10,9%	7
Studerer deltid		0,0%	0
Studerer fulltid og jobber ved siden av		28,1%	18
Studerer deltid og jobber ved siden av		3,1%	2
Har fagbrev og jobber som faglært		6,3%	4
Ikke lønnet arbeid eller studie		3,1%	2
Annet (vennligst spesifiser)		12,5%	8
		answered question	64
		skipped question	61

22. Hva jobber du med?

	Response Count
	23
answered question	23
skipped question	102

23. Ranger påstandene fra enig til uenig etter Hvilken betydning de har for deg i ditt arbeid idag

	Uenig 1	2	3	4	5	Enig 6	Rating Average	Response Count
Jeg har ett yrke jeg trives med	13,0% (3)	8,7% (2)	26,1% (6)	13,0% (3)	8,7% (2)	30,4% (7)	3,87	23
Jeg taklet overgangen fra skole til bedrift bra	4,3% (1)	0,0% (0)	21,7% (5)	17,4% (4)	13,0% (3)	43,5% (10)	4,65	23
Jeg har tilpasset meg arbeidslivet godt etter skolen	8,7% (2)	13,0% (3)	17,4% (4)	4,3% (1)	21,7% (5)	34,8% (8)	4,22	23
Jeg samarbeider godt med kollegaer	4,3% (1)	0,0% (0)	8,7% (2)	4,3% (1)	30,4% (7)	52,2% (12)	5,13	23
Jeg er trygg på hvordan jeg skal utføre arbeidet mitt	4,3% (1)	4,3% (1)	8,7% (2)	21,7% (5)	26,1% (6)	34,8% (8)	4,65	23
Jeg føler en tilhørighet til faget og arbeidsplassen min	8,7% (2)	13,0% (3)	39,1% (9)	4,3% (1)	8,7% (2)	26,1% (6)	3,70	23
Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre	26,1% (6)	13,0% (3)	17,4% (4)	4,3% (1)	8,7% (2)	30,4% (7)	3,48	23
Jeg har ett klart mål videre innenfor yrket mitt	21,7% (5)	13,0% (3)	21,7% (5)	8,7% (2)	4,3% (1)	30,4% (7)	3,52	23
						answered question		23
						skipped question		102

24. Hvor studerer du?

	Response Count
	30
answered question	30
skipped question	95

25. Hva studerer du?

	Response Count
	30
answered question	30
skipped question	95

26. Ranger påstandene fra enig til uenig etter Hvilken betydning de har for deg i ditt studie idag

	Uenig 1	2	3	4	5	Enig 6	Rating Average	Response Count
Jeg studerer men er usikker på hva jeg vil bruke studiet til	43,3% (13)	10,0% (3)	10,0% (3)	20,0% (6)	6,7% (2)	10,0% (3)	2,67	30
Jeg vet hva jeg vil med min utdanning	0,0% (0)	0,0% (0)	13,3% (4)	26,7% (8)	23,3% (7)	36,7% (11)	4,83	30
Jeg har kjennskap til mitt fremtidige yrke	6,7% (2)	3,3% (1)	13,3% (4)	20,0% (6)	23,3% (7)	33,3% (10)	4,50	30
Jeg har en langsiktig karriereplan og vet hvor jeg vil videre	3,3% (1)	6,7% (2)	16,7% (5)	33,3% (10)	23,3% (7)	16,7% (5)	4,17	30
							answered question	30
							skipped question	95

27. Hva gjør du på dagtid Fortell:

	Response Count
	14
answered question	14
skipped question	111

28. Da du var ferdig med videregående skole, hvordan opplevde du overgangen til læretid, jobb eller videre studier?

**Response
Count**

89

answered question

89

skipped question

36

29. Det kan ofte være spesielle opplevelser eller erfaringer knyttet til episoder, personer, familie, skole, bedrift eller lignende, som kan ha stor betydning for den enkeltes valg av skole og utdanning. Har du noen slike opplevelser eller erfaringer som har hatt betydning for ditt skole eller yrkesvalg? Fortell:

**Response
Count**

89

answered question

89

skipped question

36

30. Hvis du skulle valgt skole og utdanning idag, ville du gjort det samme valget? Hvis ja, hvorfor? Hvis nei, hvorfor ikke? Fortell:

**Response
Count**

89

answered question

89

skipped question

36

31. Ranger påstandene etter hvilken betydning de har for deg når du skal velge yrke eller videre utdanning NÅ

	Ingen betydning 1	2	3	4	5	Stor betydning 6	Rating Average	Respons Count
Bruke talentene mine	0,0% (0)	1,1% (1)	10,1% (9)	13,5% (12)	39,3% (35)	36,0% (32)	4,99	8
Interesse	0,0% (0)	0,0% (0)	3,4% (3)	12,4% (11)	24,7% (22)	59,6% (53)	5,40	8
Være sjef/leder	14,6% (13)	14,6% (13)	23,6% (21)	20,2% (18)	10,1% (9)	16,9% (15)	3,47	8
Høy lønn	9,0% (8)	4,5% (4)	16,9% (15)	22,5% (20)	27,0% (24)	20,2% (18)	4,15	8
Selvstendighet	1,1% (1)	1,1% (1)	18,0% (16)	19,1% (17)	33,7% (30)	27,0% (24)	4,64	8
Trygghet	3,4% (3)	4,5% (4)	6,7% (6)	20,2% (18)	38,2% (34)	27,0% (24)	4,66	8
Lønn for innsats	5,6% (5)	2,2% (2)	12,4% (11)	16,9% (15)	34,8% (31)	28,1% (25)	4,57	8
Utviklingsmuligheter	1,1% (1)	0,0% (0)	2,2% (2)	20,2% (18)	37,1% (33)	39,3% (35)	5,10	8
Skape min egen arbeidsplass	5,6% (5)	9,0% (8)	25,8% (23)	23,6% (21)	20,2% (18)	15,7% (14)	3,91	8
Stadig nye utfordringer	0,0% (0)	2,2% (2)	4,5% (4)	25,8% (23)	34,8% (31)	32,6% (29)	4,91	8
Ønske om å etablere familie	19,1% (17)	11,2% (10)	14,6% (13)	18,0% (16)	19,1% (17)	18,0% (16)	3,61	8
Tid til venner og fritidsaktiviteter	6,7% (6)	7,9% (7)	16,9% (15)	20,2% (18)	29,2% (26)	19,1% (17)	4,15	8
						answered question		8
						skipped question		3

32. Har du noen tanker, erfaringer eller opplevelser i forhold til ditt valg av utdanning som du ikke har fått sagt noe om? Fortell her:

	Response Count
	52
answered question	52
skipped question	73

33. Hvis du vil være med i trekningen av 6 gavekort à 200,- på Ski Storsenter Oppgi navn og epostadresse her:

	Response Percent	Response Count
Navn: <input type="text"/>	96,7%	29
E-postadresse: <input type="text"/>	96,7%	29
answered question		30
skipped question		95

Vedlegg 2

Intervjuguide- Gjennomføring av intervju.

Respondenten får et spørsmål på ett ark og mulighet til å notere noen stikkord, eller skrive litt rundt dette spørsmålet for å forberede seg selv på å fortelle om yrkesvalget. Respondenten får ca 5-10 min til å forberede seg på dette.

«Kan du notere deg noen punkter om hva som har hatt betydning for deg i ditt yrkesvalg, og frem til der du er i dag?»

Vi vil få arket tilbake og be informanten fortelle historien om hva som har hatt betydning.

Videre tenker vi oss disse spørsmålene:

- Hvordan kom du frem til å velge dette yrket?
- Hvordan ser du for deg din fremtid i dette yrket?
- Trivsel i yrket (ikke på arbeidsplass generelt)
- Fortell om hvordan du opplevd overgangen fra skole til lærebedrift og overgangen fra lærebedrift til utøvende i yrke.

Spørsmål som ble sendt pr e-post var følgende:

- Hvor gammel er du?
- Hvor lenge har du hatt fagbrev?
- Hvordan kom du frem til å velge kokkeyrket/blomsterdekoratøryrket?
- Er det noen spesielle episoder, personer eller annet som har hatt betydning for deg når du valgte det yrket? Fortell
- Hvor hadde du læretiden din?
- Hvordan opplevde du overgangen fra skole til lærebedrift?
- Hvor jobber du nå?
- Hvor lenge har du jobbet der du arbeider nå?
- Hvordan opplevde du overgangen fra læretid til fagarbeider i yrket?
- Er det noen spesielle episoder, personer eller annet som har hatt betydning for deg i din læretid? Fortell:
- Trives du som kokk/blomsterdekoratør? Fortell hvorfor
- Hvordan ser du for deg fremtiden i yrket ditt?

Vedlegg 3

Verby Videregående Skole

facebook.com/verby

Verby Videregående Skole (Kunnskapsløftet) Undersøkelse

8. juni 2011 · Født 2. februar 1980 · Legg til arbeidsplassen din · Legg til skolen din · Rediger profil

1350 Venner

Hva tenker du på?

Tusen takk til alle som har hjulpet oss å svare på undersøkelsen!

Vi har trukket vinnerne av gavekortene og de heldige er:

Vi har

Vi trenger svarene dine!!

Mange har svart, men det er fortsatt flere som ikke har svart. Vi trenger informasjon fra dere til undersøkelsen er ferdig for videre utvikling av skolen og for å svare på spørsmål i gjevne og 2000 på de forskjellige.

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

https://www.surveymonkey.com/s/Hunderenkulde

Vi har allerede utvalgt 10 vinnere!

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

Sponsert

Vinn shopping for 5-5.000

Hvem har det beste vennemiljøet? Det avgjøres i konkursten mellom alle vennemiljøer i skolen. Send oss sammen her

Markedshøyskolen

Stortingetsrepresentant Ana Stenersen skal ta Master på Markedshøyskolen

Stortingetsrepresentant Ana Stenersen skal ta Master på Markedshøyskolen

Stortingetsrepresentant Ana Stenersen skal ta Master på Markedshøyskolen

Vinn billetter til Gjetta

Rene og David Gjetta er på SAKTI 10! du vinner 10 billetter til Gjetta i kvart 10! (20.11.11) Delta i konkurransen HER

11. 102 angivelser har Facebook-fans gitt

Den som leter fremst

Vi har gjort et spørsmål om hvem som er den beste i skolen. Finn de beste i skolen og vin en tur til Gjetta!

Grønsens Bærbutikk

"Gjetta" er en idyll og var først med å bli en av de beste i skolen. Enten du er en av de beste i skolen eller du er en av de beste i skolen. Gjetta er en av de beste i skolen.

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

ALROY Norway

Hadde du likt å gå på Den nye skolen?

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

Adecta Student

Har du det som skal bli?

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

1 Chat (frakoblet)

Verby Videregående Skole

facebook.com/verby

Hva tenker du på?

84 av dere har svart. Dere andre, kan dere bruke noen minutter på å hjelpe oss og svare på undersøkelsen om Skole, utdanning, yrke og arbeid?

Vi trenger svarene dine!!

Mange har svart, men det er fortsatt flere som ikke har svart. Vi trenger informasjon fra dere til undersøkelsen er ferdig for videre utvikling av skolen og for å svare på spørsmål i gjevne og 2000 på de forskjellige.

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

143 venner og 83 av dere har svart. Dere 60 andre, kan dere bruke noen minutter på å hjelpe oss og svare på undersøkelsen om Skole, utdanning, yrke og arbeid?

Vi trenger svarene dine!!

Mange har svart, men det er fortsatt flere som ikke har svart. Vi trenger informasjon fra dere til undersøkelsen er ferdig for videre utvikling av skolen og for å svare på spørsmål i gjevne og 2000 på de forskjellige.

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

143 venner og 82 av dere har svart. Dere 61 andre, kan dere bruke noen minutter på å hjelpe oss og svare på undersøkelsen om Skole, utdanning, yrke og arbeid?

Vi trenger svarene dine!!

Mange har svart, men det er fortsatt flere som ikke har svart. Vi trenger informasjon fra dere til undersøkelsen er ferdig for videre utvikling av skolen og for å svare på spørsmål i gjevne og 2000 på de forskjellige.

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

142 venner og 74 av dere har svart. Dere 68 andre, kan dere bruke noen minutter på å hjelpe oss og svare på undersøkelsen om Skole, utdanning, yrke og arbeid?

Vi trenger svarene dine!!

Mange har svart, men det er fortsatt flere som ikke har svart. Vi trenger informasjon fra dere til undersøkelsen er ferdig for videre utvikling av skolen og for å svare på spørsmål i gjevne og 2000 på de forskjellige.

Lær-kommentar · Del · 19. juni 2011 kl. 11:49

1 Chat (frakoblet)

Vestby Videregående Skole

facebook

undersøkelsen

Info om undersøkelsen

undersøkelsen er en spørreundersøkelse med undersøkelsesformål: undersøking og kartlegging av...

1 Like · Kommenter · Del

undersøkelsen

Vi trenger fortsatt svarene dine!!

www.surveymonkey.com

2025

Denne undersøkelsen er en viktig del av vår forskning og vi trenger fortsatt svarene dine. Du har allerede svart på denne undersøkelsen, men vi trenger fortsatt svarene dine for å kunne analysere resultatene og gjøre dem til nytte for skolen og de andre elevene.

1 Like · Kommenter · Del

undersøkelsen

Vi trenger svarene dine!!

www.surveymonkey.com

2025

Denne undersøkelsen er en viktig del av vår forskning og vi trenger fortsatt svarene dine. Du har allerede svart på denne undersøkelsen, men vi trenger fortsatt svarene dine for å kunne analysere resultatene og gjøre dem til nytte for skolen og de andre elevene.

1 Like · Kommenter · Del

undersøkelsen

Vi trenger svarene dine!!

www.surveymonkey.com

2025

Denne undersøkelsen er en viktig del av vår forskning og vi trenger fortsatt svarene dine. Du har allerede svart på denne undersøkelsen, men vi trenger fortsatt svarene dine for å kunne analysere resultatene og gjøre dem til nytte for skolen og de andre elevene.

1 Like · Kommenter · Del

1 Chat (frakoblet)

Vestby Videregående Skole

facebook

Jobb og utdanning

Legg til en jobb

Legg til skole

Kultur og underholdning

Legg til musikk

Legg til bøker

Legg til filmer

Legg til TV-programmer

Legg til spill

Basicinformasjon

Om oss

Vi er to studenter ved Høgskolen i Akershus, Arild Baardseth og Bente Thøgersen, som i forbindelse med en masteroppgave i erkepedagogikk ønsker å undersøke hvordan en ung voksen opplever og erfarer sitt valg av utdanning og hvilke opplevde karriere. (Bakgrunn: Egen forenning) Vi har valgt et kullet som starter på VGL Vestby Videregående skole høsten 2009 for å finne svar på problemstillingen. Dette fordi det var første året i "Numskolelaget". Det var ca 250 elever som startet på VGL på Vestby vgs denne høsten.

42 likes

Har laget en spørreundersøkelse vi håper du vil svare på. Ditt svar er veldig viktig for undersøkelsen. Spørreundersøkelsen er anonym og skal kun benyttes i forbindelse med vår oppgave. Det tar ca 10 min. å svare på undersøkelsen.

For nyttig informasjon til vår masteroppgave, og du som svarer på undersøkelsen er med i trekningen av 6 gavekort à 200,- på Sku Marsenter.

Adresse til undersøkelsen: <https://www.surveymonkey.com/s/15tanderokette>

På forhånd TUSEN TAKK!

Arild Baardseth og Bente Thøgersen

Kontaktinformasjon

gjøremål: <https://www.surveymonkey.com/s/15tanderokette>

1 Chat (frakoblet)

Vedlegg 4

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Mette Høie
Avdeling for yrkesfaglærerutdanning
Høgskolen i Akershus
Postboks 423
2001 LILLESTRØM

Vår dato: 20.06.2011

Vår ref: 27230 / 3 / KS

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.05.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

27230	<i>Hvordan opplever og erfarer en ung voksen sitt valg av utdanning og hittil oppnådde karriere i forhold til egne forventninger?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Akershus, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Mette Høie</i>
Student	<i>Arild Baardseth</i>

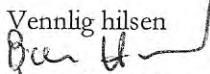
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

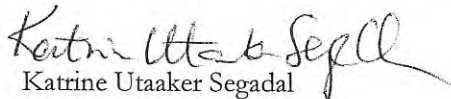
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Katrine Utaaker Segadal tlf: 55 58 35 42
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Arild Baardseth, Jens Bjelkesgate 82 F, 0652 OSLO

Personvernombudet legger til grunn at det er klarert med ledelsen ved den aktuelle skolen at klasselister kan leveres ut til prosjektet.

Det gis skriftlig informasjon og samtykke innhentes ved at respondentene besvarer undersøkelsen.

Personvernombudet ber om at følgende endres/tilføyes i informasjonsskrivet til de som forespørres om deltakelse i prosjektet:

1. I og med at respondentene kan oppgi navn/e-postadresse, kan man ikke si at svarene blir behandlet helt anonymt. Istedet kan en skrive at svarene behandles konfidensielt.
2. Det må opplyses om at det er frivillig å delta og at man kan trekke seg når som helst uten å måtte begrunne det.
3. Det må presiseres at alle opplysninger anonymiseres eller slettes senest ved prosjektslutt.
4. Studentenes kontaktinformasjon bør oppgis.
5. Veileders navn og kontaktinformasjon bør oppgis.

Revidert informasjonsskriv bes ettersendt før utvalget kontaktes.

Prosjektslutt er angitt til 1.6.2012. Senest ved prosjektslutt vil datamaterialet være slettet eller anonymisert. Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, verken direkte gjennom navn eller personnummer, indirekte gjennom bakgrunnsvariabler eller gjennom navneliste/koblingsnøkkel eller krypteringsformel.

Vedlegg 5

Howdan opplever unge voksne sine valg og gjennomføring av utdanning i forhold til hittil oppnådd karriere?

Forklaring på skjemaet
 Brun – Innledning, kartlegging
 Rosa – Skolestart
 Blå – Utdanning
 Rød – Karriere utvikling
 Orange – Karriereforankring
 Grønn – nåsitasjon

